

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mehmet ALKAN

SILAHLI KUVVETLERİN YURT DIŞINDA KULLANILMASI

Danışman
Yard.Doç.Dr.Oguz SIMSEK

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2005

IÇİNDEKİLER

I

KISALTMALAR LİSTESİ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	ii
GİRİŞ	
BİRİNCİ BÖLÜM	
SILAHLI KUVVETLERİN KULLANILMASININ İLİSKİN DÜZENLEMELERİ	
1. TEMEL KAVRAMLAR	3
1.1. Silahlı Kuvvetler	3
1.2. Askerlik	3
1.3. Asker	3
2. TÜRK SILAHLI KUVVETLERİNİN YAPISI	3
3. TÜRKİYE'DE ASKERLİK SİSTEMİ	5
3.1. Normal Askerlik	5
3.2. Kısa Dönem Askerlik	6
3.3. Yedek Subaylık	6
3.4. Öğretmen Askerlik	6
3.5. Dövizle Askerlik	6
3.6. Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Askerlik	6
4. TÜRK SILAHLI KUVVETLERİNİN VAZİFESİ	6
5. KUVVET KULLANIMINA İLİSKİN ANAYASAL DÜZENLEMELER	7
5.1. 1921 Anayasası	7
5.2. 1924 Anayasası	7
5.3. 1961 Anayasası	7
5.4. 1982 Anayasası	8
6. İÇTÜZÜK HÜKÜMLERİ	9
6.1. 1965 Tarih ve 1 No'lu TBMM Birleşik Toplantı İçtüzüğü	9
6.2. 1973 Tarih ve 584 Sayılı TBMM İçtüzüğü	10
Genel İlkeler	11
7. SILAHLI KUVVET KULLANIMI VE SAVAS İLANI	12
8. ULUSLARARASI HUKUKUN MESRU SAYDIĞI HALLER	13
8.1. Önleyici Savunma	15
8.1.1. Önleyici Savunma, NATO ve Afganistan Harekâtı	17
9. MİLLETLERARASI NEZAKET KURALLARI	19
10. TÜRKİYE'NİN TARAF OLDUĞU MİLLETLERARASI ANTLASMA LAR	20

	II
10.1. Wasington (NATO) Antlasmasi	20
Garanti Antlasmasi	22
11. SILAHLI KUVVETLERIN KULLANILMASINA KARAR VERME	23
11.1 Kararin Niteligi	23
11.2 Cumhurbaskaninin Yetkisi	27
11.3 Karar Yeter Sayisi	27
İKİNCİ BÖLÜM	
SAVAS VE SAVAS HUKUKU	
1. SAVASIN TANIMI VE NEDENLERİ	29
2. SAVAS HUKUKU	31
2.1. Savas Hukukunun Uygulanmasi	31
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
ULUSLARARARASI DÜZEN VE BİRLESMİS MİLLETLER	
1. ULUSLARARASI ÖRGÜTLER	34
1.1. Tanimi ve Siniflandirmasi	34
1.2 Tarihsel Gelisimi ve Yapilari	34
2. BİRLESMİS MİLLETLER ÖRGÜTÜ	35
2.1. Ortaya Çikisi ve Kurulusu	35
2.2. Amaç ve İlkeleri	36
2.3. BM Örgütünün Organlari	37
2.3.1 Genel Kurul	38
2.3.2. Güvenlik Konseyi	38
2.3.3. Ekonomik ve Sosyal Konsey	38
2.3.4. Vesayet Konseyi	39
2.3.5. Uluslararası Adalet Divani	39
2.3.6. Genel Sekreterlik	39
2.3.7. Genel Sekreterlik Departmanlari	39
2.3.8. BM Kuruluslari	41
2.3.9. Arastirma ve Egitim Enstitüleri	41
2.3.10. Ihtisas Kuruluslari	41
2.3.11. Özerk Kuruluslar	42
2.4. BM Örgütünün Anlasmazliklara Müdahalesi	42
2.4.1. Güvenlik Konseyi Karariyla Müdahale	42

2.4.2. Güvenlik Konseyi 6nci Bölüm	III 42
2.4.2.1. Müzakere (Görüşme)	43
2.4.2.2. Arabuluculuk	44
2.4.2.3. Soruşturma	44
2.4.2.4. Uzlaşma	44
2.4.2.5. Hakemlik	44
2.4.2.6. Yargısal Çözüm (Uluslararası Adalet Divanı)	44
2.4.3. Güvenlik Konseyi 7. Bölüm Yetkileri	45
2.4.3.1. Misilleme	45
2.4.3.2. Zararla Karşılık Verme	45
2.4.3.3. Müdahale	45
2.4.3.4. Diplomatik İlişkilerin Kesilmesi	45
2.4.3.5. Geçici İsgal ve Bombardıman	46
3. BARISI DESTEKLEME OPERASYONLARI	46
3.1. Tanımı	46
3.2. Tarihi Gelişimi	47
3.3. Barışı Destekleme Harekatinin Prensipleri	48
3.3.1. Rıza İlkesi	48
3.3.2. Kuvvet Kullanmama İlkesi	48
3.3.3. Tarafsızlık İlkesi	49
3.3.4. Kuvvetin Saygınlığı ve Özel Statüsü	49
3.4. Barışı Destekleme Harekatinin Türleri	49
3.4.1. Genel Olarak	49
3.4.2. Çatışmanın Önlenmesi	51
3.4.3. Barış Yapma	51
3.4.4. Barışın Tesisi	52
3.4.5. Barışı Koruma Harekati	52
3.4.6. Barışa Zorlama Harekati	53
3.4.6.1. Barışa Zorlama Harekatinin Kapsamı	58
3.4.6.1.1. Yaptırımların Uygulanması	58
3.4.6.1.2. İnsani Yardımın Korunması	58
3.4.6.1.3. Düzenin Sağlanması	59
3.4.6.1.4. Çatışan Tarafların Zor Kullanarak Ayrılması	59
3.4.6.1.5. Silahların Arındırılması	59
3.4.6.2. Barışı Koruma ve Barışı Zorlama Harekatleri Arasındaki İlişki	59

Örnek Barisa Zorlama Harekati(Somali Harekati)	IV
3.4.7. Genel Kurul Karariyla Kuvvet Kullanilmasi	60
4. Degerlendirme	61

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SILAHLI KUVVET KULLANMA UYGULAMALARI

1. Türkiye'nin Uluslararası Baris Ve Güvenligin Saglanmasina Katkileri	63
2. Kore Harekâti	69
2.1. Harekât Öncesi Siyasi Ortam	69
2.2. Degerlendirme	71
3.Kibris Baris Harekati	72
3.1. Kibris'in Kisa Tarihi	72
3.2. 1960 Sonrasi Gelismeler	75
3.3 Baris Harekati Öncesi TBMM Görüsmeleri	77

BESİNCİ BÖLÜM

KUVVET KULLANMAYA YARGISAL BAKIS

1.TBMM'nin Anayasa'nin 92. Maddesi Kapsamında Verdigi Izin Kararlari	83
2.Silahli Kuvvetlerin Kullanilmasi Kararlarina Iliskin Kararlari	85
2.1. TBMM'nin 107 Ve 108 No'lu Kararlarina Iliskin Anayasa Mahkemesi Karari	85
2.1.1. Karar Metinleri	85
2.1.2. Iptal Basvurusunun Gerekçeleri	86
2.1.3. Anayasaya Aykirimlik Gerekçeleri	87
2.1.3.1. Anayasanin Baslangiç Bölümüne Aykirimlik	87
2.1.3.2. Anayasa'nin 2. Maddesine Aykirimlik	87
2.1.3.3. Anayasa'nin 6. Maddesine Aykirimlik	87
2.1.3.4. Anayasa'nin 7. Maddesine Aykirimlik	88
2.1.3.5. Anayasa'nin 8. Maddesine Aykirimlik	88
2.1.3.6. Anayasa'nin 11. Maddesine Aykirimlik	88
2.1.3.7. Anayasa'nin 104. Maddesine Aykirimlik	88
2.1.3.8. Anayasa'nin 87. Maddesine Aykirimlik	88
2.1.4. İlk Inceleme ve Karar	88
2.1.5. Karsi Görüsler	90
2.2. TBMM'nin 722 Sayili Karari Ile Ilgili Anayasa Mahkemesi Karari	96

	V
2.2.1. Karar Metni ve İlgili Düzenlemeler	96
2.2.2. İptal İsteminin Gerekçeleri	97
2.2.3. İlk İnceleme Ve Karar	99
2.2.4. Karsi Görüşler	101
2.3. TBMM'nin 409 Sayılı Kararı İle İlgili Anayasa Mahkemesi Kararı	102
2.3.1. 409 Sayılı Karar	102
2.3.2. İptal İsteminin Gerekçeleri	103
2.3.3. İlk İnceleme Ve Karar	104
SONUÇ	106
KAYNAKÇA	109
ÖZGEÇMİS	111

KISALTMALAR LISTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birlesik Devletleri
agd	Adi geçen dergi
age	Adi geçen eser
agm	Adi geçen makale
AÜSBFD	Ankara Ün.Siy.Bil.Fak.Dergisi
BM	Birlesmis Milletler
BMGK	Birlesmis Milletler Güvenlik Konseyi
bknz	Bakiniz
C	Cilt
KHK	Kanun Hükümünde Kararname
MC	Milletler Cemiyeti
m	Madde
NATO	North Atlantic Treaty Organisation
RG	Resmi Gazete
S	Sayı
s	Sayfa
SP	Saadet Partisi
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UNIC	United Nations Information Center

Ö Z E T

Silah, savas, asker, düzen, kural insanoglunun hayatında hep varola gelmiş kavramlardır. Bu tezde belirtilen kavramlar ve aralarındaki ilişkinin irdelenmesi ile başlanmıştır.

Konuya daha sonra 1945’de başlayan yeni Dünya düzeninin sembolü olan Birleşmiş Milletler çerçevesinden bakılmıştır. Uluslararası mevzuatın ortaya konmasından sonra konu ulusal mevzuat bakımından incelenmiştir. Bu kapsamda Türkiye Cumhuriyetinin katıldığı Kore ve Kıbrıs barış hareketlerinin T.B.M.M.’nin ve kamuoyunun gündeminde ne şekilde görüldüğü araştırılmıştır.

Hükümet ve muhalefetlerin aynı fikirde olması pek mümkün olmadığından geçmiş zaman içinde konu yüksek yargıya intikal etmiş ve konu son olarak Anayasa Mahkemesinin kararları doğrultusunda incelenmiştir.

ABSTRACT

Guns, war, army, order and rule has been existing in human life. In this thesis these concepts and their relations between them has been examined.

These concepts have been defined within the rules of the UN which is the symbol of the New World Order since 1945.

After examining the international law, the subject has been studied according to the national law. Turkey involved in Korean and Cyprus peace operations. Regarding to this subject, the way of discussions in the Turkish Parliament and public about these operations have been examined.

As the governments and the opposition parties can not agree on the same idea, these items became court cases and the subject has also been examined from the juridical point.

G I R I S

Dünya kurulduğundan bu yana insanlar hep birbirleriyle rekabet içinde olmuşturlar. Amaç ise hep daha iyisine ve daha fazlasına sahip olmak, güçsüz olanı boyun eğdirmek olmuştur. Zaten dünyanın dengesi “Büyük balık küçük balığı yutar, güçlü olan ayakta kalır” prensibi üzerine kurulmuştur. Yani güç, daha doğru tabirle kaba kuvvet, dünyadaki ilişkilerin süregelen belirleyicisi olmuştur. İnsanlar arasındaki inanışa göre bilinen ilk kavga: İlk insan Adem’in çocukları Habil ve Kabil arasında meydana gelmiştir. O günden bu yana da dünya üzerinde kavgalar eksik olmamıştır.

Bu çalışmada, mesru gücün temsilcisi olan Ulusal Silahlı Kuvvetlerin diğer uluslara karşı kullanılma yöntem ve usulleri irdelenmeye çalışılmıştır. İlgili tanımların ortaya konması, bu kapsamda TSK’nin yapısı, vazifesi ve silahlı kuvvetlerin kullanılması ile ilgili anayasal düzenlemelerin neler olduğunun ortaya konması ile konuya giriş yapılmıştır.

İkinci bölümde uluslararası savaş hukukuna ana hatlarıyla değinilmiştir. Üçüncü bölümde yeryüzünün en büyük örgütü Birleşmiş Milletler geniş olarak irdelenmiştir. Bu kapsamda genel olarak örgütün amaç ve ilkeleri, kuruluşları, uluslararası anlaşmazlıklara müdahale yöntemleri, özel olarak da ikinci dünya savaşından sonra konjunktürde yer almaya başlayan “barışı destekleme operasyonları” irdelenmiştir.

Dördüncü bölümde Türkiye Cumhuriyeti’nin silahlı kuvvet kullanması ile ilgili somut uygulamaları bağlamında Kıbrıs Barış Harekati ve Kore Harekati irdelenmiştir.

Çalışmanın besinci ve son bölümünde ise silahlı kuvvetlerin kullanılması hususunda Anayasa Mahkemesi’ne intikal eden iptal istemlerinin isigi altında konu yargısal açıdan incelenmiştir.

Ekonominin, teknolojinin, iletişimin, ulaşımın bu günkü düzeyinden uzak olduğu dönemlerde son sözü söyleyen hep kılıç olmuştur. Güç kullanmak doğal hak addedilmiştir. Ancak XIV. yy. da barut ve tozun icadı ile kuvvet kullanmanın yıkıcı etkileri artmış, sırf kol gücüne dayanan eski güç kullanımının sonuçlarından daha ağır olmaya başlamıştır. Yerkürenin gördüğü en yaygın ve şiddetli savaşların birincisinden sonra yaşanan acıların bundan sonra çok daha fazla olacağı görülmüştür. Bu vesileyle, öncelikle ülkeleri savastan uzak tutmak, kuvvet kullanmanın zorunlu olduğu durumlarda bunu bir kurala bağlamak, uluslararası düzeni sağlayacak bir otorite olması için Milletler Cemiyeti kuruldu. Ancak hesapların yarım kaldığı birinci savaşın devami niteliğindeki İkinci Dünya Savaşı bu kuruluş tarafından önlenemedi. Katılanların tümünün milli güç unsurlarının tamamını kullandığı, tüm kaynak ve kuvvetlerin kullanıldığı, düşünülen İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra mezkur

düzeni kurmak için daha bir gayret sarf edildi. Yeni dünya düzeninin sembolü olan BM teskilati bu amaçla kuruldu. Kuvvet kullanimini yasaklayan kati kurallarının olması ve savaşın acılarınin taze olmasının yanında milli güç unsurları(ekonomik güç, askeri güç, demografik güç, siyasal güç)'nin tükenme noktasında olması nedeniyle BM 'ye MC'den daha nicelikli bir katılım oldu. BM'nin kuruluşundan sonra ABD ve SSCB'nin basını çektiği iki kutuplu bir dünya olustu. Bu kutuplardan biri olan Sosyalist Blogun 90'li yılların başında çökmesinden sonra, dünyanın dört bir yanında yerel çatışmalar baş gösterdi. Bu çatışmaları önlemek, bir çözüme bağlamak ve müdahalelerin belli kurallar içinde gerçekleşmesini sağlamak elbette BM teskilatına düstü.

Dünyada bu gelişmeler olurken Türkiye de elbette gelişmelerin dışında kalamazdı. Türkiye NATO Antlaşması ile kutbunu bulurken Körfez Savaşı ile, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için çalışan en aktif ülkelerden biri durumuna gelmiştir. Büyük zorluklar ve baskılar içinde gerçekleştirdiği Kıbrıs Barış Harekati'ni bu yeni dünya düzeninde hukuki bir boyuta sigdirmeyi başarmış, diğer yandan yurt dışında silahlı kuvvet kullanılması konusu zaman içinde yüksek yargısında da gündeme gelmiştir.

Klasik harp, harp ilanı, harp teknikleri, milli egemenlik gibi kavramların karşılıklı olarak zorlandığı günümüz gelişmeleri sonunda, kuvvet kullanma, ekonomik harp, önceden savunma gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Ülkeler bir yandan menfaatlerini korurken diğer yandan uluslararası alanda zor duruma düşmemek için bu çabalarını mesrulastırma çabası göstermektedir.

2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali öncesinde ülkemizde yaşanan "1 Mart Tezkeresi Krizi" konunun önemini bir kere daha ortaya koymuştur. Aradan geçen zaman sonunda Irak'ta meydana gelen gelişmelerin değerlendirilmesinde 1 Mart'ta hata yaptığımız hususunda bu gün kamu oyunda ciddi görüş birliği oluşmuştur. Gerektiği zaman ve yerde TSK'nin kullanılmamasının sonucunu en başta ülkemize Kuzey Irak'tan akan terör gerçeği ile görmekteyiz.

BİRİNCİ BÖLÜM

SILAHLI KUVVETLERİN KULLANILMASINA İLİSKİN DÜZENLEMELER

1. TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Silahlı Kuvvetler

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin iç düzeni ve isleyisiyle ilgili düzenlemelerin yer aldığı 1961 tarih ve 211 sayılı TSK İç Hizmet Kanununun 1. maddesine göre Türk Silahlı Kuvvetleri "Kara (Jandarma dahil), Deniz ve Hava Kuvvetleri subay, askeri memur, astsubay, erbas ve erleri ile askeri öğrencilerden tesekkül eden ve seferde ihtiyatlarla ikmal edilen, kadro ve kuruluşlarla teşkilatı gösterilen silahlı devlet kuvvetidir¹."

Savaş Hukuku açısından silahlı kuvvetlerin Tanımı La Haye Yönetmeliği'nin 1. maddesi ve I numaralı Cenevre Protokolü'nde yapılmış olup buna göre: Silahlı çatışmaya taraf olan bir devletin "silahlı kuvvetleri", askerinin davranışlarından sorumlu bir komutanlığa bağlı, teşkilatlanmış birliklerin ve personelin tamamını ifade eder².

1.2. Askerlik

Aynı kanunun 2. maddesinde ise asker ve askerlik terimlerinin tanımı yapılmış olup buna göre Askerlik:"Türk vatanını, İstiklal ve Cumhuriyetini korumak için harp sanatını öğrenmek ve yapmak mükellefiyettir. Bu mükellefiyet özel kanunlarla vazolunur³."

1.3. Asker

Asker :Askerlik mükellefiyeti altına giren şahıslarla (erbas ve erler) özel kanunlarla silahlı kuvvetlere intisap eden ve resmi bir kıyafet taşıyan şahıslara(subay, astsubay, askeri öğrenci, uzman jandarma çavuş) denir⁴.

2. TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNİN YAPISI

Türk Silahlı Kuvvetleri yukarıda da belirtildiği gibi Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı ve Hava Kuvvetleri Komutanlığı ile savasta bir kısmi kuvvet komutanlıkları emrine giren Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığından oluşur. Söz konusu kuvvet komutanlıkları ve diğer komutanlıkların yapısı ve görevi kısaca şu şekildedir:

¹ 09.01.1961 tarih ve 10703 sayılı Resmi Gazete

² MYY:454-2 Savaş Hukuku El Kitabı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1990, s. 8

³ Bu konudaki özel kanunlar:1111 Sayılı Askerlik Kanunu, 12-17.07.1927 tarih ve 631-635 sayılı RG;1076 Sayılı Yedek Subaylar ve Yedek Askeri Memurlar Kanunu, 09.07.1927 tarih ve 628 sayılı RG

⁴ 211 Sayılı TSK İç Hizmet Kanunu, m. 2

Kara Kuvvetleri Komutanligi: Kara Kuvvetleri TSK'nin esas unsuru olup bünyesinde dört ordu (1. Ordu Komutanligi / Istanbul, 2. Ordu Komutanligi / Malatya, 3. Ordu Komutanligi / Erzincan, Ege Ordu Komutanligi / Izmir) mevcuttur.

Deniz Kuvvetleri Komutanligi: Esas vazifesi denizlerden gelecek saldirilari önlemek, denizasiri bölgelere çikarma yapmak ve denizlerde savasmak olan deniz kuvvetlerimiz, kara kuvvetlerinden sonra en eski savas gücümüzdür. Deniz Kuvvetleri Komutanligi bünyesindeki esas unsurlar; Donanma Komutanligi(Gölcük), Güney ve Kuzey Deniz Saha Komutanliklari(Izmir;Istanbul) ve deniz egitim ve öğretim kurumlaridir.

Hava Kuvvetleri Komutanligi: Vazifesi, ülke bütünlüğünü, milli hak ve menfaatlerimizin korunmasini saglamak maksadiyla, baristan itibaren genel harbe kadar farkli özellikler gösteren yelpaze içindeki görevleri icra etmek olarak belirlenmistir. Esas unsurlari, 1. ve 2. Hava Kuvveti Komutanliklari(Eskisehir, Diyarbakir), Hava Lojistik Komutanligi, Hava Egitim Komutanligi, Ulastirma ve Tanker Ana Üs Komutanliklaridir.

Jandarma Genel Komutanligi: Kuvvet yapisi ve görevi en karmasik olan teskilattir. Jandarma Genel Komutanligi, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bir parçasi olup, silahlı kuvvetlerle ilgili görevleri bakımından Genelkurmay Başkanligi'na, emniyet ve asayis isleriyle diger görev ve hizmetlerin ifasi yönünden İçisleri Bakanligi'na baglidir. Ancak Jandarma Genel Komutani, bakana karsi sorumludur⁵. Jandarma birlikleri yaptigi göreve göre asagidaki isimleri alirlar:

Jandarma Sinir Birlikleri: 2918 sayili Kaçakçilik Men Takip ve Tahkiki Hakkındaki Kanuna göre görev yapan birlikler olup bugün itibariyle Sirmak ve Hakkari illerimizin Irak ve Iran ile olan sinirlari Jandarma Genel Komutanligi'nin sorumlulugundadir. Diger kara sinirlarimizda ise, Kara Kuvvetleri Komutanligi sinir birlikleri görev yapmaktadır.

Jandarma Egitim Birlikleri: Acemi er egitimi ile görevli olan birliklerdir. Bu birliklerde 45-75 günlük temel askerlik egitimini tamamlayan erbas ve erler askerlik hizmetlerinin geri kalan kismini tamamlayacaklari usta birliklerine sevk edilirler.

Jandarma İlç Güvenlik Birlikleri: Asil jandarma birlikleri olup görevleri belediye sinirlari disinda kalan alanda emniyet ve asayisi saglamaktir. İç güvenlik birliklerinin konuslanmasi mülki teskilata tabidir. Yani her ilde valiligin muhatabi olarak İl Jandarma Komutanligi her ilçede kaymakamligin muhatabi olarak İlçe Jandarma Komutanligi ve ihtiyaca binaen köylerde Jandarma Karakol Komutanliklari mevcuttur.

⁵ 2803 Sayili Jandarma Teskilat Görev ve Yetkileri Kanunu, m. 4

Jandarma Komando Birlikleri: İç güvenlik birliklerinin yetersiz kaldığı durumlarda onlara yardımcı olmak üzere kurulan seçkin birliklerdir.

Jandarma Genel Komutanlığı'nın görevleri yukarıdaki ayrıma göre adli, mülki, askeri ve diğer olmak üzere dört grupta toplanmaktadır.

Mülki Görevler: Emniyet ve asayiş ile kamu düzenini sağlamak, korumak ve kollamak, kaçakçılığı men takip ve tahkik etmek, suç işlenmesini önlemek için gerekli tedbirleri almak ve uygulamak, ceza infaz kurumları ve tutukevlerinin dış korumasını yapmaktır.

Adli Görevler: Bir suçun işlendiğinin haber alınmasından itibaren başlar ve suçu ve suçluyu ortaya çıkarmak amaçtır. Diğer bir deyişle adli görevin başladığı yerde mülki görev sona ermektedir.

Askeri Görevler: Askeri kanun ve nizamların gereği olan görevlerle Genelkurmay Başkanlığı'nın verdiği görevleri ifade eder.

Diğer Görevler: Patlayıcı madde taşınması ve kullanılması, bankalar arası para nakli v.b hususlarda mevzuatın verdiği ve yukarıdaki sınıfların dışında kalan çeşitli görevlerdir. Jandarma Genel Komutanlığı askeri görevleri bakımından Genelkurmay Başkanlığı'na, mülki görevler bakımından İçişleri Bakanlığı'na, adli görevleri bakımından Adalet Bakanlığı'na bağlıdır.

Sahil Güvenlik Komutanlığı: Sahil ve karasularını korumak, güvenliğini sağlamak, ulusal ve uluslararası hukuk kuralları uyarınca hükümler haklarına sahip olduğumuz denizlerde bu hak ve yetkileri kullanmak, deniz yolu ile yapılan her türlü kaçakçılık ve diğer kanuna aykırı eylemleri önlemek, izlemek, suçluları yakalamak, gerekli işlemleri yapmakla görevli olan Sahil Güvenlik Komutanlığı TSK kadro ve kuruluşu içinde olup barista hizmet yönünden İçişleri Bakanlığı'na bağlıdır. Görevli personel ihtiyacı (subay, astsubaylar ile erbas ve erler) Deniz Kuvvetleri Komutanlığınca karşılanır. Savaş durumunda ise Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın emrine girer.

3. TÜRKİYE'DE ASKERLİK SİSTEMİ

Anayasamızın 72. maddesine göre "Vatan hizmeti, her Türkün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin silahlı kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir." Burada sözü edilen mükellefiyeti düzenleyen kanunlar, 1111 sayılı Askerlik Kanunu ve 1076 sayılı Yedek Subaylar ve Yedek Askeri Memurlar Kanunu'dur. Son düzenlemelere göre askerlik mükellefiyetinin yerine getirilme şekilleri aşağıdaki gibidir.

3.1. Normal Askerlik : Dört yıllık fakülte ve yüksekokul mezunu olmayanların tabii olduğu sistem olup süresi on sekiz aydır. 1111 sayılı Askerlik Kanununun 5. maddesine

göre, Bakanlar Kurulu on sekiz aylık bu süreyi önce on bes aya akabinde on iki aya kadar indirebilmekte olup şu an için uygulanan normal askerlik süresi on bes aydır⁶.

3.2. Kısa Dönem Askerlik: Yedek subay adaylarından istekle veya seçim sonucu, ihtiyaç fazlası olarak ayrılanların tabii olduğu sistem olup hizmet süresi yedek subayların yarısı kadar olup şu an altı aydır.

3.3. Yedek Subaylık: Dört yıl ve daha fazla süreli fakülte, yüksekokul, enstitü, akademiler ile bunların dengi sayılan yurt dışı öğrenim kurumlarından mezun olanların tabii olduğu askerlik sistemi olup hizmet süresi on altı aydır. 1076 sayılı Yedek Subaylar ve Yedek Askeri Memurlar Kanunu'nun üçüncü maddesine göre Bakanlar Kurulu bu süreyi on iki aya kadar indirebilmekte olup şu an için on iki aydır⁷.

3.4. Öğretmen Askerlik: Öğretmenler için ihtiyaç oranında uygulanan askerlik sistemidir. Amaç öğretmen ihtiyacı olan bölgelerde istihdamı sağlamaktır.

3.5. Dövizle Askerlik: En az üç yıl süre ile yurtdışında kanunda belirtilen sıfatlarla ikamet eden kişilerin yararlanabildiği askerlik sistemidir. Süresi dört haftadır.

3.6. Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Askerlik: Askerlik kanununa tabii olanlardan ihtiyaç fazlası olarak tespit edilenlerin kura usulüyle kamu kurum ve kuruluşlarında çalışarak askerlik hizmetini yerine getirmesidir. Süresi normal askerlik kadardır.

4. TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNİN VAZİFESİ

TSK'nin vazifesi Anayasa ve yasalarla belirlenmiş olup, 2000'li yıllarda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin vazifesi: Yeni güvenlik sorunlarına ve krizlere uygun şekilde reaksiyon göstermek, belirsizliklere karşı hazır olmak, iç ve dış tehdit ve risklere karşı ülkenin güvenliğini sağlamaktır⁸. Anayasaya göre TSK'nin yurt savunmasına hazırlanmasından Bakanlar Kurulu TBMM'ye karşı sorumludur. Burada sözü geçen yasa ise TSK İç Hizmet Kanunu'dur. Bu Kanunun 35. maddesinde şöyle belirtilmiştir: "Silahlı Kuvvetlerin vazifesi, Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'ni kollamak ve korumaktır." Adından da anlaşılacağı gibi TSK'nin iç düzenini ve ilişkilerini düzenlemeyi amaçlayan bu kanun gün gelmiş ihtilallere dayanak olarak gösterilmiştir.⁹

⁶ Bakanlar Kurulunun 23.06.2003 tarih ve 2003/5795 sayılı kararı için bkz. 02.07.2003 tarih ve 25156 sayılı RG

⁷ Bknz. aynı karar

⁸ Genelkurmay Başkanlığı'nın resmi sitesinde yer alan görev tanımı, bkz. www.tsk.mil.tr, 15.03.2005

⁹ Milli Güvenlik Konseyi'nin 12 Eylül 1980 tarihli (1) numaralı bildirisinde şu ibare yer almıştır: Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanunu'nun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini, yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur.

5. KUVVET KULLANIMINA İLİSKİN ANAYASAL DÜZENLEMELER

5.1. 1921 Anayasası : 1921 Anayasasında bu konuda herhangi bir düzenleme yoktur.

5.2. 1924 Anayasası:1924 Anayasasında konu ile ilgili olarak ayrıntılı düzenleme yapılmamıştır. Anayasanın 26. maddesinde sadece Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yapabileceği işler sayılırken, ‘‘harp ilan etmek’’ten bahsedilmiştir. Buradan da günün şartları ve yönetim anlayışını dikkate alarak her türlü kuvvet kullanmaya TBMM'nin yetkili olduğu sonucuna varabiliriz.

5.3. 1961 Anayasası: ‘‘Silahlı kuvvet kullanılmasına izin verme’’ başlığını taşıyan 66. madde şu şekildedir: *‘‘Milletlerarası hukukun mesru saydığı hallerde savaş hali ilanına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nindir. Bu izin için meclisler birlikte toplanarak karar verirler’’*.

1961 Anayasası görüşmeleri sırasında, ilk tasarıda 64. madde olarak yer alan ‘‘TBMM'nin Görev ve Yetkileri’’ ana başlığını taşıyan 62. maddenin kenar başlığından devami olan ve (c) bendi olarak ‘‘silahlı kuvvet kullanılmasına izin verme’’ kenar başlığı taşıyan bu maddedeki ‘‘milletlerarası antlaşmalar’’ ibaresine karşı çıkmıştır. Karşı çıkma gerekçesi olarak hükümetlerin bu maddeye istinaden maceracı ve tehlikeli antlaşmalar yapacağı ileri sürülmüştür. Anayasa Komisyonu Sözcüsü Turan GÜNES bu itiraza şu şekilde cevap vermiştir: ‘‘Arkadaşlar bu bir zarurettir. Türkiye bir askeri ittifak camiasının güzide bir üyesidir. Mesela Türkiye'nin anlaşma gereği Napoli'de silahlı kuvvetleri vardır ve yine Türkiye'de NATO savunması ile ilgili yabancı devletlerin askeri bulunabilir. Bunun için meclisten yeniden izin almaya lüzum yoktur. Çünkü zaten bu gibi şeyler ihtiva eden anlaşmalar meclisin tasdikinden geçecektir. Binaenaleyh bir otorizasyon müsaadesi mevzu bahistir. Bunların çıkarılması Türkiye'nin bugünkü müsterek savunma, müsterek emniyet konusunda kendisine verilen vazifeleri yerine getirmesini önleyebilir. Bu hal bugünkü modern harp icaplarındandır¹⁰. 66. maddenin görüşmeleri sırasında gündeme gelen bir konuda, metinde yer alan ‘savaş ilanı’ tabirinin; milletlerarası hukuk kurallarına göre uygun olmadığıdır. Gerekçe olarak, 1928¹¹ yılından beri Devletler Hukuku'nun harp haline, harp ilanına paydos dediği, düzenin devletlere harp ilanını hakkını tanımadığını ileri sürülmüştür.

¹⁰ T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi , 18.4.1961, C. 3. s. 380

¹¹ 1928 yılında kurulan Cemiyeti Akvam yani Milletler Cemiyeti tam olarak savaşı yasaklamamış ancak kuvvet kullanmaya sınırlamalar getirmiştir.

Buna karşılık ‘savaş ilanı’ tabirinde ısrar edenler iddialarını şöyle savunmuşlardır: “Savaş hali bugünkü durumda yasak edilmistir bu doğrudur ancak bu, harp kalkmıştır anlamına gelmez . Türkiye’nin başka bir millete saldıracağına hiç kimsenin inanmaya ve bunu iddiaya hakkı yoktur. Türkiye’nin savası hukuk dışı kabul etmesi, kendi politikasının dışında tutusu devletler arasında husule gelen her türlü inkisafalarda çok daha evvel olmuştur. Atatürk’ün bu düzenden yıllar önce söylediği ‘yurtta sulh cihanda sulh’ sözü bunu kanıtlamaktadır. Ama biz henüz başka devletlerin bu güzel devletler hukuku nüktelerini bizim gibi samimi telakki ettiğine inanmadığımız için savaş halini düşündük ve bunun TBMM tarafından ilan edilmesi lüzumunu derpis ettik. Devletler Hukuku’nda, medeni hukuk alemine bağlı hakların müdafaasında dikkatli olmak zaruridir¹².

5.4. 1982 Anayasası: “Savaş hali ilanı ve silahlı kuvvet kullanılmasına izin verme” başlığı altında düzenlenen 92. maddenin metni şöyledir: *“Milletlerarası hukukun mesru saydığı hallerde savaş hali ilanına ve Türkiye’nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi’nindir.*

Türkiye Büyük Millet Meclisi, tatilde veya ara vermede iken ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve bu sebeple silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde; Cumhurbaşkanı da Türk Silahlı Kuvvetleri’nin kullanılmasına karar verebilir.”

Konu ile ilgili 1982 anayasasındaki diğer düzenlemeler şu şekildedir :Madde 87: “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin görev ve yetkileri :...savaş ilanına karar vermek ... yerine getirmektir” hükümlerini içermektedir.

Madde 104: Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerini düzenleyen maddede yürütme ile ilgili alt bölümde.... “Türk Silahlı Kuvvetleri’nin kullanılmasına karar vermek” yer almaktadır.

Madde 117: Baskomutanlık,Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin manevi varlığından ayrılamaz ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur.Millî güvenliğin sağlanmasından ve silahlı kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanmasından, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne karşı, Bakanlar Kurulu sorumludur...

İlk tasarıda 88. madde olarak düzenlenen maddenin; acil durumlarda Cumhurbaşkanı’na silahlı kuvvetlerin kullanılmasına karar verme yetkisi veren ikinci fıkrası şu şekilde idi:

¹² Turan GÜNES’ in konuşmasından , T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, 18.4.61. C. 3, s. 380

“Ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve bu nedenle silah kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde Cumhurbaşkanı da, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin silah kullanmasına izin verebilir”.

Görüşmeler sırasında bu fikranın, Cumhurbaşkanı'na verdiği yetki eleştirisi konusu olmuş ve Cumhurbaşkanı'na tanınan bu yetkinin Cumhurbaşkanı'nca kullanılması durumunda bu kararını ilk imkanda TBMM onayına sunması, TBMM'nin Cumhurbaşkanı'nca toplantıya çağrılıp onayını istemesi vb. yönde öneriler verilmiştir. Bu önerilerde gerekçe olarak TBMM'nin yetkinin (silahlı kuvvetlerin kullanılması) asıl sahibi olduğu ve Cumhurbaşkanı da olsa baskısı tarafından kullanılan yetkinin asıl sahibine iletilmesi ve onayının alınmasının zorunluluğu ileri sürülmüştür. Anayasa Komisyonu Başkanı Orhan ALDIKAÇTI önerilere karşı düzenlemeyi şöyle savunmuştur: “Devlet Başkanı'nın buradaki müdahalesi savaş ilan etmek değildir, burada Devlet Başkanı'nın müdahalesinin tecavüze uğrayan vatanın bir parçasının müdafaası için silahlı kuvvet kullanmasına emir vermekten ibarettir, Anayasa'nın 137.(122) maddesine göre savaş hali durumunda Bakanlar Kurulu Cumhurbaşkanı başkanlığında otomatik olarak toplanacak ve konu derhal TBMM'ye intikal edeceğinden ayrıca bir düzenlemeye gerek yoktur. Yani önerilerde istenen şey zaten Anayasa sistemi içinde mevcuttur.” Yapılan görüşmeler sonunda “ silah kullanmasına “ deyimi “ silahlı kuvvetlerin kullanmasına “ şeklinde değiştirilmiş öneriler reddedilmiştir¹³.

6. İÇTÜZÜK HÜKÜMLERİ

Meclis içtüzüğü, meclisin çalışma sistemini gösteren kurallar bütünüdür. İçtüzük değişiklikleri Anayasa Mahkemesi'nin sadece şekil denetimine tabidir.

6.1. 1965 Tarih ve 1 No'lu TBMM Birleşik Toplantı İçtüzüğü

Madde 24: Anayasanın 66. maddesi uyarınca yabancı bir devlete karşı veyahut belli bir devleti hedef tutmayıp Türkiye için savaş hukukunun yürürlüğe girmesini gerektiren hallerde, savaş hali ilanı yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantısı Genel Kurul kararıyla Cumhurbaşkanı'na verilir. Bu konulardaki istem Bakanlar Kurulu'ndan bir Basbakanlık tezkeresiyle gelir. Bu istem alınır alınmaz, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Basbakanlıkça derhal birleşik toplantıya çağrılır.

Madde 25: Anayasanın 66.maddesi uyarınca, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulundurulması hakkında yetki, Bakanlar Kurulu'nun bir Basbakanlık tezkeresiyle iletilen istemi üzerine, Türkiye Büyük

¹³ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 139. Birleşim, 31.8.1982, s. 162 – 166

Millet Meclisi Birlesik Toplantisi Genel Kurulu karariyla Cumhurbaskani'na verilir. Bu istem alinir alinmaz, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Basbakanlikça derhal birlesik toplantiya çagrilir.

6.2. 1973 Tarih ve 584 Sayili TBMM İçtüzüğü

Madde 129: *“Anayasanin 92. maddesinin birinci fikrasi geregince, yabanci bir devlete karsi veyahut belli bir devleti hedef tutmayip Türkiye için savas hukukunun yürürlüğe girmesini gerektiren hallerde savas hali ilanina, Bakanlar Kurulu'nun istemi üzerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce karar verilir. Bu karari Cumhurbaskani uygular. Ancak, Anayasanin 92. maddesinin ikinci fikrasinda belirtilen hallerde Cumhurbaskani da Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullanilmasina karar verebilir ve derhal Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni toplantiya çagirir”*.

Madde 130: *”Anayasanin 92.maddesi birinci fikrasi geregince, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, yabanci ülkeye gönderilmesine veya yabanci silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına belli bir süre için, Bakanlar Kurulu'nun istemi üzerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce izin verilir. Bu karari Cumhurbaskani uygular.*

Görüldüğü gibi bir olaganüstü dönem anayasasi olan 1921 Anayasasi'nda söz konusu husus ile ilgili bir düzenleme yoktur. Lozan Antlasmasi ile olaganüstü dönemden çıkan Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci anayasasi olan ve simdiye kadarki anayasalar içinde en uzun süre uygulamada kalan 1924 Anayasasi'nda ise bugünkü manada sümüllü bir düzenleme mevcut degildir, sadece savas ilanından bahsedilmis ve bu yalnızca meclisin yapabilecegi islerden sayilmistir. Bu konuda düzenlemenin olmamasi aslinda o günlerin sartlarına ve degerlerine uygundur. Bizim üzerinde durdugumuz asil husus olan silahlı kuvvetlerin yabanci bir ülkeye, klasik manada savas ilan etmeden, gönderilmesine veya yabanci silahlı kuvvetlerin ülkede bulunmasına o tarihlerde rastlanmamaktadir. O günün sartlarında önemli ve geçerli olan, bir ülkenin hakli bir sebebi varsa (bazen buna da gerek yoktur) hiçbir sarta bagli kalmadan silahlı kuvvetlerini diger ülke veya ülkelere karsi rahatça kullanmasidir. Oysa modern insan, savasi politik ya da ekonomik sorumluluk olarak görür. Atalarimiz için savasin, en az maddi sorumluluklar kadar tanrılara ya da kabile veya kisisel onura karsi bir görev olarak görülebilecegini unutmamaliyiz¹⁴. 1961 Anayasasi asagi yukari bugünkü düzenlemeye benzer bir düzenleme yapmis olup Ikinci Dünya Savasi'ndan sonra ortaya çıkan yeni düzen yani BM düzenine uygun bir düzenleme söz konusudur. 1982 Anayasasi'nda ise konunun ayrintili olarak düzenlenmesi yoluna gidilmistir. Ancak ileride görülecegi gibi mevcut ayrintili düzenlemeye ragmen Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin konu

¹⁴ Keegan J, 2500 Yillik Savas Tarihi, Aykiri Yayıncılık, Istanbul, 2001, s. 21

ile ilgili kararları yargıya intikal ettirilmistir. 1982 Anayasası'ndaki düzenlemeyi ayrıntılı olarak inceleyecek olursak silahlı kuvvet kullanılmasının ilkeleri aşağıdaki gibidir.

6.3. Genel İlkeler

*Anayasa'nın 87. maddesinde belirtildiği gibi savaş ilan etmek münhasıran Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yetkisindedir.

*Savaş hali ilanına, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yurtdışına gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulundurulmasına izin verme yetkisi 92. maddenin birinci fıkrasına göre Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne aittir.

*Bazı hallerde bu izne ihtiyaç yoktur. Bu durumlar: Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmalar ve milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği hallerdir. Sözü edilen bu durumlarda yetki Bakanlar Kurulu'na aittir.

*Meclisin tatilde veya ara vermede olduğu sırada ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması durumunda istisnai olarak Cumhurbaşkanı da Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullanılmasına izin verebilir. Ancak Cumhurbaşkanı'nin yetkisi burada sadece silahlı kuvvetlerinin kullanılmasısıyla sınırlıdır. Cumhurbaşkanı'nin böyle bir durumda silahlı kuvvetlerin yurt dışına gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin ülkeye gelmesine karar verme yetkisi yoktur.

Görüldüğü gibi savaş ilan etmek TBMM'nin münhasır yetkisinde iken savaş hali ilanına izin verme yetkisi TBMM'ye verilmiştir. 2941 sayılı Seferberlik ve Savaş Hali Kanununun 3. maddesinde konu ile ilgili tanımlar şu şekildedir¹⁵;

Savaş: Devletin bekasını temin etmek, milli menfaatleri sağlamak ve milli hedefleri elde etmek amacıyla, basta askeri güç olmak üzere devletin maddi ve manevi tüm güç ve kaynaklarının hiçbir sınırlamaya tabi tutulmadan kullanılmasını gerektiren silahlı mücadeledir.

Savaş Hali: Savaş ilanına karar verilmesinden, bu halin kaldırıldığının ilan edilmesine kadar devam eden süre içinde, hak ve hürriyetlerin kanunlarla kısmen veya tamamen sınırlandırıldığı durumdur. Görüldüğü gibi buradaki fark TBMM'nin savaş ilanından sonra hükümete savaş hali ilanı için izin vermesidir. Savaş ilanı her halükarda TBMM'ye aittir. TBMM savaş ilanı yaptıktan sonra hükümete olağanüstü tedbirler alma yetkisi vermektedir. Silahlı Kuvvetlerin Kullanılmasına İzin Verme Yetkisi: Silahlı kuvvet kullanılmasından kasıt, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullanılması, özellikle yabancı ülkelere gönderilmesidir.¹⁶

¹⁵ 18.11.1983 tarih ve 18215 sayılı Resmi Gazete

¹⁶ Erdoğan M, "Silahlı Kuvvetlerin Türk Anayasa Düzeni İçindeki Yeri", AÜSBFD, C. XIV, S. 1-4, 1992, s.160

7. SİLAHLI KUVVET KULLANIMI VE SAVAS ILANI

Bu sorunun cevabi zaman içinde degisime ugramistir. İkinci Dünya Savasi'ndan önce bu soruya verilecek cevap kesinlikle evet olacaktır. Çünkü iki dünya savasi arasindaki gelismimin yönü, devletlerin kuvvete basvurma konusundaki egemenligin sinirlendirilmesi seklinde belirginlesmistir¹⁷. XX. yüzyilin dünya düzeni mimarisini ifade eden Milletler Cemiyeti ve Birlesmis Milletler Örgütleri'dir¹⁸. Bu kuruluslar devletlerin birbirine karsi kuvvet kullanmasini önce belli sartlara baglanmis sonra da tamamen (mesru müdafaa hali hariç) yasaklamistir. Bu örgütlerden önce kuvvet kullanilmasini yasaklayan, sinirlayan bir düzen mevcut degildi. Bu dönemden önce kuvvet kullanımının sinirlamasinin yalnızca savas hukuku kurallariyla belirlendigini söylemek mümkündür¹⁹.

Burada hakli savas haksiz savas kavramina deginmekte fayda vardir. Ortaçagda kilisenin temsilcisi olan Thomas Aquinas'a göre hakli bir savas için kaçınılmaz üç kosul bulunmaktadır: Hakli bir neden, savasi tek bir merkezden örgütleyip sürdürebilecek bir otoritenin varligi ve iyi niyet²⁰. Uluslararası hukukun kurucularından sayılan Hollandalı Hukukçu Hugo Grotius, "Dejure Belli Ac Pacis "(Savas ve Baris Hukuku) adli eserinde savas kavrami ile ilgili olarak, savasin ne dogal hukuka ne din kurallarına ne de uluslararası hukuka aykiri olmadigini kanitlamaya çalismistir. Grotius'a göre: Doga ilkeleri açısından savasin kinanacak bir yönü yoktur, aksine her sey savasa izin verilmesinden yanadir. İnsanlar varliklerini korumak için savastiklerinden, savas doganin ilkelerine uygundur. Grotius, savasin tek hakli nedeninin, kendisine karsi savas açılan tarafın daha önce bir haksizlik yapmiş olması oldugunu belirttikten sonra, savasi hakli gösteren nedenleri su sekilde siralamaktadır: bizim olan bir seyi savunma, bize borçlu olunan bir seyi elde etmeye çalisma ve cezalandırma.

Savasların bu sekilde hakli yada haksiz olarak tasnifi Birinci Dünya Savasi'na kadar sürmüştür. Özellikle 19. yüzyilda meydana gelen degisimler, toplumların ve dolayısıyla devletlerin sosyal, siyasal ve ekonomik yapılarını etkiledigi gibi savaslar üzerinde de önemli etkiler yaratmıştır. Bunlar sirasiyla: teknolojik, demokratik ve ekonomik gelismelerdir. Teknolojik gelismeler, savasların yürütülmesinde kullanılan araçlarda büyük degisimlere ve gelisimlere neden olmuştur. Bu ise savasların yıkıcı etkisini o güne kadar görülenden çok daha

¹⁷ Tarhanlı T, "Kuvvet Kullanma Mesruiyet ve Hukuk", Anayasa Yargisi Dergisi, S. 20, 2003, s. 133

¹⁸ Tarhanlı T, agm, s. 134

¹⁹ Akdoğan C, "Uluslar Arasi Hukukta Kuvvet Kullanma Ve Birlesmis Milletler Barisi Koruma Harekatları Ile Egemenlik", Askeri Adalet Dergisi, S. 117, Mayıs 2003, s. 19

²⁰ Ereker F.A, "İlk Çağlardan Günümüze Hakli Savas Kavrami", Uluslar arasi Iliskiler Dergisi, C.1,S. 3, Güz 2004, s. 12

fazla arttırmıştır. Dolayısıyla devletler artık savaşa yani kuvvet kullanmaya başvurmakta tereddütsüz degillerdir²¹. Oysa savaş, yüzyıllar boyunca devletin egemenliğinin bir ifade biçimi olmuş ve uluslar arası uyumsuzlukların giderilmesi amacıyla başvurulacak yöntemler arasında olmuştur²².

8. ULUSLARARASI HUKUKUN MESRU SAYDIGI HALLER

Daha öncede değindigimiz gibi 1961 Anayasası'nın 66. ve 1982 Anayasası'nın 92. maddeleri : Savaş ilanı, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı ülke silahlı kuvvetlerinin Türkiye'de bulunması konularında karar vermeye yetkili olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bu yetkisini kullanabilmesi bir şart kosmuştur; milletlerarası hukukun mesru saydığı haller. O halde nedir bu mesru sayılacak haller? Dikkat edilirse iki düzenlemenin yer aldığı anayasalar Birleşmiş Milletler döneminden sonrasına denk gelmektedir. Söz konusu düzenlemelerde, milletlerarası hukukun üstün tutulduğu gözlenmektedir. İç hukuktaki yetkinin kullanılması uluslararası hukuka uygun olma şartına bağlanmıştır. O halde inceleyeceğimiz milletlerarası hukuk hangisidir. Bu milletlerarası hukukun kuvvet kullanmayı mesru saydığı haller nelerdir?

Burada uluslararası hukuka kısaca değinmekte fayda vardır. Uluslararası hukuk nedir? Uluslararası hukukun kaynakları nelerdir? Uluslararası hukuk nasıl oluşmaktadır? Uluslararası hukukun geçerliliği ve uyulmadığı takdirde müeyyidesi nedir? Uluslararası hukuk: Devletlere, uluslararası örgütlere, devlet niteliği kazanmamış örgütlenmiş topluluklara ve uluslararası toplumun bütününe genel çıkarlarını ya da paylaştığı değerleri ilgilendiren, bireylere ilişkin durumlarda doğrudan bireylere yönelik kurallar bütünüdür²³.

Diğer bir tanıma göre ise: Basta egemen devletler olmak üzere uluslararası toplumun tüm subjelerinin birbirleriyle uluslararası düzeyde olan ilişkilerini düzenleyen ve basta uluslararası antlaşmalar olmak üzere, örf-adet, teamül kuralları, hukukun genel ilkeleri ile yargı organlarının kararları ve hukuk yazarlarının görüşlerinden oluşan ve uluslararası aktörlerin uymak zorunda oldukları kurallar bütünüdür²⁴.

Bildiginiz gibi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Birleşmiş Milletler, savaşı devletler için bir hak olmaktan çıkarmış ve kuvvet kullanmayı (savaş) tekeline almıştır. BM

²¹Akdoğan C, agm, s. 29

²²Pazarcı H, Uluslararası Hukuk Dersleri, I.Kitap, Turhan Kitabevi, Ankara, 2001, s. 2

²³Kocaoglu M, Uluslararası İlişkiler, Kara Harp Okulu, Ankara, 1993, s. 272

²⁴Tarhanlı T, agm, s. 139

Antlaşması'nın 2. maddesi :”Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in amaçlarıyla bağdasmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar” hükmünü içermektedir. Dikkat edilirse BM antlaşmasının ilgili hükmünde devletlerin birbirine karşı silahlı kuvvet kullanmasının tam karşılığı olan “savaş” terimi yerine “kuvvet kullanma “ terimi tercih edilmiştir.

Oysa 1961 ve 1982 Anayasalarının ilgili maddelerinde konjüktüre aykırı olarak “savaş” terimi kullanılmıştır. Sadece bir terim sorunu olarak değil, fakat bunun ardında bulunan hukuki anlayışın bir ifadesi olarak , “kuvvet kullanma “ (use of force) terimi tercih edilmesi gerekirdi²⁵. BM antlaşması kuvvet kullanmayı yasakladığına göre anayasanın 92. maddesinde bahsedilen mesru haller nedir? Bu durumun iki istisnası vardır: Birincisi, uluslararası örgütler bölümünde ayrıntılı olarak belirtildiği gibi BM antlaşmasının VII. bölümün 42. maddesine dayandırılan BM kararıyla kuvvet kullanmaktır²⁶. Bahse konu 42. madde hükmü şu şekildedir: “BM Güvenlik Konseyi 41. maddede öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösteriyi, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetleriyle yapılacak başka operasyonları içerebilir.”

BM Antlaşması'nın 43.maddesine göre ise BM üyeleri uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına katkıda bulunmak üzere, Güvenlik Konseyi'nin çağrısı ile özel antlaşma ya da antlaşmalar uyarınca, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli silahlı kuvvetleri ve geçit hakkını da içine almak üzere her türlü yardım ve kolaylığı konseyin hizmetine sunmayı yüklenirler. Burada söz konusu olan kuvvet kullanma eylemi, gerçekleşme biçimi itibarıyla bir savaş görünümünde olsa bile, hukuki niteliği itibarıyla bir ‘kolluk (zabita) tedbiri’dir²⁷.

Kuvvet kullanmanın uluslararası hukukta kabul gördüğü ikinci mesru hal BM antlaşmasının 51. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre: “Bu antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik

²⁵ Tarhanlı T, age, s. 139

²⁶ Bilindiği gibi, BM sartinin VI. Bölümü devletler arasındaki uyumsuzlukların barışçı yollarla çözümünü, VII. Bölüm ise zorlayıcı yöntemlerle çözümünü öngörmektedir. Ancak VII. Bölüm açık bir şekilde bu günkü kuvvet kullanma eylemlerinden bahsetmemektedir. BM eski genel sekreterlerinden Dan Hammarskjöld, barışı koruma operasyonlarının antlaşmanın neresinde hangi bölümünde yer aldığı konusunda sorulan bir soruya kinayeli bir şekilde “altı buçuk” diye cevap vermiştir. Akdoğan C, agm, s. 51

²⁷ Akdoğan C, agm, s. 142

Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak mesru müdafaa hakkına hâlel getirmez. (.....) “ Görüldüğü gibi mesru müdafaa hakkının dogması ve ilgili üye ülke tarafından kullanılabilmesinin iki şartı vardır: Silahlı saldırıya²⁸ uğramak, BMGK olaya el koyunca kuvvet kullanımına son vermek. Saldırı taniminin yapılmış olması ve UAD tarafından, mevcut uluslararası hukukun beyanı ya da örf ve adet kuralı niteliğine sahip olduğunun değerlendirilmesi nedeniyle, bugün bir devletin saldırıya maruz kaldığının saptanması konusunda tartışmayı azaltabilecek bir düzen içinde bulunduğumuz söylenebilir²⁹.

Saldırının BM'nin 3814 sayılı kararında sözü edilen durumlardan birindeki şekilde ortaya çıkması durumunda, saldırıya maruz kalan devletin mesru müdafaa hakkını kullanmasında sakınca olmayacağına şüphe yoktur. Ancak saldırının fiilen olmadığı; ama olacağı konusunda kati addedilebilecek şartların varlığı durumunda da mesru müdafaa hakkı kullanılması mümkün müdür? Literatürde, *Pre-emptive* (ön alıcı) ya da *preventive* (önleyici) savunma olarak tanımlanan, tarihte birçok örneğine³⁰ rastladığımız bu yeni durumu nasıl açıklayacağız? Uluslararası düzende nereye koyacağız.? Mesru müdafaanın mesruluğunu belirlemek için öncelikle her olayı kendi şartları içinde değerlendirmek gerektiğini bir olayın diğerine her zaman örnek ve emsal teskil etmeyeceğini söyleyerek konuyu tahlil edelim.

8.1. Önleyici Savunma

Hukuksal açıdan kesin sınırları ve kapsamı tartışmalı olmakla birlikte, son yıllardaki devletlerarası tatbikat, çok yakın, önemli kapsamda ve yoğunlukta, hedef ülkenin yasamsal ulusal çıkarlarına yönelik ağır sonuçlar doğurabilecek silahlı bir saldırı ihtimali bulunan ve barışçı bir çözüm için ,makul başka hiçbir seçenek de söz konusu olmayan, çok zorunlu ve sınırlı durumlarda, silahlı bir saldırı fiilen başlamadan önce de kendini savunma maksadıyla kuvvet kullanılmasının mümkün olabileceği yönündedir. Buna *önceden kendini savunma* denmektedir³¹. Soguk savaşın sona ermesi ve 11 Eylül olaylarının meydana gelmesi ile birlikte dünya yeniden şekillendi. Soguk savaş döneminde düşmanlar, tehditlerin geleceği yerler, kullanılacak silahlar biliniyordu. Küreselleşme dünya üzerinde mal, sermaye ve insanların sınır tanımadan serbestçe dolması demektir. Ancak bu serbesti ve gelişmeler her

²⁸ Milletler Cemiyeti döneminden itibaren “**saldırı**”nin hukuken tanımlanması çabaları 1974 yılında netice vermiş ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 3814(29) sayılı ve 1974 tarihli kararında yapılmıştır. Bknz. http://www.un.org.tr/unic_tur/belgeler_belgeler.asp. 10.01.2005

²⁹ Akdoğan C, agm, s. 140

³⁰ Örneğin:1967 Araplar ile İsrail arasındaki altıgün savaşı, 1981 yılında İsrail Hava Kuvvetleri'nin İsrail ülkesinden hareketle Irak'taki Tammuz (Osirak) nükleer reaktörünü vurması, ABD'nin Usame Bin Ladin'i barındırdığı gerekçesiyle Afganistan'a girmesi ve güncel olarak; nükleer silah bulundurduğu gerekçesiyle Irak'ın koalisyon güçlerince işgali.

³¹Çaycı S, Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995, s. 28

zaman olumlu sonuç doğurmuyordu. Yeni dünya düzeninde düşmanlar: Sabit bir yeri olmayan, hareketli, degisken unsurlar ihtiva eden; ne zaman, nerede, hangi şartlarda eylem yapacaklari bilinmeyen terör örgütleri, yasa disi göç , organize suç ve kaçakçilik örgütleri, bir anda kitleleri topluca ölme götürebilecek nitelikte nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlari elinde bulunduran belki bir kaç kisiden olusan küçük terörist gruplardir.

Günümüzde; sanayilesmis, serbest pazar ekonomisi uygulayan, laik, demokratik devletleri tehdit eden bazı devletler olabilmektedir. Bu tür devletler, uluslararası kurallara uymamakta, yasadisi kazanç yollarini kullanmakta, yasadisi yollarla kitle imha silahlari elde etmeye çalışmakta, uluslararası yükümlülüklerine uymamakta, teröristlere destek vermekte ve müsamaha göstermektedirler. Söz konusu devletlerin nükleer güç sahibi olma çabasındaki amaçlari, gelismis ülkeler için tehlikeliklerini sürdürülebilir kilmaktır.

Terörizmin dinamik ve belirsiz yapisi, terörizme destek veren bazı devletlerin nükleer güce sahip olma çabalari, ABD ve Avrupa'yi yeni arayislara itmistir. Önleyici saldirinin felsefesi sudur: Düşmanın eylemlerinin sekil ve yer bazında belirsizligine karsi, eylemler konusunda dayanakli bulgular ve deliller elde edildiginde düşmanın harekete geçmesine fırsat vermeden saldırmak yatmaktadır. Eskilerin deyimiyle bir nevi; “yılanın basını küçükken ezeceksin“ ya da “daga bakıp arkasındakini göreceksin“ felsefesi³². Diğer taraftan Roma'da, Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi'ni kabul eden AB ülkeleri bu belgede sunu kararlaştırmışlardır:”Soguk savaşın bitimine kadar geçerli olan alisageldigimiz savunma konseptimiz, bir istila tehlikesinden yola çıkıyordu. Karsi karsiya olduğumuz yeni tehditlerde (terör, nükleer silah...) ise ilk savunma hattimiz çoğu kez bölgemizin dışında olacaktır. Yeni tehditler daha dinamik bir yapıya sahiptir”. Bu gelişmelere paralel olarak, Avrupalı liderlerin 29 Ekim 2004'de Brüksel'de imzaladığı AB Anayasası'nda AB'nin amacının küresel savaşlari yürütebilir olmak olduğu belirtilmiştir³³.

Yurt dışında bulunan savunma hatlari deyimi, ABD hükümetinin “ National Security Strategy³⁴”de sözü edilen “önceden etkisizleştirici savaş konsepti”ni hatırlatıyor. Bununla birlikte, AB “önceden etkisizleştirici savaş” veya “önleyici savaş” kavramlarını kullanmaktan

³² Sonumut G, 2003, www.ntvmsnbc.com 12.03.2005

³³ AB Anayasası, m. I-41

³⁴ Ulusal Güvenlik Stratejisi; ABD, Başkan G.W.Bush tarafından imzalanan “The National Security Strategy of the United States” belgesini 11 Eylül saldirilarinin yıldönümünde 2002 Eylül ayında yayınladı. Bu belge ABD tarafından önceden beri yürütülen “önce saldıran olma” stratejisinin kesin olarak yıkıldığını ve artık yeni stratejinin önceden saldırı olduğunu ortaya koymaktadır.Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisinde “ ABD, haydut devletleri ve onların terörist dostlarını, bizi ve müttefiklerimizi kitle imha silâhlarıyla tehdit eder hâle gelmeden önce durdurmaya hazır olmalıdır” ibaresi degisen stratejinin apaçık göstergesi olurken "Düşmanlarımızın bize saldırmalarını bekleyemeyiz" ibaresi kararlılığı ortaya koyuyor.

sakindi. Bu konuda Federal Hükümetin internet sayfasında şöyle belirtiliyor; Tartismali “önceden etkisizlestirici angajman” (preemptive engagement) kavrami yerine, “önleyici angajman “ (Preventive engagement) kavrami getirildi”.

17 Eylül 2002 tarihinde Baskan Bush tarafından açıklanan ve “önleyici saldiri” olarak tanımlanan **Pre-emptive Strike** Stratejisi, ABD’nin, Dünya İmparatorluğu’nu gerçekleştirme yolundaki yeni stratejisidir.ABD tüm dünya için büyük ve sinsi tehlike oluşturan nükleer güç sahibi devletleri ve teröristleri onlar daha harekete geçmeden küresel liderligi ve sorumlulugu geregi önleyici darbelerle yok edecektir³⁵.

ABD’nin, kendini küresel dengelerin saglanmasından sorumlu tutması, potansiyel tehditlerin önleyici darbelerle yok edilmelerinin öngörülmesi ve bölgesel krizlere, davet olmasa bile müdahale kararlıligi bu yeni stratejinin ana noktasini oluşturmaktadır.

8.1.1. Önleyici Savunma, NATO ve Afganistan Harekâti

11 Eylül olayları basta ABD olmak üzere NATO üyelerinin güvenliğini hedef alan tehditlerin var olduğunu, bunların Avrupa’nın dışından kaynaklandığını ve ittifakin bu tehditlere karşı hazırlıksız olduğunu göstermiştir³⁶.11 Eylül’den beri gerçekleşen olaylar NATO’nun uzun vadede daha politik bir örgüt haline gelme eğilimini güçlendirdi.Terörist saldırılarının Avrupa’da planlandığı, Asya’da finanse edildiği ve Amerika’da uygulandığı bir dünyada NATO’nun görevlerini yakın dış ülkelerdeki kriz yönetimi ile sınırlandırmak hiç de akıllıca değildir³⁷. Bugün milyonlarca Amerikalı ve Avrupalının teröristlere ait kitle imha silahlarıyla öldürülmesi olasılığı, Balkanlardaki çatışmalarda veya bir Rus istilasında ölmeleri olasılığından daha fazladır³⁸. Görüldüğü gibi Amerika ve Batı dünyası isin ucu kendilerine dokununca, yıllardır dünyanın her tarafında kendi silahlarını kullanarak faaliyet gösteren terörizm faaliyetleri karşısında dehşete düşmüştür. Bu konuda çözüm yolu olarak ise BMGK yerine NATO’yu ön plana çıkarmak ve NATO’nun görev alanını genişletmek istemektedirler. En yakın acıların kaynağı olarak Usame Bin Ladin’i gören ABD, bu kişiyi barındırdığını düşündüğü Afganistan’a karşı harekate geçmiştir. BMGK, 11 Eylül saldırılarından sonra 1368 ve 1373 sayılı kararları almıştır.

³⁵H.Z.İlker, Barikat Dergisi, Sayı. 8, www.barikat-lar.de/barikat/8/b8.htm, 12.03.2005

³⁶Asmus D.R, Grant C, ” Nato Büyümeye Devam Ederse Askeri ve Politik Etkinliği Devam Edecek mi” NATO Dergisi, Ilkbahar, 2002

³⁷Grant C, agm, agd

³⁸Hamilton D.S, ”Nato’nun Yeni İsvi Terörle Mücadele Mi Olmalı”, agd, Yaz 2002

Bunlardan 12 Eylül 2001 tarihli 1368 sayılı kararda; Pennsylvania ve New York'a yapılan terörist saldırılar kinanarak bu saldırıların uluslararası baris ve güvenliğe karsi tehdit olusturdugu belirtilmis ancak 11 Eylül'de olanların mesru müdafaayı hakli kilacak sekilde, açıkça silahlı saldırı olarak nitelendirilmemistir. Kararda, terör eylemleri uluslararası baris ve güvenliğe yönelik tehdit olarak kabul edilmiş, bireysel ya da kollektif dogal mesru müdafa hakki tanınmıştır. Güvenlik Konseyi, BM Antlasması'nın 39. maddesinin kendisine verdiği yetkiyi kullanmış kararda yapılan tespitin disında, BM Antlasması hükümlerine ilişkin bir yetkilendirmede bulunmamıştır.

29 Eylül'de alınan 1373 sayılı kararda : Bu terörizm eyleminin uluslararası baris ve güvenliğe karsi tehdit olusturdugu mağdurların şahsi ve toplu mesru müdafa hakki olduğu devletlerin acilen, terörizmle ilgili uluslararası sözleşmelerin tam olarak ifası yoluyla terörist eylemleri önlemek ve bastırmak için müsterek çalışma isbirliği yapılması gerektiği, terörist örgütlerin finansmanının engellenmesi için devletlerin tüm yasal yolları kullanması gerektiği vurgulanmıştır. Karar üye devletleri, 9 Aralık 1999 tarihli "Terörizmin Finansmanı ile Mücadele Uluslararası Sözleşmesi" dahil olmak üzere, terörizm alanında varolan uluslararası sözleşme ve protokollere taraf olmaya davet etmektedir.

Kararda, devletlerin terörizmle mücadele konusunda almaları gereken önlemler ayrıntılı şekilde sıralanmıştır. Yine kararda Ekim 1970 tarih 2625 (XXV) sayılı kararındaki "her devletin kendi ülkesinde, bir başka devletin topraklarındaki terörist faaliyetleri organize etmek, kiskirtmek , yardımcı olmak ve yer almaktan kaçınma görevi olduğu" konusundaki görevleri hatırlatılmış ve tasdik edilmiştir.

1373 sayılı karar "BMGK'nin bu kararın uygulanması için gereken her türlü tedbiri alacağı" yönündeki ifadeyle sona ermekte, 11 Eylül saldırılarına karsi devletin askeri güç kullanabileceklerine ilişkin hiçbir ibare ihtiva etmemekte ve saldırının faillerini dogrudan göstermemektedir. ABD, Afganistan'a müdahalesine bu kararları dayanak göstermektedir. Oysa bu kararlarda kuvvet kullanımına ilişkin dogrudan ya da dolaylı bir yetkilendirme yoktur. ABD'nin 1990 yılındaki Irak hareketine ilişkin BMGK'nin Irak'ın Kuveyt'i işgali üzerine verdiği 678 sayılı kararda ise, devletlere baris için güç kullanımı dahil her türlü yetkiyi açıkça vermisti.

Yani burada Afganistan'a yapılan harekatta BM düzenindeki kuvvet kullanmanın yollarında biri olan Güvenlik Konseyi'nin kararı ile zorlama hareketinde bulunma söz konusu değildir. ABD kendi kararlarını uygulamakta ve yeni düzenin temsilcisi BM'yi sadece amaçları dogrultusunda kullanmaktadır. O halde ABD ve Büyük Britanya tarafından 7 Ekim

2001 tarihinde baslatılan hareketin hukuki zemini ve adlandirmasi nasil olacaktir? Bu konuda uzmanlar zit görüsler içindedir³⁹⁻⁴⁰.

9. MİLLETLERARASI NEZAKET KURALLARI

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1961 ve 1982 Anayasalarında, silahlı kuvvetlerin yurtdışına gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin ülkemize gelmesine karar vermeye kural olarak TBMM yetkilidir. Ancak iki istisnai durumda meclis kararına gerek yoktur. Bunlardan biri ülkemizin taraf olduğu milletlerarası antlaşmalar diğeri ise milletlerarası nezaket kurallarıdır. Anayasal düzenlemelerde bu milletlerarası nezaket kurallarının neler olduğu belirtilmemiştir.

1961 Anayasasının görüşmeleri sırasında milletlerarası nezaket kurallarının ne olduğunun açıklanmasının istenmesi üzere Anayasa Komisyonu sözcüsü Turan GÜNES şu açıklamayı yapmıştır: "Dost bir devletin filosu memleketimizi ziyarete gelir, denizciler karaya çıkmak ister, hükümeti ziyaret etmek ister, Türkiye'ye yabancı silahlı kuvvetleri bu surette misafir olarak gelir...Bu nezaket kurallarının icabıdır.İngiltere Kraliçesi'nin taç giyme merasimine, dost memleketlerin oraya gönderdikleri silahlı kuvvetler nezaket kurallarının icabıdır.Bunlar için meclisten izin alınması lüzumlu olmadığını düşündük⁴¹". Bunun gibi tabii afet nedeniyle yardım, devlet adamlarının cenaze töreni, açılış, tesis ziyareti, bilgi ve görgü artırıcı gezi, kurs gibi faaliyetler için temsilci gönderilmesi bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu kurallar insani yani ağır basan ve yapılmaması hoş karşılanmayan centilmen davranışlardır.

³⁹Bu hareket mesru müdafaa niteliğine sahip olmaktan çok, Konseyin Afganistan'a ilişkin daha önceki kararlarında yapılan tanıma daha uygun düşmektedir...Bu hareketin niteliği olsa olsa, bu gerekçeye dayalı ve uluslararası kamu düzenini sağlamaya yönelik bir kolluk tedbiri olarak tanımlanabilir...Burada 11 Eylül saldırıları karşısında uluslararası kamu düzeninin korunması için alınacak tedbirlerin, sistemin hukuki çatısı içinde işletilmesinden çok, ABD çıkarlarının bir anlamda uluslararası kamu düzeninin korunması gerekleriyle örtüştüğü ya da zaten sistemin, bizzat kendisi olduğu sonucunu doğuracak bir karar alma süreci ve bunun yorumuyla karşı karşıyayız. Tarhanlı T,"Amerika Mesru Müdafaada mı",Radikal Gazetesi,09.10.2001 www.radikal.com.tr 15.04.2005

⁴⁰BM Güvenlik Konseyi 1368 sayılı kararıyla, silahlı saldırı deyimini kullanmadan, 11 Eylül terörist saldırılarına karşı, bireysel ya da kolektif mesru müdafaa hakkını tanımıştır. Güvenlik Konseyi 11 Eylül'deki terörist saldırıları, silahlı saldırı kavramı ile özdeşleştirme eğilimi göstermiştir. Uşama Bin Ladin ve onu destekleyen Taliban hükümeti açıkça düşman ilân edilmeden, ABD'nin eylemleri Güvenlik Konseyi nezdinde mesruiyet kazanmıştır. Bağbaşıoğlu A, "ABD-BM ilişkisi içinde Afganistan Operasyonu",www.aysam.org.tr 09.03.2005

⁴¹ T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi C. 3, s. 380

10. TÜRKİYE’NİN TARAF OLDUGU MİLLETLERARASI ANTLASMA LAR

Yurtdisina silahlı kuvvet gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin ülkede bulunması için TBMM kararına ihtiyaç duyulmayan ikinci durum Türkiye’nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmalardır. Bu konuda iki antlaşmadan bahsedebiliriz: Washington Antlaşması⁴² ve 1959 Garantörlük Antlaşması’dır.

10.1. Wasington (NATO) Antlaşması

Kuzey Atlantik Barış İttifakı: (North Atlantic Treaty Organisation) 12 ülkenin (Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Norveç, İngiltere, Fransa, Portekiz, Danimarka, Hollanda, Belçika, İtalya, İzlanda ve Lüksemburg) katılımıyla 4 Nisan 1949’da Washington’da imzalandı. “Washington Antlaşması” olarak da anılan antlaşma tüm imzacı devletlerin onaylarının tamamlanmasından sonra 24 Ağustos 1949’da yürürlüğe girdi. Türkiye NATO’ya 22 Ekim 1951’de Londra’da imzalanan protokolü imzaladıktan sonra 5886 sayılı yasa ile üye oldu. Aynı tarihte Yunanistan’da NATO’ya üye oldu. Almanya’nın 1955’te, İspanya’nın 1982’de, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya’nın 1999’da katılımıyla üye sayısı 19 oldu. Eski Doğu Bloku üyesi 7 ülke (Romanya, Bulgaristan, Letonya, Estonya, Litvanya, Slovakya ve Slovanya) 29 Mart 2004 tarihinde NATO’ya üye oldular. Böylece NATO’nun üye sayısı 26 oldu.

NATO’nun temel hedefi üyelerinin güvenliğini sağlamak ve Avrupa – Atlantik Sahasında barışı korumak, güvenliğin güçlenmesini ve yayılmasını sağlamaktır. NATO esas itibarıyla bir savunma ittifakıdır. Antlaşmanın 5. ve 6’ncı maddesi; savunmanın hangi durumlarda olacağını açıklamıştır. Buna göre; Kuzey Amerika’da, Avrupa’da, Türkiye’de ve Yengeç Dönencesinin Kuzeyinde yer alan adalara yapılacak silahlı saldırı durumunda; yukarıda belirtilen toprakların üzerindeki hava sahasında bulunan ya da antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte taraflardan herhangi birinin işgal kuvvetlerinin üslenmiş bulunduğu herhangi bir Avrupa topraklarında veya Akdeniz’de ya da Yengeç Dönencesinin Kuzeyindeki Kuzey Atlantik Bölgesinde bulunan tarafların herhangi birine ait kuvvetlere, gemilere ya da uçaklara yapılan silahlı saldırı durumunda bu saldırı tarafların hepsine yöneltilmiş değerlendirilecektir.

Böyle bir saldırı durumunda taraflar, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliğini sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleriyle birlikte, silahlı kuvvet kullanımında dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan taraf ya da taraflara yardımcı olmak konusunda anlaşmışlardır. Burada sözü edilen mesru müdafaa BM Antlaşması’nın 51. maddesine dayanmaktadır.

⁴² NATO Antlaşması Wasington’da imzalandığı için bu isimle de anılmaktadır.

Diger yandan NATO gibi bölgesel kuruluşlar BM düzenindeki mesruiyetini antlasmanın VIII. bölümünden almaktadırlar⁴³. Ancak kendi disinda bölgesel kuruluşların varlığına olur veren BM Antlasması bu kuruluş ve antlasmalarda olması ve uyulması gereken bazı yükümlülükler yüklemiştir. *Birinci* olarak bu antlaşma ve kuruluşlar ve bunların çalışmaları BM'nin amaç ve ilkeleri ile bağdasacaktır. *İkinci* olarak bu antlaşma ve kuruluşlara katılan BM üyeleri yerel anlaşmazlıkları barışçı yollarla çözmek için önce çaba harcayacaklar akabinde gerekirse Güvenlik Konseyi'ne sunacaklardır. *Üçüncü* olarak bu anlaşma veya kuruluşların anlaşmazlıkların barışçı yoldan çözümü için BM Güvenlik Konseyi'nin 34. maddedeki soruşturma yapma yetkisini ve 35. maddede belirtilen BM üyeleri veya üye olmayan devletlerin el atılan uyusmazlıkla ilgili olarak genel kurulun dikkatini çekmesi ve genel kurulun BM Antlasması'nın 11. ve 12. maddesine göre alacağı tedbirleri engellemez. *Dördüncü* olarak Güvenlik Konseyi'nin izni olmadan bu anlaşmalar ya da kuruluşlar tarafından hiçbir zorlama eylemine girilemez. Güvenlik Konseyi kendi yetkisinde olan zorlayıcı önlemlerin uygulanması için bölgesel anlaşma ya da kuruluşlardan yararlanabilir. *Besinci* olarak söz konusu bölgesel anlaşmalar uyarınca ya da bölgesel kuruluşlar tarafından uluslararası barış ve güvenliğin korunması için girilen ya da tasarlanan tüm eylemlerden Güvenlik Konseyi'ni her an ve tam olarak haberdar edeceklerdir.

NATO Antlasması'ndaki 5. maddenin tahliline devam edelim; bu maddenin uygulanabilmesi için öncelikli şartlar; *silahlı bir saldırının olması ve bu saldırı eyleminin NATO üyeleri disinda bir yerden kaynaklanmasıdır*. 1949 yılında akdedilen NATO Antlaşmasının 5. maddesi 52 yıl boyunca isletilmemiştir. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin New York kentinde Dünya Ticaret Merkezi kulelerine ve Pentagon'a yapılan saldırılardan sonra toplanan NATO üyeleri ABD'ye karşı yapılan saldırılar nedeniyle antlaşmanın 5. maddesinin isletilmesine karar vermişlerdir. Ancak bu kararın mesruluğu tartışılmaktadır. Karara muhalif olanların görüşleri aşağıdaki noktalarda birleşmektedir: *İlk* olarak antlaşmanın 5. maddesi ve onun dayanağı olan BM Antlaşması 51. madde dışarıdan gelen silahlı saldırıdan söz etmektedir. 11 Eylülde ABD'nin karsısında silahlı ve üniformalı askerler yoktu. Henüz vuku bulmamış bir saldırı mesru müdafaa hakkını doğurmaz. 11 Eylül'de sözü edilen yerler yakıt yüklü yolcu uçaklarının kaçırılma ve buralara kasten çarpılması ile tahrip edilmişlerdir. Uçakların bu şekilde silah olarak kullanılması, II. Dünya Savaşı'nda, Japon Hava Kuvvetleri'ne ait uçakların ABD gemilerine Kamikaze denilen intihar saldırıları ile olmuştur⁴⁴. Zaten uluslararası mevzuat silah tanımı yapmamaktadır. Kullanılan aletler

⁴³ Söz konusu bölümün ilk maddesi olan 52. maddesi; BM Antlaşması'nın, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin bölgesel anlaşma veya kuruluşların teskiline engel olmadığı hükmünü içermektedir.

⁴⁴ Kaya I, ''11 Eylül Saldırıları ve Sonrası: Uluslararası Hukukta Askeri Müdahale'', Stratejik Analiz Dergisi, ASAM yayınları, 2002

bildigimiz klasik silah olmasa da karsi tarafa zarar verme islerini yerine getirmektedir. Dolayisiyla ortada bir silah ve saldiri oldugu konusunda tereddüde mahal yoktur.

Mesru müdafaa hakkinin *ikinci* sarti bir karsi tarafın olmasidir. Burada saldirilan ABD'dir. Peki saldiran kimdir? Bu konuda da tereddütler vardır. 11 Eylül saldirinin sorumlusu olarak gösterilen Usame bin Ladin ve El Kaide örgütünün söz konusu eylemlerle dogrudan baglantisi ve bunun delilleri net olarak ortaya konmamıştır. Ancak bu durumun dogrulukunu yani El Kaide'nin failligini ve Afganistan'ın bu örgüte yardım yatakligini kabul edersek El Kaide'ye ülkesinde yasam saglayan Taliban yönetimindeki Afganistan'ın saldirinin diger tarafi, saldirani oldugu kabul edilebilir. Nitekim UAD, 1986'daki Nikaragua kararında; bir ülkedeki silahlı gruplara disaridan yapılan finansal destek disındaki yardımların kuvvet kullanimina girecegini belirtmiştir.

NATO ülkeleri Washington Antlasması'nın 5. maddesini isletme kararı almasına ragmen ABD harekâta sadece Büyük Britanya'nın destegini alarak girmiştir⁴⁵. NATO gibi bölgesel teskilatların ve tek olarak devletlerin mesru müdafaa hakkı BM antlasmasına dayanmakta olan bu hak ancak Güvenlik Konseyi'nin harekete geçmesine kadar kullanılabilir veya BMGK bölgesel kurulusa zor kullanma yetkisini devredebilir. ABD'nin Afganistan'a yaptigi hareket bu bağlamda yukarıdaki durumun disında görülmektedir. ABD tamamen kisisel çıkarları ve şahsi planları dogrultusunda hareket etmiştir. Soguk savas döneminde oldugu gibi karsısında kendisine denk bir kuvvet olmayışı planlarını kolayca uygulama imkanı sağlamıştır.

10.2. Garanti Antlasması

Garanti Antlasması, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel yapısına ilişkin 11 Subat 1959 tarihli antlasmanın 21. maddesine istinaden aynı tarihte Zürih'te imzalanmıştır. Antlasmanın tarafları Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'dir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bagimsizligini, toprak bütünlüğünü, gelecegini koruma altına almak için akdedilen antlasmanın en önemli maddesi 3. maddedir. Bu maddeye göre: "Bu antlasma hükümlerinin herhangi birinin ihlali

⁴⁵ABD'nin, NATO'nun 5. maddenin isletilmesi kararına ragmen bu imkanı kullanmaması ile ilgili olarak: "Eger ABD, NATO'nun entegre komuta yapısını kullanmak istemiş olsaydı, bu istek birçok müttefik için ciddi politik iklimler yaratacaktı... Ayrıca ABD belliki askeri operasyonu siki bir kontrol altında tutmak istiyordu. Diger yandan Washington Kosova deneyimi bir daha yaşamak istemiyordu. ABD'nin Kosova operasyonundaki çatışma yönetimi, hedef stratejisinden dolayı sık sık müttefikler tarafından eleştirilmisti. Afganistan hareketinin agirlikli olarak havadan atılan hassas güdümlü mühimmata dayanması ve müttefiklerin bu silahlara sahip olmaması da etkenlerden biridir. Geçmişte bazı üyelere; NATO kuvvetlerinin ittifak sınırları hatta Avrupa disında kullanılmayacağı, itirazları da saldirinin hemen basında ABD'ye güçlü bir politik destek veren ve tarihte ilk defa 5inci maddeyi uygulama kararı alan Avrupalı liderlerin ABD tarafından bir kenara bırakılmasında etkindir." Stanley R.S,'Düşünceler', NATO Dergisi, İlkbahar 2002, www.nato.int / docu / reviev / 2002 /155 ve 1 / turkish / opinion.html. 13.04.2005

halinde Yunanistan, Türkiye ve İngiltere bu hükümlere saygıyı sağlamak için gerekli girişimlerin yapılması ve önlemlerin alınması maksadıyla aralarında danışmalarda bulunmayı üstlenirler. Üç garantör devletten biri, birlikte veya birbirlerine danışarak (isbirliği halinde) hareket etmek olanı bulunmadığı takdirde, bu antlaşmanın oluşturduğu durumu (state of affairs) münhasıran yeniden oluşturmak gayesi ile hareket etmek hakkını korumaktadırlar.”

Antlaşmalara rağmen Yunanistan’ın ve Kıbrıslı Rumların Enosis⁴⁶ çabaları devam etmiş ve bu faaliyetler adadaki Türk varlığı açısından tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Türkiye, Garanti Antlaşması’nın verdiği yetkiye dayanarak 1964 ve 1967 yıllarında müdahale kararı almış ancak basta ABD olmak üzere dünyanın baskıları sonucu müdahaleden vazgeçmiştir⁴⁷. 15 Temmuz 1974 tarihinde, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios’un Sampson tarafından devrilmesiyle başlayan olaylar sonunda Türkiye Garanti Antlaşması’nın kendisine verdiği yetkiyi kullanarak 20 Temmuz 1974 tarihinde adaya çıkarma yapmıştır. Bu harekattan sonra adada fiili olarak iki kesim oluşmuştur. Adanın tekrar birleştirilmesi yönündeki çözüm çabalarının sonuçsuz kalması üzerine 1983 yılında KKTC ilan edilmiştir. Garanti antlaşmasına istinaden adada halen kolordu seviyesinde Türk Silahlı Kuvveti görev yapmaktadır. Garanti Antlaşması Türk siyasetinin ve diplomasisinin en başarılı çalışmalarıdır.

11. SİLAHLI KUVVETLERİN KULLANILMASINA KARAR VERME

11.1 Kararın Niteliği

Bilindiği gibi yasama yetkisi meclisindir ve anayasa hükmüne göre bu yetki baskısına devredilemez. Ancak sözü edilen yasama yetkisinin ne olduğu tanımlanmamıştır. Yalnız, Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu tarafından 7. maddenin gerekçesinde “millet adına kanun koyma yetkisini yasama meclisi yerine getirir” denmiştir. Bu ibareden anayasa koyucunun yasama yetkisi ile “kanun koymayı” kast ettiğini anlayabiliriz. 1961 Anayasası’nın ayrıntılı gerekçesinde “kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmaktan anlaşılması gereken, kaide tasarruflar koyma yetkisidir” denmiştir⁴⁸. Diğer yandan kanunlar maddi anlam ifade edebildiği gibi şekli kanunlarda söz konusudur. Şekli kanun, kural-istem olmadığı, bir objektif hukuk kuralı koymadığı halde, aynı hukuki güce sahip olan ve

⁴⁶ Birleşme anlamına gelmektedir. Kıbrıs Adası’nın Yunanistan ile birleşmesi dileğini belirtmekte kullanılan bir deyimdir. Yunanistan ve Kıbrıs Rumları arasında benimsenen Enosis, Megalo Idea düşüncesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

⁴⁷ Türk siyasi hayatına ‘Johnson Mektubu’ olarak geçen ve 16.03.1964 tarihinde TBMM’de Kıbrıs’a silahlı kuvvet gönderilmesi kararı üzerine dönemin ABD Başkanı Johnson tarafından Başbakan İnönü’ye gönderilen mektupta: Türkiye’nin ABD ile müsavere etmeden bu harekati yapmasının doğru olmayacağını, Garanti Antlaşması’na göre daha yapılması gereken işler olduğu, Türkiye’nin tek taraflı müdahalesi için şartların oluşmadığını belirterek bu karardan vazgeçilmesini istemiştir. Başkan Johnson’un ve Başbakan İnönü’nün cevabi mektubunun tam metni için bkz. www.geocities.com/almanakturkiye/1964.htm, 12.04.2005

⁴⁸ Özbudun E, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003, s. 187

ayni yargisal denetim rejimine tabi bulunan islemlerdir⁴⁹. Örneğin: Para basilmasına karar vermek, bütçe ve kesin hesap kanunlarını kabul etmek, genel ve özel af ilan etmek gibi islemler ancak kanun yoluyla yapılır ancak bunlar bildiğimiz anlamda maddi kanunlar değildir. Anayasa bu işlemlerin mahiyetine bakılmaksızın kanunla düzenlenmesini istemistir. Anayasa Mahkemesi bir kararında nitelikleri ne olursa olsun TBMM'nin kanun adı altında yaptığı tüm tasarrufların denetime tabi olduğunu belirtmekle beraber⁵⁰ kanunlar hakkında maddi kanun anlayışına sahip olduğunu göstermiştir⁵¹. Bu anlayış meclisin "karar" adı altında yaptığı işlemlerin Anayasa Mahkemesi'nce denetime tabi tutulmasında önem taşımaktadır. Anayasa Mahkemesi bir işlemi denetime tabi tutarken bu işleme verilen isim ile bağlı kalmamakta işlemin özü ve niteliğini dikkate almaktadır⁵².

Yasama meclislerinin hukuki işlemleri, kanunlar ve parlamento kararları olmak üzere ikiye ayrılır⁵³. Meclis kararları, TBMM'nin kanun dışındaki bütün işlemleridir⁵⁴. Kanun ile düzenlenmesi gereken bir konunun karar şeklinde yapılması ya da tersi olarak karar şeklinde düzenlenmesi gereken konunun kanun ile düzenlenmesi açık olarak "yetki ve usul" saptırmasıdır⁵⁵.

Silahlı kuvvetlerin kullanılmasını içeren düzenlemelerin hukuki niteliği ne olmalıdır? Bu konunun bir kanun ile mi yoksa karar ile mi düzenlenmesi gereklidir? Diğer yandan bu düzenleme neyi ifade etmektedir? Bu bir izin midir yoksa karar midir? Şimdi bu sorulara cevap vermeye çalışalım. Anayasa ve içtüzükte ilgili hükümler aşağıda olduğu gibidir:

1982 Anayasası m.92: *"Milletlerarası hukukun mesru saydığı hallerde savaş hali ilanına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nindir.*

Türkiye Millet Meclisi tatilde veya ara vermede iken ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve bu sebeple silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz

⁴⁹ Özbudun E, age, s. 188

⁵⁰ Anayasa Mahkemesi E.1965/19, K.19665/42, 12.07.1965 AMKD S. 3, s. 180-181

⁵¹ Anayasa Mahkemesi E. 1967/41, K.19669/57, 25.10.1969, S. 8. s. 40; E. 1963/124, K.1963/243, 11.10.1963, S. 1, s. 430

⁵² Tanör B, Yüzbaşıoğlu N. 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, Yapı Kredi Y, İstanbul, 2000, s.300

⁵³ Özbudun E. age, s. 214

⁵⁴ Özbudun E. age, s. 188

⁵⁵ Tanör B, Yüzbaşıoğlu N. age, s. 300

olması halinde Cumhurbaşkanı da Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullanılmasına karar verebilir.”

1961 Anayasası m.66: *”Milletlerarası hukukun mesru saydığı hallerde savaş hali ilanına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nindir. Bu izin için meclisler birlikte toplanarak karar verirler”*

TBMM İçtüzüğü m.129: *“Anayasanın 92. maddesinin birinci fıkrası gereğince, yabancı bir devlete karşı veyahut belli bir devleti hedef tutmayıp Türkiye için savaş hukukunun yürürlüğe girmesini gerektiren hallerde savaş hali ilanına, Bakanlar Kurulu'nun istemi üzerine, Türkiye Büyük Millet Meclisince karar verilir. Bu kararı Cumhurbaşkanı uygular. Ancak, Anayasanın 92. maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen hallerde Cumhurbaşkanı da Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullanılmasına karar verebilir ve derhal Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni toplantıya çağırır”.*

TBMM İçtüzüğü m.130: *”Anayasanın 92. maddesi birinci fıkrası gereğince, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkeye gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına belli bir süre için, Bakanlar Kurulu'nun istemi üzerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce izin verilir. Bu kararı Cumhurbaşkanı uygular.*

Görüldüğü gibi tüm düzenlemelerde açıkça “*izin*” hususundan söz edilmiştir. Bu izin meclis tarafından hükümete bir “*karar*” ile verilecektir. Silahlı kuvvetlerin kullanılması Anayasa'da mutlaka kanun ile düzenlenmesi gereken hususlardan biri olarak düzenlenmemiştir. TBMM bu yetkisini bir karar ile kullanır. Bu karar bir kanun değil, bir “*parlamento kararı*”dır ve onların hukuki rejimine tabi olur⁵⁶.

Tarihsel olarak konuyu ele aldığımızda meclisin yukarıda belirtilen doğrultuda kararlar aldığını görürüz. Besinci bölümde toplu olarak görüleceği gibi TBMM, ilki 1964 yılında olmak üzere, silahlı kuvvetlerin kullanılması hususunda verdiği 16 kararın tamamında “*...izin verilmesi hakkında karar*” vb. ifadeler kullanmıştır.

TBMM, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullanılmasına değil, kullanılmasına izin vermeye yetkilidir. Bu hükümden TSK'nin kullanılmasında başka bir organın yetkili olduğu anlamı çıkmaktadır. Bu organ da, şüphe yok ki, Bakanlar Kurulu'dur. Fakat Bakanlar

⁵⁶ Gözler K, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Bursa, 2000, s. 266-267

Kurulu bu yetkisini, TBMM'nin vereceği bir ön izne bağlı olarak kullanabilir. Baska bir ifadeyle, meclisin izin verme kararı, Bakanlar Kurulu'nun hukuken yürürlükte olan bu yetkisini uygulanabilir kılan, bir bakıma serbest kılan bir işlemdir⁵⁷. İleride ayrıntılı olarak görüleceği gibi Anayasa Mahkemesi bu konuda hükümetlere verilen izin kararlarını denetlemekten kaçınmıştır. Anayasa Mahkemesi bu konuda önüne gelen dört iptal davasından üçünde görevsizlik kararı vermiş; Çekiç Güç'ün görev süresinin uzatılmasına ilişkin 409 sayılı kararı ise karar yeter sayısına uyulmaması nedeniyle "eylemler içtüzük değişikliği" addederek iptal etmiştir⁵⁸. Sonuç olarak hükümetler Anayasa'da belirtilen durumlarda belirtilen şekilde silahlı kuvvetleri kullanabilmek için yetkilidir ancak bu yetkinin kullanılması meclisin vereceği bir "izin kararı"na bağlıdır.

Bazı hukukçular 92. madde ile ilgili düzenlemelerin karar değil kanun ile yapılması gerektiğini ileri sürmüşler, gerekçe olarak da özellikle savaş hali ilanının kişilerin temel hak ve özgürlüklerini doğrudan etkilemesini göstermişlerdir. Ancak, kanunların temel özelliklerinin; objektif, genel, soyut kural olmak olduğu göz önüne alınırsa bu düşüncenin doğru olmadığı sonucuna varılacaktır. Burada gözden kaçan nokta örneğin: Sikiyönetim, seferberlik ve savaş halinin zaten kanunla düzenlenmiş olduğudur. Burada hukuki sonuçları doğuran bizatihi meclis kararı değil, yürütme organının bu karara dayanarak veya re'sen savaş halinin gerektirdiği idari düzenlemeleri yapmasıdır⁵⁹. Meclisin bu izin yetkisini kanun şeklinde kullanması diğer taraftan işin niteliğine, gereklerine ve yaşamın gerçeklerine uygun değildir. Çünkü böylesi kritik durumlarda kanun yapma sürecinin uzunluğu ve Cumhurbaşkanı'nin veto yetkisi gecikmeye neden olabilir⁶⁰.

Diğer yandan günümüzde her silahlı kuvvet kullanımının ve silahlı kuvvetlerin her yurt dışına gönderilmesinin savaş ilanı olmadığı açıktır. Nitekim, ABD'nin Afganistan'ı işgalinden sonra oluşturulan Afganistan Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvvetine (ISAF) şimdiye kadar dördü general olmak üzere yaklaşık 1500 personel ile katkıda bulunmuş ; Subat-Agustos 2005 tarihleri arasında bu kuvvetin komutasını yürütmüştür. Ancak hiç kimse bizim Afganistan'a savaş ilan ettiğimizi iddia etmemiştir. Çünkü günümüzde savaş kavramı ve uluslararası ilişkiler değişime uğramıştır. Bu duruma bir örnekte TSK'nin özellikle 1990'li yıllarda uyguladığı Kuzey Irak operasyonlarıdır. Bu operasyonlarla kısa süreli de olsa yurtdışına asker gönderilmiş ancak hiç kimse Irak'a savaş açtığımızı ileri sürmemiştir.

⁵⁷ Erdoğan M. age, s. 162

⁵⁸ bknz. 5. Bölüm

⁵⁹ Erdoğan M. age, s. 167

⁶⁰ Erdoğan M. age, s. 168

11.2 Cumhurbaşkanının Yetkisi

Silahlı kuvvetlerin kullanılması hususundaki 1961 ve 1982 Anayasalarının hükümleri aynı olmakla beraber 1982 Anayasası'nın 92. maddesine (ilk tasarıda 88. madde) eklenen ikinci fıkra ile Cumhurbaşkanı'na da silahlı kuvvetlerin kullanılmasına "karar" verme yetkisi tanınmıştır. Anayasa Komisyonu'nun gerekçesinde "ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması karşısında silahlı kuvvetleri derhal harekete geçirebilmek için TBMM'nin derhal toplanıp karar almasının gecikmelere yol açacağı veya toplanmasına imkan olmayan hallerde telafisi mümkün olmayan durumlar yaratacağı düşünülerek Cumhurbaşkanı'nın silah kullanılmasına derhal karar vermesinin kaçınılmaz olduğu" belirtilmiştir. Daha sonra Milli Güvenlik Konseyi "silahlı kuvvet kullanılmasına izin verme" olan madde kenar başlığını maddenin içerisine uygun olarak "savaş hali ilanı ve silahlı kuvvet kullanılmasına izin verme" şeklinde değiştirmiş, Cumhurbaşkanı'nın yetkisine açıklık getirmek amacıyla maddenin ikinci fıkrasının başına "Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde veya ara vermede iken" hükmünü eklemiştir.

Görüldüğü gibi Cumhurbaşkanı'na verilen yetki sınırlı olup belli şartlarda ve durumlarda kullanılabilmektedir. Öncelikle Cumhurbaşkanı'nın bu yetkiyi kullanabilmesi için "ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması" gerekmektedir. Cumhurbaşkanı'nın bu durum dışında silahlı kuvvet kullanılmasına karar verme yetkisi yoktur. Yani TBMM tatilde veya ara vermede olsa bile silahlı kuvvetlerin yurtdışına gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi yoktur.

Cumhurbaşkanının bu yetkiyi kullanabilmesinin diğer bir şartı ise TBMM'nin tatilde veya ara vermede olmasıdır. Bu durumlar yoksa yetki kullanılamaz.

11.3 Karar Yeter Sayısı

Meclisin toplanarak bir konuda görüşme yapabilmesi için gerekli milletvekili sayısına *toplantı yeter sayısı*, bir konuda karar çıkması için o yönde oy kullanması gereken milletvekili sayısına *karar yeter sayısı* denir. 1961 Anayasası'nın 86. maddesine göre meclisler üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanmakta ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar vermekteydi. Ancak yüksek katılımı amaçlayan bu hüküm uygulamada meclis toplantıları ve karar almada zorluklar çıkarmaktaydı. Meclis toplantılarına istikrar getirmek ve kararların daha kolay ve tutarlı olmasını sağlamak için 1982 anayasasında yeni düzenlemeye gidilmiştir. Yeni düzenlemeye göre toplantı yeter sayısı üye tam sayısının 1/3'dür. Karar yeter sayısı ise toplantıya katılanların salt çoğunluğu olup bu sayı hiçbir şekilde üye tam sayısının 1/4'ünden az olamaz. Elbette özel düzenlemeler bunun dışındadır. 1995 yılından beri TBMM üye tam sayısı 550

olduguna göre toplantı yeter sayısı 184, karar yeter sayısı ise 139'dur. Karar vereceklerden daha fazlasının toplanmasını isteyen bu düzenlemenin uygun olmadığı ve sadece karar yeter sayının aranması gerektiği hususunda görüşler vardır⁶¹. Silahlı Kuvvet kullanmasına karar verilmesi hususunda karar yeter sayısı ile ilgili olarak özel düzenleme yoktur. Bu nedenle genel düzenleme olan 96. madde geçerlidir.

Nitekim, Irak Krizi konusunda hükümet tarafından 25 Şubat 2003'de TBMM'ye sunulan, "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Yabancı Ülkelere Gönderilmesi Ve Yabancı Silahlı Kuvvetlerin Türkiye'de Bulunması İçin Hükümet'e Yetki Verilmesine İlişkin Başbakanlık Tezkeresi", 1 Mart 2005 tarihinde Genel Kurul'da yapılan gizli görüşmeler sonucu kabul edilmedi.

Oylamaya katılan 533 milletvekilinden 250'si ret, 264'ü kabul yönünde oy kullandı. 19 milletvekili çekimser kaldı.

Bu sonuçlar üzerine, Muhalefet, "TBMM Toplantı ve Karar Yeter Sayısı" başlıklı Anayasa'nın 96. maddesi çerçevesinde 264 kabul oyunun katılanların salt çoğunluğunu oluşturmadığını belirterek sonuca itiraz etti.

Tartışmaların sürmesi üzerine oturuma yirmi dakika ara verilmiş ardından yapılan değerlendirmede Anayasa'nın 96. maddesinin açık hüküm tasıdığı, Başbakanlık Tezkeresi'nin Anayasa'nın öngördüğü salt çoğunluğa ulaşamadığı yani reddedildiği açıklanmıştır. Gerçekte toplantıya katılan 533 milletvekilinin salt çoğunluğu 269 etmektedir. Oysa kabul oyları 264 olarak gerçekleşmiştir. Çekimser oylar karar yeter sayısına dahil edilmemiştir.

Burada değinilmesi gereken bir durumda toplantıya katılıp oy vermeyenlerin durumudur. İçtüzüğün 146. maddesine göre "Genel Kurul'da bulunup da oya katılmayanlar toplantı yeter sayısına dahil edilirler."

Ancak çekimser oy kullananlar, toplantı yeter sayısına dahil edilirken karar yeter sayısının dışında tutulmaktadır. Ancak bu durum meclis toplantılarını kolaylaştırma yönündeki yeni Anayasa düzenlemesinin aksine karar almayı zorlaştırıcı bir durumdur⁶².

⁶¹ TC Anayasasının Yorumu, İzgi Ö, Gören Z, TBMM Basımevi, Ankara, 2002, s. 931

⁶² Tanör B, Yüzbaşıoğlu N. age, s. 264

İKİNCİ BÖLÜM

SAVAS VE SAVAS HUKUKU

1. SAVASIN TANIMI VE NEDENLERİ

Savas tarih boyunca dogal bir toplumsal olgu olarak insanlık hayatında hep yer almıştır. Bu nedenle; savas tarihi, insanlık tarihindeki ilk kavga⁶³ kadar eskidir. Savas, toplumların hayatında o kadar olagan olmuştur ki bugün tarih denince aklımıza ilk gelen savaslardır. Hangi savas hangi tarihte kimler arasında olmuş, hangi devlet nereyi hangi savas sonucu almıştır. Örneğin Malazgirt Savası ile Türkler Anadolu'ya gelmiş, İstanbul Fethi ile Osmanlı İmparatorluğu büyümüş, Viyana Kusatması ile çökmeye başlamış, Kurtulus Savası ile Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur...v.s.

Sözlük anlamında savas: İki veya daha fazla devletin birbirleriyle diplomatik ilişkilerini keserek silahlı kuvvetlerinin çatışmasıdır. Hegel'e göre harp: Devlet egemenliğinin en yüksek derecede bir görüntüsüdür. Grotius'a göre harp: Devletler arasında bir siddet durumudur⁶⁴.

Klasik Uluslararası Hukuk anlayışında bağımsız devletler için savasmak bir hak olarak kabul edilmekteydi. Bir hakkının ihlal edildiğini düşünen devletler ihlalcı tarafa karşı her zaman güç kullanma hakkına sahiptiler. İXX.yüzyıla kadar savas hakkının mesruluğu tartışılmamıştır. Daha önce belirttiğimiz gibi savasmak devletler için dogal hak olarak görüldüğünden, sorgulanması söz konusu olmamıştır. Haksızlıklar savas yoluyla giderilmeye çalışılmış, savas hakkının mesruluğu hiç gündeme getirilmemiştir. Tarih derslerinden de hatırlayacağımız gibi çoğu zaman savaslar güçlü olanın zayıf olana hükmetmesi için çıkarılmıştır. Savas demek tek kelimeyle "yikim" demektir. Savas acı, ızdırap, gözyası, zarar ve insanların insanlıktan çıkması demektir. Savasların sonunda galip gelenler sıfır zararla çıkmamakta mağluplara göre daha az bazen daha fazla zarar etmektedir. Neticede her türlü savas sanatı özünde insanlık dışıdır⁶⁵. Burada kendimize söyle bir soru yöneltilebilir; madem savas kötü bir şeydir o halde neden insanlık tarihi savaslarla anılmış, insanlar sonlarını bile bile meydanlara atılmışlardır, insanlığın ulastığı bildiğimiz en üst bilgi ve teknoloji noktası olan günümüzde eski çağları aratmayan savaslar neden devam etmektedir?

XXI.yüzyilin başında bu gün ABD'nin Irak'ta, Afganistan'da sözde terörizme ve halkına zulmedenlere karşı girdiği hareketler, İsrail'in Filistinliler'e uyguladığı zulüm, Hindistan'da,

⁶³ İslam inancına göre insanoglu arasındaki ilk kavga İlk insan Hz. Adem'in oğulları Habil ile Kabil arasında olmuştur. İnanisa göre kardeşinin sevdiği kızı sahip olmak isteyen Kabil kardeşini tasla öldürmüş ve yeryüzündeki ilk kani dökmüştür.

⁶⁴ Devletler Hukuku, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1992, s. 108

⁶⁵ Keagan J, age, s. 20

Sri Lanka'da, Ruanda'da, Kongo'da, Nikaragua'da, Somali'de, Nijerya'da olanlar göz önüne alındığında insanlığın iki yüzyıl öncesinden farklı değil belki daha kötü olduğu görülecektir. Bu noktada bu soruya çeşitli varsayımlar altında olumlu ve olumsuz yönlerde cevaplar bulmamız mümkündür. Ancak bulunacak olumsuz cevaplar ancak anlık vicdanımızın sesi olacaktır. Çünkü ortada binlerce yıldır ve bugün yaşanan bir gerçek var. O da savaşın insanlık tarihi kadar eski ve yaşamın bir parçası olduğudur.

Kaldığımız yere dönecek olursak; her yönüyle bir yıkım olan savastan insanların vazgeçmemesini nasıl açıklayabiliriz, bunu hususu makul nedenlerle açıklayamazsak bu durumu insanların mazosistliğine veya sadistliğine mi yorumlayacağız?

Yine biz bu konuda biraz fikir jimnastigi yapalım. *İlk olarak*; olaya insan yapısından bakmak yararlı olacaktır. Bilindiği gibi insanın yapısında hep üstün olma, tahakküm etme vardır. Bu tahakküm erkeğin kadına, babanın çocuklara, büyük kardeşin küçük kardeşlere, komsunun komsuya, iki kisten birinin diğerine, köyün köye, şehrin şehre v.b. şekilde söz konusu olabilmektedir. Kadın erkek ilişkilerinden örnek verecek olursak; kari-koca kavgalarının temelinde ben kavgası yok mudur? Mesele kimin dedikinin olacağı değil midir? Yani ben kavgası savaşların insan hayatında eksik olmamasının sebeplerinden biridir diyemez miyiz?

İkinci olarak; menfaat çatışmasını sebep olarak söyleyebiliriz. Menfaat çatışması öyle bir şeydir ki kari ile kocayı, oğul ile babayı, komşu ile komşuyu düşman etmiştir. Aile içinde aile bireyleri arasında, köy ve kasabalarda köylüler arasındaki kavgaların sebeplerinin başında menfaat çatışması gelmektedir. Bilindiği ve sık sık görüldüğü gibi çoğu zaman on metre karelik bir tarstan oluşan arazi için onlarca insanın kanının döküldüğü olmuştur. Bir insanın hayatının karşısında bir taş parçası daha çok kıymet görebilmektedir⁶⁶. *Üçüncü olarak*; insanların kulluk özelliğini neden olarak gösterebiliriz. Tarihi incelediğimizde, savaşan insanların savaşa karar verenler olmadığını görüyoruz. Aslında bu yüz binlerin adına düşünen ve karar veren otoritenin savaşıdır. İnsanların içinde bulunan eğilme, itaat etme, uyma duyguları onlara kendi kararlarını verme hakkı tanımamaktadır. *Dördüncü olarak*; savaşlarda dinlerin etkisini inceleyecek olursak: Dogmatik kurallardan oluşan inanışların etkisinin azimsanmayacak derecede olduğunu görürüz. Haçlı seferlerinde çeşitli milletlerden yüz binlerce insanı bir araya getiren din olduğu gibi, Emevileri Orta Asya'ya, İspanya'ya kadar geniş bir bölgeye hakim yapan etken kuvvet yine dindir. Bu etkenleri daha da çoğaltabiliriz

⁶⁶Bknz. 20 yıllık arazi kavgası kanlı bitti: 2 ölü 9 yaralı, Zaman, 20.10.2002, www.zaman.com.tr, 12.03.2005
Arazi kavgası kanlı bitti, 2 ölü 9 yaralı, Yenimesaj, 18.11.2001www.yenimesaj.com.tr, 12.03.2005

ancak gerçek olan bir şey varsa o da bunların her birinin her savasta ayrı ayrı veya beraber az veya çok etkin olduğudur.

Bugün insanlık artık savaşların olmadığı bir dünyayı istiyor. Çünkü herkes biliyor ki savaş çözüm değildir. Ancak savaşları önlemek Yehova Sahitleri veya Vicdani Retçiler'in düşündüğü kadar basit ve kolay olmayacaktır⁶⁷. Peki o halde ne olacak; insanlık savaşlarla beraber yaşamaya devam mı edecek? Depremle yaşamayı öğrenmek zorunda olduğumuz gibi savaşlarla yaşamayı da mi öğrenmeye çalışacağız. XX. Yüzyilin ilk çeyreğine kadar olan dönemde savaş mesru bir hareket olarak kabul edildiğinden bu dönemden önceki tüm çabalar, savaşları önlemekten çok, hangi koşullar altında savaşa girmenin mesru, adil ve haklı olduğunu saptamada yoğunlaşmıştır. Grotius gibi yazarlar, bir haksızlığın tamiri için yapılan savaşları mesru sayarken; Vattel, bir hakkın korunması ya da savunulması için girilen savaşları mesru saymıştır⁶⁸.

2. SAVAS HUKUKU

Savaş hukuku, savaşın neden olduğu felaketleri mümkün olduğu kadar azaltmayı amaçlamaktadır. Bu bakımdan savaş hukuku, savaş nedeniyle yapılması zorunlu olan askeri eylemlerle insani gerekleri bağdastırılmayı amaçlamaktadır. Savaş hukuku, örf ve adet hukuku ve sözleşmelerle saptanan kurallardan oluşur. Başlangıçta tamamen örf ve adetlere dayanılmakta olan bu hukuk zamanla uluslararası anlaşmaların konusu oldu. Savaş

⁶⁷ Vicdani Ret: İnsanlık için bir yıkım olan savaşları ortadan kaldırmak için "Savaşların insan kaynağını" kurutmayı amaçlayan bu doğrultuda askerliği reddeden bir akımdır. Vicdani retçiler bir şiddet ortamı olan ordu kurumunun faaliyetleri içerisinde barışçı, insani ve vicdani nedenlerden dolayı yer almak istemediklerini dile getirmektedirler. 15 Mayıs Dünya Vicdani Retçiler günü olarak ilan edilmiştir. Yehova Sahitleri: Vicdani retçiler gibi askerliği değil, vicdan ve inanışları gereği şiddet aracı olarak gördükleri silahlı eline almayı reddeden akımın üyeleridir.

Vicdani ret görüşünü Türkiye'de de küçük bir grup benimsemiştir. Bir çok Avrupa ülkesinde kabul gören vicdani retçiler çözüm olarak, geri hizmette istihdam edilmektedir. Ülkemizde ise bu durum yasal olarak kabul görmediğinden söz konusu fikir sahipleri duruma göre TCK m.155 "Halki Askerlikten Söğütme" veya 1632 Sayılı Askeri Ceza Kanunu m.87 "Emre İtaatsizlikte İsrar" suçlarından haklarında adli işlem yapılmaktadır. Askeri Ceza Kanununun 45. maddesi "Bir şahsın hareketlerini vicdanına veya dinine göre lazım saymış olması, yapmak veya yapmamakla vukua gelen bir suçun cezayı mucip olmasına mani teskil etmez" hükmünü amirdir. Bu konuyla ilgili olarak Askeri Yargıtay'ın birkaç kararı aşağıdaki gibidir.

*Askeri Ceza Kanununun 45. maddesi gereği hiçbir asker, askeri bir vazifeyi ve emri dini inanışlarına aykırı gördüğünden bahisle yerine getirmekten kaçınmaz ve yine dini inanış ve bu yolda işlenen bir fiili suç olmaktan çıkarmaz. Aksine hareket emre itaatsizlikte ısrar suçunu oluşturmaz. (As.Yar. 3.D. 9.12.1975, 311/307)

*Askeri Ceza Kanununun 45. maddesi karşısında, sanığın, dilekçe vererek vicdani nedenlerle silah kullanamayacağını ve askerlik yapamayacağını, rütbe kabul edemeyeceğini, rütbe isaretlerini takmayacağını, rütbenin karşılığı olarak para alamayacağını belirttiği; bütün personelin sabah içtimasına silahlı ve teçhizatlı çıkması emredildiği halde, içtimada silah almayı reddeden, rütbe takmadan, teçhizat kusanmadan sabah içtimasına çıkan sanığın eylemi emre itaatsizlikte ısrar suçunu teskil eder. (As.Yar.Drl.Krl. 13.10.1994, 108/108)

*Sanığa tüfek ve kasatura alması emredildiği halde, vicdani nedenlerden dolayı silah almadığını beyan etmesi, As.C.Kanunu 45. maddesi muvacehesinde bu hususun suçun oluşumuna etkili olmadığı ve sanığın emre itaatsizlikte ısrar suçunu islediği sübuta ermiştir. (As.Yar. 3.D. 1.10.1996, 563/563)

⁶⁸ Kocaoglu M, age, s. 317

hukuku kurallari incelendiginde, bunlarin savasin icrasi ile ilgili bir takim kisitlamalardan olustugu görülmektedir⁶⁹. Bunlari genel olarak; savasin önlenmesi ile ilgili kisitlamalar, muharebenin sevk ve idaresi ile ilgili kisitlamalar, sivil kisi ve makamlarin davranislari ile ilgili kisitlamalar, kisi ve mallara karsi davranislarla ilgili kisitlamalar, isgal idaresi ile ilgili kisitlamalar ve savasan taraflarin tarafsiz devletlerle iliskilerine iliskin kisitlamalardir.

Savas hukuku kurallarini içeren sözleşmeler genelde La Haye ve Cenevre sözleşmeleri olarak tezahür etmiştir. La Haye sözleşmeleri genel olarak savasin sevk ve idaresi, tarafsizlik ve isgal hukuku kurallarına ait sözleşmelerdir. Bunlar 1899, 1907 ve 1923 ve 1954 tarihli sözleşmelerdir. Cenevre sözleşmesi ise daha çok savas magdurlari (esir, yarali, ölü, hasta, kazazede, saglik ve din personeli gibi) ile ilgili uyulmasi gereken kurallari ihtiva etmektedir.

Tabi bu anlasmalarin devletleri baglayabilmesi için, her devletin iç hukukunun belirledigi onay prosedürünün yerine getirilmis olmasi gerekmektedir. Ülkemizin Anayasasi'na göre uluslararası sözleşmelerin onaylanmasi, TBMM'nin bir kanunla söz konusu sözleşmenin onaylanmasini uygun bulmasına baglidir⁷⁰.

2.1. Savas Hukukunun Uygulanmasi

Savas hukukunun uygulanmasi ile ilgili kural, Cenevre I, II, III ve IV numarali sözleşmelerin⁷¹ 2. maddeleriyle La Haye Kültür Mallarini Koruma Sözleşmesi m.18 ve Cenevre I numarali protokolü 1. maddede belirtilmiştir. Bu sözleşmeler taraflar arasinda savas veya silahlı ihtilaf durumunda uygulanacagi gibi baris zamaninda uygulanacak hükümler de içermektedir. Örneğin Cenevre III sayili sözleşmesinde belirtilmiş olan savas hukuku eğitimi, baris zamaninda uygulanir. Diğer yandan isgalin hiçbir mukavemetle karsilasmamis olmasi veya çatisan taraflardan birinin sözleşmeye taraf olmaması savas hukukunun uygulanmasina engel degildir.

Savas hukuku isgalden veya düşmanca hareketin başlamasiyla uygulanmaya baslar. Hükümetler, tüm sivil, asker kisi ve kurumlar savas hukukuna uygun davranmakla yükümlüdürler. Savas hukukuna aykiri davranan devletler uluslararası hukuk kurallarına göre sorumlu olurlar. Savastaki hareket tarzlarinin düzenlenmesi bakımından devletler ve muharip taraflar, savas hukukunun kisiler ve mallar ile kültür varliklarini koruyucu hükümlerine aykiri olmamak ve söz konusu hükümlerin uygulanmasini engellemek kaydiyla, özel anlasmalar

⁶⁹ MYY: 454-2, s. 1

⁷⁰ 1982 Anayasasi m. 90

⁷¹ Türkiye I ve II nolu sözleşmeleri imzalamamıştır.

yapabilirler. Cenevre I, II, III sayili sözleşmelerine göre hiç kimse, savas hukukunun veya ilgili taraflar arasında konuyla ilgili olarak yapılmis sözleşmelerin kendisine sagladigi haklardan kismen veya tamamen feragat edemez. Yapilmis feragatler geçersizdir. (C-1,II,III m.7) Askeri harekatin veya isgalin sona ermesi ile savas hukukunun uygulanmasi son bulur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI DÜZEN VE BİRLESMİS MİLLETLER

1. ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

1.1. Tanımı ve Sınıflandırması

Uluslararası Örgüt: Uluslararası alanda faaliyet gösteren, birden çok devletin oluşturduğu, umumun (üye olanların) yararına yönelik, ticari kaygılardan uzak kuruluş veya topluluktur. Bu örgütler hükümetler arası olabileceği gibi hükümetler dışı da olabilir. Bu örgütler kapsama alanı bakımından bölgesel veya evrensel, amaçları bakımından koordine sağlayıcı veya uluslar üstü nitelik taşıyabilir. Bu örgütlerin *temel özellikleri*: Devlet niteliğine sahip değildirler, zorlama ve emir verme yetkileri yoktur (nadiren vardır), devletler arasındaki bir antlaşma ile kurulurlar (genellikle), yetkileri kuruluş amaçlarıyla sınırlıdır⁷².

1.2 Tarihsel Gelişimi ve Yapıları

Bu günkü anlamda ilk uluslararası örgüt Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra galip devletler tarafından 1919 yılında kurulan Milletler Cemiyeti'dir. Bu cemiyetle başlayan akim sonrası, XX. yüzyıl sonunda onlarca uluslararası örgüt kurulmuştur. Uluslararası örgütlerin varoluşlarının en büyük sebebi devletler arasında ilişkilerin her alanda artmasıdır. Aslında uluslararası örgütlerin gerekliliği konusu yeni değildir. XX. yüzyıla kadar çeşitli düşünürler bu konuyu işlemişlerdir⁷³. Uluslararası örgütler ortaya çıkana kadar bunların işlevini antlaşmalar, diplomatik ilişkiler, kongre ve konferanslar yerine getiriyordu.

Uluslararası örgütler temelde devletlerin ortak çıkarlarda buluşmasını ifade etmektedir. Özellikle sanayi devrimiyle uluslararası ilişkiler her yerde artmaya, devletler ve toplumlar birbirleriyle daha sıkı ilişkiler kurmaya başlamış, elektrik ve telefonun icadıyla XX. Yüzyıl başında bu yoğunlaşma had safhaya ulaşmıştır. Uluslararası trafiğin artması bir çok konuda uluslararası düzenlemeler yapılmasını zorunlu kılmıştır. Uluslararası örgütler ilk olarak devletlerin egemenliklerine dokunmayan konularda kurulmuşlardır. (sağlık sorunları, posta işletmeleri v.b.)

Uluslararası örgütlerin üyeler genellikle devletlerdir. Uluslararası örgütlere üyelik genelde iki şekilde olur. Birincisi, örgütü ilk kuran devletlerdir ve bunlar asli üye veya kurucu üye olarak adlandırılır. İkincisi, var olan kuruluşa sonradan üye olmaktır ki bu iki durumda da tam üyelik söz konusudur. Tam üyelikten başka gözlemci üyelikte bazı durumlarda söz konusudur. Uluslararası örgüt üyeliğinden ayrılma, çekilme ya da çıkarılma şeklinde olmaktadır. Birçok uluslararası örgütün temel organları dışında yardımcı organları (ikinci

⁷² Pazarci H, Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap, Turhan Kitabevi, 2003, s. 112

⁷³ Kocaoglu M, age, s. 177

derece) mevcuttur. Genel olarak her örgüt bir genel kurul, konsey veya komite (icra organidir) ve genel sekreterlikten oluşur.

Uluslararası Adalet Divanı'nın görüşüne göre: Tüm uluslararası örgütlerin kuruluş statüsü çerçevesinde ve görevlerini yerine getirebilmeleri için gerekli olan ölçüde, hukuksal kişiliklerinin bulunduğu kabul edilmektedir⁷⁴.

Ancak uluslararası örgütlerin kişilikleri ve buna bağlı yetkileri, o örgütün kuruluş statüsündeki görev ve amaçları ile sınırlıdır. Amacı koordine sağlamak olan örgütlerin yetkileri sınırlı iken bütünleşme amacı güden örgütlerin yetkileri çok daha fazladır. Bu gün onlarca uluslararası örgüt mevcuttur bir kısım örnek aşağıdaki gibidir.

NATO Kuzey Atlantik Pakti

AB Avrupa Birliği

AGIT Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Teskilati

İKÖ İslam Kalkınma Örgütü

G-8 Gelişmiş Ülkeler

OECD İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teskilati

OPEC Petrol İhraç Eden Ülkeler

IMF Uluslararası Para Fonu

WB Dünya Bankası

KEİ Karadeniz Ekonomik İşbirliği

CE Avrupa Konseyi

NAFTA Kuzey Amerika İşbirliği Teskilati

2. BİRLESMİS MİLLETLER ÖRGÜTÜ

2.1. Ortaya Çikisi ve Kuruluşu

Birleşmiş Milletler örgütü bugün mevcut uluslararası örgütler içinde en geniş çaplı olanıdır. Birleşmiş Milletler örgütünden önce onun öncüsü olan "Milletler Cemiyeti"ni incelemekte fayda vardır. MC milletlerarası barış ve güvenliği korumak amacıyla I.Dünya Savaşı'ndan galip çıkan devletlerce 1919 Versay Barış Antlaşması ile kurulmuştur. Kuruluşunda Genel Kurul, Cemiyet Meclisi ve Sekreterlik mevcuttu. MC devletlerin savaş yetkisini sınırlandırmış, ancak kaldırmamıştı. MC Antlaşması, savaş tamamen yasaklamamış ancak belirli bir prosedür ve sürenin geçmesine bağlamıştır. Buradaki yenilik ülkelerin savaşa karar vermeden önce antlaşmada yer alan bazı barışçı çözüm yollarını denemek zorunda olmasıydı. Savaşın bazı tedbirlerle sınırlandırılması daha

⁷⁴ Kocaoglu M, age, s. 185

dogrusu geciktirilmesi anlamina gelen bu prosedür ise yaramamistir. Cemiyet tüm iyi niyetli çalismalarına ragmen II.Dünya Savasinin çikmasına engel olamamistir. Türkiye MC'ne 1932 yilinda üye olmustur. MC İkinci Dünya Savasini önlemedeki basarisizligi sonucu 1946 yilinda lagvedilmistir.

I.Dünya Savasi baris ve güvenligin saglanması için, yeni bir ideolojinin dogmasına neden oldu. Bu ideoloji, devletlerarası sürekli bir isbirliğini ve ulusal egemenlik haklarının belli ölçüde sinirlanmasını öngörmekteydi. Evrensel çapta bir örgütün kurulması fikri, ABD Baskani F.Roosevelt ile Britanya Basbakanı Churchill tarafından 14 Agustos 1941'de yayınlanan Atlantik Bildirisi'nde yer almıştır. Birlesmis Milletler adı ilk defa saldirgan üç devlete karsi savasan 26 devletin Washington'da imzaladıkları 1 Ocak 1942 tarihli BM bildirisinde yer aldı⁷⁵.

1944 yilinda Washington'da ABD, SSCB, İngiltere ve Çin arasında yapılan gizli görüşmelerde kurulacak örgütün projesi kararlaştırıldı. Yani BM örgütü bastan güçlü devletlerin etki ve güdümünde kurulmuştur. Bu dört devlet gizli görüşmeler sırasında o sırada orada olmayan Fransa'yi da yanlarına alarak Güvenlik Konseyi'ni oluşturdular. 1945 yilinda Yalta'da yapılan; Churchill, Roosevelt ve Stalin'in katıldığı görüşmelerde bu bes devlete "veto" hakkı tanıyan sistemi kararlaştırdılar. BM örgütünü kurmak için 25 Nisan 1945'de 46 devletin katılımıyla San Francisco'da konferans toplanmış ve BM sarti hazırlanmıştır. Türkiye de bu konferansa katılan ülkelerden biri olup BM örgütünün kurucu üyeleri arasında yer almıştır. BM sarti ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü 26 Haziran 1945'de imzalanmış ve 24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Milletler Cemiyeti'nin merkezi Cenevre iken BM örgütünün merkezi olarak NewYork seçilmiş ve örgüt merkezinin bulunduğu alan dokunulmaz özel alan kabul edilerek hakimiyeti tamamen BM örgütüne verilmiştir.

2.2. Amaç ve İlkeleri

BM örgütünün amaçları sartin birinci maddesinde sayılmıştır bunlar:

*Milletlerarası baris ve güvenliği muhafaza etmek ve bu maksatla; barisin ugrayacağı tehditleri önlemek ve uzaklaştırmak ve her türlü saldırma fiilini veya barisin baska suretle bozulması halini ortadan kaldırmak üzere, etkili müsterek tedbirleri almak, barisin bozulmasına sebep olabilecek milletlerarası mahiyette uyumsuzlukların veya durumların düzeltilmesini ve çözülmesini; adalet ve devletlerarası hukuk prensiplerine uygun olarak baris yollarıyla gerçekleştirmek;

*Milletlerarasında, milletlerin hak ve esitligi prensibine ve kendi mukadderatlarını kendilerinin tayin hakkına saygı üzerine kurulmuş dostane münasebetler geliştirmek ve dünya barisinin sağlamlaştırılması için elverişli diğer tedbirleri almak;

⁷⁵ Kocaoglu M, age, s. 188

*Ekonomik,sosyal, fikri ve insani mahiyetteki milletlerarasi davaları çözmek ve ırk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel hürriyetlerine karşı saygıyı geliştirerek ve tesvik ederek, milletlerarasi işbirliğini geliştirmek;

*Milletlerin bu müsterek amaçlara doğru sarf ettikleri gayretlerin ahenkleştiği bir merkez olmak^{76.77} Bu amaçların halen gerçekleştirilemediği BM raporunda belirtilmiştir⁷⁸.

BM örgütünün **ilkeleri** sartin ikinci maddesinde yedi bent olarak sıralanmıştır.

- 1.Tüm üye devletlerin egemen eşitliği ilkesi korunacaktır.
- 2.Her üye yükümlülüklerini iyi niyetle yerine getirecektir.
- 3.Tüm üyeler, anlaşmazlıklarını uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye sokmayacak biçimde barışçı yollardan çözeceklerdir.
- 4.Tüm üye ülkeler, gerek diğer üyelere gerekse BM amaçlarıyla bağdasmayan konularda kuvvet kullanmak ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunmaktan men edilmistir.
- 5.Tüm üyeler, BM örgütünün girişimlerini destekleyecekler ve kendisine karşı zorlayıcı önlem alınmış bir devlete yardım etmekten kaçınacaklardır.
- 6.BM örgütüne üye olmayan devletlerin de barış ve güvenliğinin gerektirdiği ölçüde, anlaşma hükümlerine uygun davranmaları sağlanmaya çalışılacaktır.
- 7.Saldırı eylemlerine karşı barışı korumak için, örgütçe alınacak zorlama tedbirleri dışında, BM örgütü,üye devletlerin ulusal egemenlik yetkilerine giren konulara karışmayacaktır.

2.3. BM Örgütünün Organları

⁷⁶ Uluslararası ilişkilerde yeni ilkeler getirmek amacıyla 1945'te kurulmuş olan BM; üyelerinin yeni görev anlayışıyla ulusları bekleyen tehlikeleri alt edecektir. BM kurucuları açık, işbirliğine dayalı ve uluslararası bir dünyaya yönelik bir sistem oluşturmuşlar ve bunun sonunda küreselleşme ortaya çıkmıştır.Günümüzde hızlı büyüme, yüksek yaşam standartları, yeni fırsatlar gibi nimetler son derece dengesiz dağılmakta, insanlar çok uzaklarda meydana gelen olaylardan ürküntü duymakta, başka ülkelerdeki adaletsizlik ve siddeti giderek daha yakından tanımakta ve devletlerin bu konuda bir şeyler yapmalarını beklemektedir. BM Genel Sekreteri Kofi ANNAN'ın "21.yy.da BM "raporu, UNIC Turkey, s. 1

⁷⁷ İşte BM bu sorunları çözmek gayretini içindedir ancak bu güne kadar çok başarılı olduğu söylenemez. Çünkü BM kararlarında genelde güçlü devletlerin çıkarları öne çıkmakta, temsilciler oy verirken objektif ve adil gözlemlerle olaylara bakmak yerine, bloksal, dinsel, ırksal, kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasal çıkar ilişkilerini dikkate almaktadırlar.Oysaki olması gereken sudur: BM'nin nüfuzu gücünden değil, temsil ettiği değerlerden, küresel normların oluşturulması ve sürdürülmesinde oynadığı rolden, küresel ilgiyi sorunlara çekme ve insanların hayatlarını iyileştirme çabalarının yarattığı güven duygusundan kaynaklanmaktadır. BM Genel Sekreteri Kofi ANNAN'ın "21.yy.da BM "raporu, UNIC Turkey, s. 7

⁷⁸ 21.yüzyılın uluslararası ilişkileri açısından zorunlu olan temel değerler şunlardır;Özgürlük, Eşitlik, Hoşgörü, Dogaya Saygı ve Ortak Sorumluluk, BM Binyıl Bildirgesi, UNIC Turkey, s. 2

BM örgütünün organlari, ana organlar ve yardımcı organlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Ana organlari BM Antlaşması'nın 7. maddesinde sayılmıştır.

2.3.1 Genel Kurul

Örgütün tüm üyelerinin oluşturduğu organdır. Genel Kurul'da BM örgütünün faaliyet sahasına giren her konu görülebilir, genel kurul müzakere ve tartışma organidir. Genel Kurul Birleşmiş Milletler'in diğer organlarıyla doğrudan doğruya münasebeti bulunan merkezi bir organ durumundadır. Diğer organların yıllık raporlarını kabul eder, görüşür ve tenkit edebilir. Genel kurulun seçim ve bütçe konuları dışındaki kararlarının hepsi öneri, tavsiye niteliğindedir. Alınan kararların direkt yaptırım gücü yoktur. Ancak, siyasi ve manevi değeri ve otoritesi oldukça fazladır. BM sartinin 13.maddesine göre Genel Kurul: Siyasi alanda milletlerarası işbirliğini geliştirmek ve devletlerarası hukukun tedrici gelişmesi ile taknini tesvik eder, ekonomik, sosyal alanlar ile fikri, kültür, eğitim ve sağlık alanlarında milletlerarası işbirliğini geliştirmek ve ırk, cins, dil veya din farki göstermeksizin herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerinden faydalanmasını kolaylaştırmak için tetkiklere yol açar ve tavsiyelerde bulunur.

Genel Kurulu'nun her üyesinin bir oyu vardır. Genel Kurul kararlarını genellikle hazır bulunan ve oylamaya katılanların oy çokluğu ile almaktadır. Önemli sorunlar söz konusu olduğunda ise hazır bulunan ve oylamaya katılan üyelerin 2/3 oy çokluğu gereklidir. Bu önemli sorunlar; uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması, Güvenlik Konseyi'nin süreli üyelerinin seçimi, Ekonomik ve Sosyal Konsey üyelerinin seçimi, Vesayet Konseyi'nin üyelerinin seçimi, üyeliğe kabul, çıkarma ve askıya almaya ilişkin kararlardır. Genel Kurul yılda bir olağan toplantı ve gerektiğinde olağanüstü toplantılar yapar.

2.3.2. Güvenlik Konseyi

Barış ve güvenliğin sağlanması ve korunmasında asil sorumlu organ Güvenlik Konseyi'dir. Güvenlik Konseyi, örgütün 15 üyesinden tesekküldür. Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya, Birleşik Krallık, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri konseyin sürekli üyeleridir. Diğer 10 üye ise Genel Kurul tarafından iki yıl süre için seçilirler⁷⁹.

2.3.3. Ekonomik ve Sosyal Konsey

Ekonomik ve Sosyal Konsey, Genel Kurulca seçilen 54 BM üyesinden oluşur. Ekonomik ve Sosyal Konsey'in başlıca görevleri dört başlık altında toplanabilir.

⁷⁹ 1951-1952, 1954-1955 dönemlerinde ve son olarak da 1961 yılında Polonya ile paylaştığı bir yıllık yarı dönemde BM Güvenlik Konseyi'nde yer alan Türkiye, 2008 yılında BM 63. Genel Kurulu sırasında yapılacak olan seçimlerde, 2009-2010 dönemi Güvenlik Konseyi geçici üyeliği için Batı Avrupa ve Diğer Devletler Grubundan (WEOG) adaylığını açıklamıştır.

- 1.Ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim, sağlık ve bunlarla ilgili diğer sorunlar üzerinde incelemeler yaparak raporlar hazırlamak,
- 2.Insan hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmesi için tavsiyelerde bulunmak,
- 3.Uluslararası konferanslar düzenlemek (yetki alanıyla ilgili konuda),
- 4.Antlaşma ve sözleşme tasarıları hazırlayarak Genel Kurula sunmak (yetki alanıyla ilgili konularda).

BM örgütünün asıl görevi barış ve güvenliği sağlamak ve korumaktır.Ancak bunun için ekonomik, sosyal, kültürel ve insani uluslar arası sorunların çözülmesi gerekir,bu nedenle Ekonomik ve Sosyal Konsey'in yüklendiği görev çok önemlidir.Ekonomik ve Sosyal Konsey kararlarını toplantıda hazır bulunan ve oy veren üyelerin oy çokluğu ile almaktadır.

2.3.4. Vesayet Konseyi

Vesayet Konsey'i bes sürekli üyeden oluşmuştur. Görevi vesayet yönetiminden sorumlu devletlerin sunduğu raporları incelemek, vesayet altındaki üyelerin dilekçelerini incelemek ve bu ülkelerde denetlemelerde bulunmaktır.Vesayet Rejimi, Milletler Cemiyeti'nin kurmuş olduğu "manda" rejiminin BM şartındaki devamıdır. Ancak 1987'den itibaren vesayet altında ülke kalmadığından vesayet sona ermiştir.

2.3.5. Uluslararası Adalet Divanı

Divanın amacı, devletler arasındaki uyumsuzlukları barışçı yoldan çözümlenektir. Divanın bir konuya bakması için iki tarafın rızası gereklidir. Divan kararlarına uymama halinde diğer taraf Güvenlik Konseyi'ne başvurabilir, başka bir yaptırımı yoktur. Divan (9) yıllığına seçilen 15 yargıçtan oluşur, yargıçlar Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul'da oy çokluğu ile seçilir.

2.3.6. Genel Sekreterlik

Genel Sekreterlik, örgütün yürütme ve uygulama organıdır. Genel Sekreter,Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul tarafından seçilir⁸⁰.

2.3.7. Genel Sekreterlik Departmanları

Genel Sekreterlik Yürütme Bürosu (EOSG)

Protokol ve Bağlantı Servisi

İç Denetleme Servisi (OIOS)

İç Hesap Bölümü

İzleme, Ölçme ve Danışma Bölümü

Arastırma Bölümü

Hukuk İşleri Bürosu (OLA)

⁸⁰Simdiye kadar görev yapan BM Genel Sekreterleri:(Trygve Lie, Norveç:1946-1952;Dag Hammarskjöld, İsveç:1953-1961; U.Thant Burma-Myanmar:1962-1971; Kurt Waldheim, Avusturya:1972-1981; Javier Perez de Cuellar, Peru: 1982-1991;Butros Butros-Gali, Mısır:1992-1996; Kofi Annan, Gana:1997-) www.un.org.tr, 20.05.2005

Danisma Bürosu
 Genel Hukuk Bölümü
 Kanun Düzenleme Bölümü
 Okyanus ve Deniz Hukuku Bölümü
 Uluslar arası Ticaret Hukuku Bölümü
 Anlaşma Bölümü
 Yönetim Mahkemesi Sekreterliği
Siyasi İşler Departmanı (DPA)
 Güvenlik Konseyi İşleri Bölümü
 Seçim Danışmanlığı Bölümü
 Kıbrıs Özel Danışma Genel Alt Sekreterlik Bürosu
 Afrika Özel Danışma Genel Alt Sekreterlik Bürosu
Silahsızlanma İşleri Departmanı (DDA)
 Kitle İmha Silahları Dali
 Konvansiyonel Silahlar Dali
 İşleme Veritabanı ve Bilgilendirme Dali
Barışı Koruma Operasyonları Departmanı (DPKO)
 Operasyon Bürosu
 Lojistik, Yönetim ve Mayın Aktiviteleri Servisi
İnsani İşler Koordinasyon Bürosu (OCHA)
 Ajanlar Arası Sürekli Komitesi ve İnsani İşler Yürütme Komitesi Acil İşbirliği Dali
 Politika, Savunma ve Bilgilendirme Bölümü
 Cenevre Bürosu
 Doğal Afetler Korunma Sekreterliği
Ekonomik ve Sosyal İşler Bürosu (DESA)
 Kadınların İlerlemesi Bürosu
 Sosyal Politika ve Geliştirme Bölümü
 Güçlendirilebilir Gelişim Bölümü
 İstatistik Bölümü
 Nüfus Bölümü
 Gelişim Politikaları Analiz Bölümü
 Kamu Yönetimi ve Kamu Ekonomisi Bölümü
 Az Gelişmiş Ülkeler ve Afrika Özel Koordinatör Bölümü
 Yardım ve Koordinasyon Bölümü
Kamu Bilgilendirme Bölümü (DPI)

Bilgi Merkezi Servisi

Haber ve Basın-Yayın Bölümü

Yönetim Departmanı (DM)

2.3.8. BM Kuruluşları

2.3.8.1 Programlar Ve Fonlar

BM Çocuklara Yardım Fonu	UNICEF
BM İnsan Yerleşimleri Merkezi	UNCHS/HABITAT
BM Ticaret ve Kalkınma Merkezi	UNCTAD
BM Uyusturucu Kontrol Programı	UNDCP
BM Kalkınma Programı	UNDP
BM Çevre Programı	UNEP
BM Nüfus Fonu	UNFPA
BM Mülteciler Yüksek Komiserliği	UNHCR
BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği	OHCHR
BM Üniversitesi	UNUniversity
BM Filistin Mültecilerine Yardım Kuruluşu	UNRWA
Dünya Gıda Programı	WFP
Uyusturucu Denetim ve Suç Önleme Ofisi	ODCCP
İnsani yardım Koordinasyon Ofisi	OCHA

2.3.9. Araştırma ve Eğitim Enstitüleri

Kadının İlerlemesi İçin Uluslararası Araştırma ve Eğitim Enstitüsü	INSTRAW
BM Bölgelerarası Suç ve Adalet Araştırmaları Enstitüsü	UNICRI
BM Silahsızlanma Araştırmaları Enstitüsü	UNIDIR
BM Sosyal Kalkınma Araştırmaları Enstitüsü	UNIRISD

2.3.10. İhtisas Kuruluşları

Dünya Bankası	WB
Gıda ve Tarım Örgütü	FAO
Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü	ICAO
Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu	IFAD
Uluslararası Çalışma Örgütü	ILO
Uluslararası Para Fonu	IMF
Uluslararası Denizcilik Örgütü	IMO
Uluslararası Telekomünikasyon Örgütü	ITU
BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü	UNESCO
BM Sinai Kalkınma Örgütü	UNIDO

Evrensel Posta Birliği	UPO
Dünya Sağlık Örgütü	WHO
Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü	WIPO

2.3.11. Özerk Kuruluşlar

Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı	IAEA
Dünya Ticaret Örgütü	WTO

2.4. BM Örgütünün Anlaşmazlıklara Müdahalesi

2.4.1. Güvenlik Konseyi Kararıyla Müdahale

Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması ve korunmasından asıl sorumlu organdır. Çin Halk Cumhuriyeti, Fransa, Rusya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri konseyin sürekli üyeleri olup iki yıl için Genel Kurul tarafından seçilen on süreli üye ile beraber 15 üyeden oluşmaktadır⁸¹.

Sürekli üyelerin birinin, gündemdeki konularda bir karara usul dışında karşı çıkması bu kararın alınmasında engel olup bu durum “Veto Hakkı” olarak adlandırılır. Yani usul meselelerinde konsey en az dokuz üyenin olumlu oyu ile karar alırken diğer meselelerde sürekli üyelerin birisinin dahi olumsuz oy kullanmaması gerekir ki o konuda karar alınabilsin. Sürekli üyelerden birinin çekimser kalması veya oturuma katılmaması durumunda ise kararın geçerli olacağı kabul görmektedir⁸².

Güvenlik Konseyi barış ve güvenlik konusunda Birleşmiş Milletler örgütünün çabuk ve etkili hareketini sağlamak amacıyla kurulmuş ve bu amacı gerçekleştirebilecek şekilde teşkilatlandırılmıştır. Güvenlik Konseyi, teşkilatın yürütme organı değildir, ana organlarından biridir. Güvenlik Konseyi BM sartinin 6. ve 7. bölümlerinde belirtilen yetki ve görevleri dışında; yeni üyelerin kabulü, üyelikten çıkartma, üyelik haklarının durdurulması, genel sekreterin tayini, antlaşmada değişiklik yapılması, Uluslararası Adalet Divanı yargıçlarının seçilmesinde de yetkilere sahiptir.

2.4.2. Güvenlik Konseyi 6. Bölüm Yetkileri (Uyumsuzlukların Barışçı Yollarla Çözülmesi)

BM sartinin 24. maddesine göre; teşkilatın çabuk ve etkili hareketinin temini için milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasının sorumluluğu esas olarak Güvenlik Konseyi’ne verilmiştir. Güvenlik Konseyi, bu görevi yerine getirirken tüm üyeler adına hareket eder. Güvenlik Konseyi’nin bu konudaki kararları bağlayıcı olup tüm üyeler uymak zorundadır.

⁸¹ 1963 yılına kadar 5 sürekli, 6 süreli üye vardı, süreli üye sayısının 20’ye çıkarılması gündemdedir.

⁸² Nitekim 1950 yılındaki; Kore’ye silahlı kuvvet gönderilmesi kararı, başka bir nedenle bir süredir oturumu boykot eden Sovyet temsilcisinin yokluğunda alınmıştır.

Bu, bir bakıma devletlerin egemenlik yetkilerinin devri anlamına gelmektedir. Çünkü egemenlik devletin içeride ve dışarıda herhangi bir devlet veya kuruluşa yani başka bir güce tabi olmamasıdır. İnsanların devlet denen sosyal gerçekliği hayata geçirmesinden bu yana yeryüzünde çatışma ve savaşlar eksik olmamıştır. Bireyler için gücün, baskınlığın, refahın anlamı ne ise devlet çapında da bu kavramların anlamı aynıdır. Yani her toplum daha doğrusu devlet uluslararası alanda güçlü olmak, diğerleri yanında üstün ve sözü geçer olmak istemektedir. Kaldı ki dünyamızın kaynakları kısıtlı, toplumların arzuları ve ihtiyaçları ise sınırsızdır. Üstüne üstlük birde bu kit kaynaklar yeryüzünde dengesiz dağılıma sahiptir.

Tarihteki savaşların nedenine baktığımızda ezici bir çoğunluğu başka toplumların sahip olduğu zenginlikleri elde etmek, diğer toplumları hakimiyet altına almak veya kendi değerlerini kabul ettirmek için yapılmıştır. Her devlet varlığını sürdürmek ve geleceğini garanti altına almak zorundadır. Örneğin Haçlı Savaşları, İslam ülkelerinin zenginlik ve verimini ele geçirmek için düzenlenmiş, Avrupa ülkeleri bu şekilde zenginlik elde ederek kendi durumları düzeltmek istemişlerdir. Kısaca tarihte devletlerin menfaatleri çatıştığı zaman savaşlar kaçınılmaz olmuştur. Yani esas sorun “menfaatler çatışmasıdır”. Tarih boyunca aynı ırktan, aynı dinden, aynı soydan olan ülkeler dahi menfaatleri uğruna birbirleriyle savaştan çekinmemişlerdir. Öyleki savaş yaşamın doğal bir parçası durumuna gelmiş, XXI. yüzyılı yaşadığımız bugün dahi dünyanın dört bir yanında savaşlar devam etmektedir. Oysaki insanlık çok iyi öğrenmiştir ki savaş demek yıkım demek felaket demektir. Dünyadaki ülkelerin önemli bir kısmının katılımı nedeniyle dünya savaşı olarak adlandırılan 1. Dünya Savaşı’ndan sonra, savaşın bir çözüm olmadığı, aslında savasta kazananın olmadığı sadece daha az zarar görenin olduğu daha iyi anlaşılmış ve savastan sonra galip devletlerin öncülüğünde Milletler Cemiyeti kurulmuştur. Ancak bu cemiyet savaşı yasaklamasına rağmen çok geçmeden 2. Dünya Savaşı başlamış ve yarım kalan hesaplar görülmeye başlamıştır.

2. Dünya Savaşı’ndan sonra kurulan BM örgütü uyumsuzlukların çözümü için iki yöntem öngörmüştür. *Birincisi* : Barışçı çözüm yollarını kullanmak; ikincisi :Kuvvet kullanılmasıdır. BM sartinin 33. maddesinde belirtilen barışçı çözüm yolları şunlardır:

2.4.2.1. Müzakere (Görüşme)

Bu yöntem bilinen en eski yöntemdir. Bu yöntemde karşılıklı konuşma, nota alis verisi, kongre ve konferanslar icra edilerek uyumsuzluklar çözülmeye çalışılır. Görüşmeler duruma göre ikiden fazla tarafın katılımını içerebilir, görüşmeler sonunda uyumsuzluk konusunda anlaşma sağlanabilir, konu askiya alınabilir veya çıkmaza girilebilir. Örneğin: Kıbrıs’ta ikili görüşmelerle uyumsuzluk çözülmeye çalışılmaktadır

2.4.2.2. Arabuluculuk

Uyumsuzluk taraflari arasindaki tikanmis kanallari açarak görüsmelere baslanmasi ve çözüm için görüsmelerin devam etmesi amaçlanir .Arabuluculuk yapan kisi veya kurum da görüsmelere katilir, önerilerde bulunabilir ancak kendi menfaatine veya taraflarda birinin yararına olan bir öneriyi öne sürmemelidir. Taraflarda arabulucunun önerilerini kabul etmek zorunda degildir. Kisiler, devletler veya uluslararası örgütler arabuluculuk yapabilir. Örneğin, Kıbrıs sorununun çözümü için BM Genel Sekreteri arabuluculuk yapmaktadır.

2.4.2.3. Soruşturma

‘Sorunu anlamak çözümün yarısıdır’ deyiminden hareketle uluslararası uyumsuzluğun ne olduğu objektif olarak ortaya konursa çözüm kolaylaşacaktır. İste sorunu açıklığa kavuşturmak için iki tarafın eşit sayıda katılımı ile “karma komisyonlar” oluşturulur ve bu komisyonun başkanlığını tarafsız bir kişi yapar. Komisyon çalışmalarıyla ilgili belgeler gizli olup iki tarafın rızası olmadan açıklanamaz. Soruşturma komisyonu durumu saptamakla yetinir.

2.4.2.4. Uzlaşma

Uzlaştırma komisyonları iki tarafın temsilcilerinden oluşur. Komisyon taraflara kabulü zorunlu olmayan öneriler sunabilir. Uzlaştırma komisyonları uyumsuzluğu her yönüyle inceler

2.4.2.5. Hakemlik

Taraflar bir sözleşme yaparak uyumsuzluk konusunu, hakemleri, uygulanacak yöntemleri ve kuralları belirler hakemliğin dayanağı bu sözleşmedir. Hakem kararları iç hukuktaki mahkeme kararı gibidir ve uyulması zorunludur. Bu sebeple uygulamada daha az başvurulan bir çözüm yöntemidir.

2.4.2.6. Yargısal Çözüm (Uluslararası Adalet Divanı)

Milletler Cemiyeti zamanında uluslararası sürekli adalet divanı kurulmuş MC’nin lagvedilmesinden sonra BM şartına ek bir sözleşme ile Uluslararası Adalet Divanı kurulmuştur. Divanın yargı yetkisi tarafların rızasına bağlıdır, yani anlaşmazlık taraflarının, sorunun divan tarafından çözülmesine onay vermesi gerekmektedir. Örneğin 1926 yılında Midilli adası civarında “Lotus” gemisi tarafından batırılan “Bozkurt” gemisiyle ilgili yargılamaya ilişkin anlaşmazlık divan tarafından çözülmüş ve Türkiye lehine karar verilmiştir. Divan çözüme uluslararası anlaşmalar, uluslararası teamüller, hukukun genel prensipleri ve doktrini göz önüne alarak ulaşır.

Günümüzde genelde ülkeler bu yola başvurmamaktadır çünkü her şeye rağmen divan taraflı kararlar verebilmekte ve güçlü ülkelerin etkisinde kalmaktadır. Örneğin, Türkiye tüm baskılara rağmen Yunanistan’la aramızdaki “Kıta Sahaneliği” sorununu divan önüne

götürmemektedir. Çünkü burada aleyhimize bir karar çıkacağına yönelik şüphelerimiz çok fazladır.

2.4.3. Güvenlik Konseyi 7. Bölüm Yetkileri (Uyumsuzlukların Zor Kullanarak Çözülmesi)

Savasa varmayan zorlamalar ve barışa zorlama hareketleri olarak sınıflandırılır.

2.4.3.1. Misilleme

Misilleme bir nevi kistas yani aynisiyla karşılık vermektedir. İlk çağlardan itibaren bireyler ve topluluklar tarafından kullanılmaktadır. Misilleme, bir devletin başka bir devlet veya devletlerce kendisine yapılan ve haksız gördüğü fiile aynen karşılık vermesidir. Misillemeye sebep olan davranış aslında uluslararası hukuka aykırı değildir ve misillemede bulunan devletin çinlenen çıkarı hukukça korunan çıkar değildir. Ancak misillemede bulunan devlet söz konusu eylemin adilane ve dostane olmadığını düşünmektedir. Örneğin: Bir devlet diğer devletin bir diplomatini “Persona Non Grata⁸³” ilan ederek sınır dışı ederse ve diplomatın tabii olduğu ülke bunun haksız bir eylem olduğunu düşünüyorsa kendisinde o devletin bir diplomatini “Persona Non Grata” ilan ederek misillemede bulunmuş olur.

2.4.3.2 Zararla Karşılık Verme

Zararla karşılık vermede de misillemede olduğu gibi diğer devletin haksız eylemiyle karşılıksız devlet ona benzer bir şekilde karşılık vermektedir. Misillemeden farklı olarak ise burada yapılan ilk eylem ve karşılık eylemi uluslararası hukuka aykırıdır. Örnek karşılık fiilleri olarak; haksız olarak devletin mallarını müsadere etmek, ticaret ve posta ilişkilerini kesmek, aradaki anlaşma hükümlerini uygulamamak gösterilebilir. Zararla karşılık verilmeden önce haksızlığın giderilmesini eylemi yapan devletten istemek yerinde bir davranış olacaktır.

2.4.3.3 Müdahale

Bir devletin iç işlerine ve dış işlerine karışmayı ifade eder. Güce dayalı ve otoriter dolaylı ve dolaysız davranışları içerir. Müdahale egemen devletler için kabul edilemez bir durumdur. Çünkü uluslararası alanda egemen devletlerin eşitliği prensibi geçerlidir. Düşünün ki bir ailenin iç işlerine karışılması bile büyük sorunlara yol açabilecekken devletlerin iç işlerine karışılması çok tehlikeli bir durumdur. Ancak mesru hükümetin çağrısı üzerine yapılan müdahale ve kendi vatandaşlarını korumak için yapılan müdahale mesru sayılmaktadır.

2.4.3.4 Diplomatik İlişkilerin Kesilmesi

Bir devlet diğer bir devletin haksız bir eylemine maruz kalırsa haksızlığa son verilmesi için o ülkeyle diplomatik ilişkilerini kesebilir. Yine bir devleti bir konuda ikna etmek için bu yola başvurabilir.

⁸³ İstenmeyen Personel: Bir temsilcinin istenmeyen kişi ilan edilmesi genellikle ilgilinin kabul eden devlet yasalarına uymaması, içişlerine karışması ya da yasadışı yollarla bilgi toplaması gibi durumlarda söz konusu olmaktadır. Bazen iki devlet arasındaki ilişkilerin bozuk olması durumunda da bu yola yaptırım olarak başvurulmaktadır. Pazarci H, Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap, Turhan Kitabevi, 1999, s. 84

2.4.3.5 Geçici Isgal ve Bombardiman

Bir devletin diğerini ülkesini isgal etmesi veya bombalamasını (hava bombardmanı) ifade etmektedir. Genelde bir devlet diğerine isteklerini yerine getirmek için bu yöntemleri kullanır. Geçici isgal bir anlaşma hükmüne dayanırsa mesrudur. Bombardiman ile bir devlet kendisine yönelik zararlı faaliyetler icra eden diğer devlet bölgesini bombalamaktadır ve genelde bombalanan ülke söz konusu bölgeye tam hakim kontrol sahibi değildir.

BM sartinin 2. maddesi kuvvet kullanmayı ve kuvvet kullanma tehdidini yasaklamıştır, yani yukarıda saydığımız “savasa varmayan zorlamalar” BM düzeninde kabul görmemektedir. Ancak uygulamalar bunun tersi olmakta BM’nin bizzat kendisi müdahaleden ekonomik ambargoya kadar bir çok savasa varmayan zorlamayı uygulamaktadır. Örneğin I. Irak Harekati’ndan sonra Irak’a ekonomik ambargo konmuş olup halen devam etmektedir. Bu gün Irak ancak gıda maddesi için yetecek kadar petrol ihraç edebilmekte, Irak savaş uçakları kendi ülkesinde 36. paralelin kuzeyine geçememektedir.

3. BARISI DESTEKLEME OPERASYONLARI

3.1. Tanımı

Uluslararası baris ve güvenliğin korunması, çatışmalarının ortaya çıkmadan önlenmesi veya durdurulması, barisin yeniden tesis edilmesi, bir ülkenin iç istikrarının sağlanması ve insani yardım maksadıyla; Birleşmiş Milletler veya diğer uluslararası güvenlik örgütleri tarafından doğrudan veya verecekleri yetkiyle, bir veya birden fazla teşkilat üyesinin önceden belirlenmiş esaslar çerçevesinde belirlenen sürede, normal olarak açıkça belirlenmiş amaçların gerçekleştirilmesi için, gözlemcilikten büyük çapta silahlı güç kullanılmasına kadar değişen bir yelpaze içinde yürüttükleri faaliyetlerdir⁸⁴.

Askeri harekâtlar, diplomatik ve askeri unsurları kapsayan BM/AGIT görevlendirmelerine destek olarak, uzun vadeli siyasi bir çözüm veya görevlendirmede belirtilen diğer şartları yerine getirmek amacıyla tarafsız olarak icra edilen çok uluslu harekâtlardır. Bunlar barisi koruma ve barisin güçlendirilmesi yani sıra çatışmaların önlenmesi, barisi yapma, barisin tesis i ve insani harekâtları kapsamaktadır.

Uluslararası Baris Akademisi’ne göre; devletlerin kendi içlerinde ve aralarında ortaya çıkan düşmanlıkların-saldırganlıkların kontrol altına alınması, yumuşatılması ve sona erdirilmesi ve böylece barisin restore edilmesi ve sürdürülmesi amacıyla barisçi üçüncü

⁸⁴ MT:145-12 Barisi Destekleme Harekati, Genel Kurmay Basimevi, Ankara, Nisan 2001, s. 2-1

ülkelerin katılımıyla organize edilen ve yönlendirilen uluslararası çok uluslu asker, polis ve sivillerin gerçekleştirdikleri operasyonlardır⁸⁵.

3.2. Tarihi Gelisimi

Genel kabul gören ayrıma göre, Barisi Destekleme Operasyonları 5 döneme ayrılır. Bunlar: Başlangıç-Olusum Dönemi (1946-1957), İddiacı Dönem (1956-1967), Hareketsizlik Dönemi (1967-1973), Yeniden Canlanma Dönemi (1973-1978), İdame Ettirme Dönemi (1978-1985)'dir. Sonradan bu dönemlere Genişleme Dönemi (1985-1993) olarak adlandırılan bir dönem daha ilave edilmiştir⁸⁶.

BM tarafından ilk olarak 1948 yılında Arap-İsrail Savaşı sonrası gözlemcilerden oluşan bir teşkilat ile bu tür hareketlere başlanmıştır. Bu tarihten sonra 1998 yılına kadar BM dünyanın 110 ülkesinde 750.000 personelin katıldığı (49) Barisi Destekleme Harekati gerçekleştirmiştir. Bunlardan 36'si 1988 yılından sonra gerçekleşmiş olup soğuk savaşın bitimi ve SSCB'nin dağılmasıyla küresel ve bölgesel sorunlar gün yüzüne çıkmış ve bu operasyonların sayısında büyük artış gözlenmiştir.

Barisi Destekleme Harekati: Uluslararası baris ve güvenliğin korunması, uyumsuzluk ve çatışmaların savaşa varmadan önlenmesi veya durdurulması, barisin yeniden tesisi, bir ülkenin iç istikrarının sağlanması ve insani yardım maksatlarıyla icra edilir.

Soguk savaş sonrasında iki kutuplu dünya düzeninin yıkılması, komünizmin çökmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucunda, dünyanın birçok yerinde bölgesel krizler, etnik çatışmalar, çeşitli radikal akımlar, uluslararası terörizm ve kökten dincilik; genel güvenlik ve baris ortamını tehdit etmeye başlamıştır. Ortaya çıkan bu yeni durum dünyada barisi tesis etmek için kurulan BM için, barisi destekleme operasyonlarının önemi daha da artmıştır.

Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve soğuk savaşın sona ermesinden sonra barisi destekleme operasyonlarının hem sayısı artmış hem de yapısı karmaşıklaşmıştır. Örneğin BM'nin 1993 yılında Kamboçya'da yapmış olduğu operasyona 32 ülkeden asker, polis ve sivil olmak üzere 22.000 personel katılmıştır. 1948 yılından 1998 yılına kadar, 49 operasyon icra edilmiş olup bunların 36'si BM Genel Kurul kararına dayanmaktadır. Bu operasyonlarda 111 ülkeden 750.000 civarında sivil, asker, polis görev almış olup 1581 görevli hayatını kaybetmiştir⁸⁷.

⁸⁵ Odman T, Uluslararası Uyumsuzlukların Barışçı Yollarla Çözülmesi Ve Barisi Destekleme Operasyonları, Çağ Üniversitesi Yayınları No:6, Adana, Nisan 2002, s. 113 (I.Rikhye, The Thin Blue Line, New Haven:Yale Un.Press.1974 'den aktarma)

⁸⁶ Odman T, age, s. 122

⁸⁷ Odman T, age, s. 125

BM'nin müdahale ettiği olaylar genellikle ekonomik bakımdan gelişmemiş, etnik ve dini açıdan homojen yapıya sahip olmayan ülkelerde meydana gelmektedir⁸⁸.

Bu çatışmalar askeri yeterliliğe tam olarak sahip olmayan ordularla yine askeri disiplin ve teçhizat açısından yeterli olmayan isyancılar arasında hafif silahlar kullanılarak meydana geldiği için kısa zamanda, herhangi bir tarafın kesin sonuç alması mümkün olmamakta ve bu durumu uluslar arası müdahaleyi zorunlu kılmaktadır.

3.3. Barış Destekleme Harekatinin Prensipleri

3.3.1. Rıza İlkesi

İlke olarak barışı destekleme operasyonlarının uygulanabilmesi için uyumsuzluğa taraf olanların bu operasyona rıza göstermeleri gerekir. Devletlerarası uyumsuzluklarda veya bir devlet içindeki uluslararası boyutlu uyumsuzluklarda barış gücünün konuşlanacağı ülkenin mesru hükümetinin rızasının alınması gereklidir.

Ancak mesru hükümete karşı ülke içinde yapılan ayaklanma geniş kapsamlı hale gelmişse koşulların el verdiği ölçüde isyancı grupların da rızası alınmalıdır. BM sartinin 2., 25. ve 49. maddeleri gereği saldırıya uğrayan devlet, BM tarafından yapılacak operasyonlara izin vermek zorundadır. Sartin 43. maddesi gereği ise üye devletler de operasyonlar için gerekli kolaylığı göstermek zorundadır. Sartin 41. maddesine göre zorlama hareketine varmayan önlemler için tarafların rızası şarttır. Sartin 42. maddesine göre yapılacak operasyonlar için ise tarafların rızası şart değildir.

3.3.2. Kuvvet Kullanmama İlkesi

BM Sartinin 41. maddesi: Güvenlik Konseyi'nin, kararlarını uygulamak için silahlı kuvvet kullanılmasını içermeyen ne tür önlemler alınması gerektiğini kararlaştırabileceğini, üye ülkelere bu önlemleri uygulamak için çağrıda bulunabileceğini ve bu önlemlerin neler olduğunu belirtmektedir.

42. madde ise 41. maddede belirtilen; ekonomik ilişkilerin, ulaşımın, her türlü iletişim ve diplomatik ilişkilerin kesilmesi önlemlerin yetersiz kalacağı veya kaldığı kanısına varması halinde hava, kara ve deniz yoluyla gerekli her türlü girişimde bulunulabileceğini hükme bağlamıştır.

BM şartındaki hükümlerde doğrudan barışın desteklenmesi operasyonu için güç oluşturulmasına dair bir hüküm yoktur. Ancak 6. ve 7. bölümlerde öngörülen zorlayıcı ve caydırıcı tedbirler çerçevesinde güvenlik konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve sağlanması için üyelere tavsiye ve çağrıda bulunma yetkisine dayanarak söz konusu

⁸⁸ Odman T, age, s. 118

kuvveti olusturulmaktadır. Barisi destekleme operasyonlarında kuvvet kullanılmasına ancak mesru müdafaa ve görev icabi izin verilmekte bunun disinda barışçıl yöntemlere ve müzakereye dayalı çözümler elde edilmesine önem verilmektedir. Yani barisi destekleme operasyonlarında kural olarak “kuvvet kullanmamak” esastir. Ancak barisa zorlama operasyonlarında kuvvet kullanılabilir.

3.3.3. Tarafsizlik İlkesi

Tarafların güvenini kazanmak için barisi destekleme kuvvetlerinin tarafsiz olması gerekmektedir. Tarafsizligi temin etmek için, barisi destekleme kuvveti geniş coğrafi temsil ve çok ulusluluk temeline dayandırılmaktadır. Çatışan taraflar genellikle asiri hassas, alingan ve istismara açık bir psikolojiye sahiptirler. Bu nedenle bir ülkenin askeri kuvvetlerinin, kendisi ile tarihi düşmanlıkların bulunduğu bir bölgede barisi destekleme harekati için kullanılması, harekatin başarısını olumsuz yönde etkileyebilir.

3.3.4. Kuvvetin Saygınlığı ve Özel Statüsü

Barisi Destekleme Operasyonu'na katılan asker, polis, sivil tüm görevliler üye devletler adına örgütle bağlantılı olarak uluslararası bir görev yerine getirmektedirler. Görevlerini tam bir bağımsızlık içinde ve güvenle yerine getirmeleri için bazı ayrıcalık, bağımsızlık ve dokunulmazlıklara sahip olmaları gerekir. Bu durum 1946 tarihli BM Ayrıcalık ve Muafiyetlere Dair Sözleşmelerle belirlenmiştir. Barisi Destekleme Kuvveti verilen görevi yerine getirecek yetenek ve isteğe sahip olmalıdır. Çalışan taraflarda kuvvete karşı saygının sağlanması, harekate duyulan güveni de pekiştirir.

3.4. Barisi Destekleme Harekatinin Türleri

3.4.1. Genel Olarak

BM şartında Barisi Destekleme Harekati ile ilgili doğrudan herhangi bir hüküm bulunmamakta ve bu konudaki ayırım literatürde ve çeşitli yayınlarda yer almaktadır. BM Eski Genel Sekreteri Boutros Ghali tarafından 31 Ocak 1992 tarihli “Baris İçin Bir Gündem” adlı raporda yapılan tasnif şu şekildedir⁸⁹:

Önleyici Diplomasi-Preventive Diplomacy

Barisin Korunması-Peacekeeping

Barisin Yapılması- Peaceamaking

Barisin Yapılandırılması-pekiştirilmesi

⁸⁹ Odman T, Uluslararası Uyumsuzlukların Barışçı Yollarla Çözülmesi Ve Barisi Destekleme Operasyonları, Çağ Üniversitesi Yayınları No:6, Nisan 2002, Adana, s. 202

ABD Kara Kuvvetleri FM 100-S Taslak Harekat Talimnamesindeki tasnif şu şekildedir:

Önleyici Diplomasi

Barisin Yapilmasi

Barisin Korunmasi

Barisa Zorlama

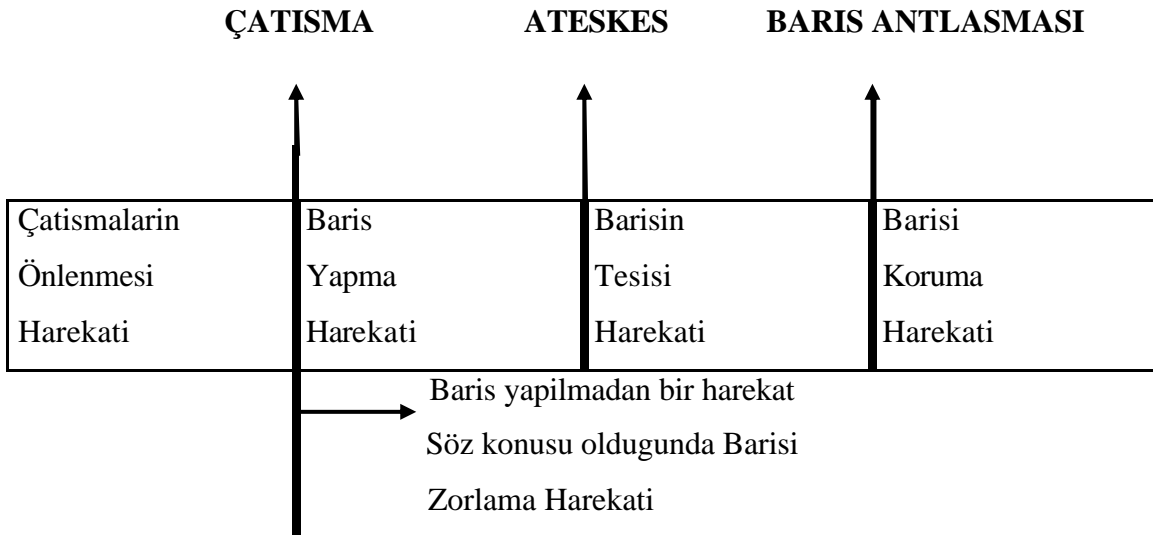
Barisin Yapilandirilmesi-pekistirilmesi olarak siralandirilmis olup bu çok daha arttirilabilir. Barisi Destekleme Harekati'nin siniflandirilmasinda iki faktör rol oynar⁹⁰:

- 1.Çatismalarin Durumu(çatismanin baslayip baslamadigi,ateskesin saglanip saglanmadigi)
- 2.Taraflarin barisi destekleme harekati karsisindaki tutumu (Barisi Destekleme Harekatini kabul edip etmedikleri)

Genel olarak kabul gören siniflandirma şu şekildedir:

1. Çatismanin Önlenmesi
2. Baris Yapma
- 3 .Barisin Tesisi
- 4 .Barisi Koruma
- 5 .Barisa Zorlama
6. İnsani Yardim

Barisi Destekleme Harekati'nin neyelerini birbirinden kesin çizgilerle ayirmak mümkün olmamakla birlikte çatisma ateskes ve baris antlasmasinın durumuna göre asagidaki ayrımı yapmak mümkündür⁹¹:

⁹⁰ MT:145-12 , s. 5-1

⁹¹ MT:145-12 , s. 7-1

Çatışmanın önlenmesi, baris yapma ve barisin pekistirilmesi faaliyetlerinde öncelik diplomatik girişimlerdedir. Bu faaliyetlerde silahlı kuvvetler kullanılmayabilir veya asgari düzeyde ve diplomatik faaliyetlerde katkıda bulunmak için kullanılır. Barisi Koruma ve Barisa Zorlama Harekati'nda ana unsur silahlı kuvvetlerdir.

3.4.2. Çatışmanın Önlenmesi

Uluslararası alanda çeşitli sebeplerle ortaya çıkan uyumsuzların çatışmaya dönüşmeden engellenmesi uluslararası baris ve güvenliğin muhafazası için önemlidir. Özellikle önceden sömürge olan birçok ülke, bağımsız olduktan ve dünya tek kutuplu hale geldikten sonra çeşitli bölgelerde ortaya çıkan anlaşmazlıkların kısa sürede çatışmaya dönüşmesi ve hatta çevre ülkelere yayılması, uluslararası güvenliği önemli derecede tehdit eder duruma gelmiştir. Çatışmanın önlenmesi diplomatik girişimlerden kuvvet kullanımına kadar değişen çeşitli faaliyetleri kapsar.

Genel olarak bu faaliyetler:

1. Siyasi görüşmeleri
2. Soruşturma Görevlerini
3. Karşılıklı Danışma ve Görüşmeleri
4. İkaz ve Uyarıları
5. Denetleme ve Kontrolleri
6. Gözetleme görevlerini kapsar

Anlaşmazlığın çözümü için diplomatik girişimler ve politik faaliyetler sürerken uluslararası otoritenin barışçı çözüm konusundaki niyet ve kararlılığını göstermek için askeri unsurlarda kullanılabilir. Bu amaçla baris kuvvetleri çatışma çıkma ihtimalinin yüksek olduğu bölgeye konuşlandırılır. Amaç anlaşmazlığın çözümü için müzakerelere başlanılmasını temin etmektir. Bu faaliyet BM antlaşması 6. bölüm çerçevesinde icra edilir.

3.4.3. Baris Yapma

Baris yapma girişiminden söz edilebilmesi için çatışmanın başlamış olması gerekir. Baris yapma, çatışmanın başlamasından sonra ateskes veya barışçı bir çözüm sağlanması için yürütülen diplomatik faaliyetleri kapsar. Bu faaliyetler genel olarak:

1. Siyasi Görüşmeler
2. Arabuluculuk
3. Dostça Girişim
4. Diplomatik Baskı
5. Uzlaştırma
6. İzole etme
7. Yaptırımlar gibi faaliyetleri kapsar.

Barisin yapilmasi esas olarak diplomatik faaliyetlerle saglanir. Ancak askeri kuvvetler barissizlik durumuna veya baski araci olarak hazir bulundurulmadir. Bu faaliyet de BM anlasmasi 6. bölüm çerçevesinde icra edilir.

3.4.4. Barisin Tesisi

Barisin tesisi ancak çatismalar sona erdikten ve ateskes antlasmasi imzalandiktan sonra mümkündür. Çatisma nedenlerini ortadan kaldirmak, idari yapı ve kurumları güçlendirerek kalici bir baris için uygun ortam yaratmayı amaçlayan ekonomik, sosyal, politik ve askeri tedbirleri destekleyen faaliyetler içerir. Barisin tesisi faaliyeti aynı zamanda her bakımdan yara almış, yıkılmış bir ülkeyi veya bölgeyi sivil ve askeri unsurlar yardımıyla yeniden inşa etmeyi amaçlar. Geniş çaplı bir çalışma olup siki bir sivil-asker işbirliğini kapsamaktadır.

Yeniden inşa sırasında silahlı kuvvetler bölge veya ülkede güven ve istikrari sağlar, diğer yandan esir değişimi, silahların kontrolü, insan hakları ihlallerinin önlenmesi, seçimlerin yapılması, ulusal mutabakat, mültecilerin durumu, ülkede otoritenin kurulması, yerel güçlerin eğitilmesi gibi konularda görevler yerine getirebilir.

3.4.5. Barisi Koruma Harekati

Barisi koruma harekati kavramı, ilk olarak, Süveys Kanal Şirketi'nin 1956 yılında Misir tarafından millileştirilmesi üzerine, İngiliz, Fransız ve İsrail Silahlı Kuvvetleri'nin, Misir'a silahlı saldırıda bulunmaları üzerine ortaya çıkan durumda, BM Genel Kurulu'nun, Baris İçin Birleşme kararında yer alan ilkeler doğrultusunda ele alınması ve Kanada önderliğinde hareket eden bir grup ülkenin teklifleri sonucu ortaya çıkmıştır⁹².

Barisi Koruma Harekati BM Antlaşması'nın VI.ve VII. bölüm çerçevesinde icra edilen, tarafların rızasına dayalı, diplomatik girişimlerden silahlı kuvvet kullanımına kadar değişik uygulamaları kapsayan bir askeri harekattir. Amaç daha önce imzalanan bir baris anlaşmasının uygulanmasını kolaylaştırmak ve sağlamaktır.

Barisi Koruma Harekâti, uyumsuzluk bölgesinde tarafsız bir uluslararası bir gücün varlığının bölgede tansiyonu azaltacağı ve çözümü kolaylaştıracığı mantığına dayanmaktadır. Barisi Koruma Harekâti BM Antlaşması'nda doğrudan yer almamaktadır. Ancak doktrinde 37., 39. ve 42. maddelere dayandığına dair görüşler vardır.

Barisi Koruma Harekâti, tarafların rızasına, tarafsızlık, kararlılık, açıklık, uyum ve dayanışmaya dayalı olarak icra edilir. Barisi Koruma Kuvveti çatışan taraflar arasında oluşturulacak bir tampon bölgeye konuşlandırılır ki caydırıcılık sağlanabilsin.

⁹² Akdoğan C, agm, s. 46-47

Barisi Koruma Görevleri, gözlem ve denetim-nezaret-yardim konularından olmaktadır. Gözlemle tarafların mevcut anlaşma hükümlerine uyup uymadıkları kontrol edilir. Bu görevi genelde silahlı veya silahsız askeri personel yerine getirir. Gözlemciler taraflara herhangi bir müdahalede bulunmazlar. Tespitlerini rapor olarak bildirilir. Denetim-yardım görevi ise genelde hafif silahlarla teçhiz edilmiş olup silahlı kuvvetlerce yerine getirilir.

Bu görev sırasında ateskes, esir değişimi, silah kontrolü, insani yardım, mültecilerin kontrolü seçimlerin denetimi yerine getirebilir.

1948 yılından buyana BM 54 adet Barisi Koruma Harekati icrası için karar almış olup bunlardan 15 tanesi halen devam etmektedir. Bu harekâtlar: 1948 Ortadoğu (UNTSO),1949

Hindistan ve Pakistan (UNMOGIP), 1964 Kıbrıs (UNFICYP), 1964 Golan Tepeleri (UNDOF) 1978 Lübnan (UNIFIL), 1991 Batı Sahra (MINURSO), 1991 Irak/Kuveyt (UNIKOM), 1993 Gürcistan (UNOMIG), 1994 Tacikistan (UNMOT), 1995 Bosna (UNMIBH), 1995 Makedonya (UNPREDEP), 1997 Haiti (MIPONUH), 1996 Hırvatistan (UNMOP), 1997 Angola (MONUA),1998 Hırvatistan, 2001 Afganistan (ISAF) harekatlarıdır⁹³.

3.4.6 Barışa Zorlama Harekâtı

Bu konu tamamen BM Antlaşması 7. bölümüyle ilgilidir. Bölüm hükümlerini incelediğimizde uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bir durum söz konusu olduğunda aşağıdaki bir tablo ile karşılaşırız.

m.39

(GÜVENLİK KONSEYİNCE)

Barışın Tehdit Edildiği, Bozulduğunun

Saldırı Fiilinin Vuku Bulduğunun

(TESBİTİ)

Barış ve Güvenliğin Yeniden Tesisi ve Korunması

(İÇİN)

Taraflara Tavsiyelerde Bulunma
↓

41. ve 42. Madde Gereği
↓
Alınacak Tedbirlere Belirlenmesi

⁹³ Akdoğan C, agm, s. 46-47

m.40

39. Madde Uygulanmadan Önce Geçici Önlemler Belirleyebilir.
(Uyulması Zorunlu Değil)

m.41

40. Madde Gereği Alınan Önlemleri Yürütmek İçin Alınacak Önlemler Tespit Edilir.(Bu Önlemler Silah Kullanılmasını Gerektirmeyen Önlemlerdir.) Örnek Önlemler;
*Ekonomik İlişkilerin *Demir Yolu *Deniz Yolu
*Hava *Posta *Telgraf
*Radyo *Diğer Ulaştırma araçlarının
*Diplomatik İlişkilerin Kesilmesi vb. olabilir.

m.42

41. Madde Gereği Alınan Önlemlerin Yetersiz Kalacağı

Kalacağı

Kalması

(DURUMUNDA)

Baris ve Güvenliğin

Yeniden Kurulması

Korunması

(AMACIYLA)

**Kara-Deniz-Hava Kuvvetleri Aracılığıyla
Gerekli Gördüğü Her Türü Girişimde Bulunabilir.**

(ÖRNEK TESEBBÜSLE)

*Gösteri

*Abluka

*Silahlı Kuvvetlerce Yapılacak Operasyonlar Olabilir.

m.43

Tüm Üyeler Yapılacak Özel Anlaşma Gereği

42. Madde Gereği Alınan Tedbirler İçin

*Silahlı Kuvvet Verme

*Geçit Hakkı Basta Olmak Üzere Tüm Kolaylıkları Göstermek Zorundadır.

Uluslararası Gücün

*Sayısı

*Niteliği

*Hazırlık Derecesi

*Genel Merkezleri ile

*Saglanacak Kolaylık ve Yardimin Mahiyeti Yukarıda Belirtilen Anlaşmalarda Tespit Edilir.

Bu Antlaşma BM Güvenlik Konseyince En kısa Zamanda Görüşülür ve Her İmzalayan Devlet Tarafından Onaylanır.

m.44 Güvenlik Konseyi Üyesi Olmayan Ülkeler Bu Karara Katılmaya Çağırılır.

m.45 BM üyeleri niteliği Güvenlik Konseyince Belirlenecek Her Zaman Harekate Hazır “Ulusal Hava Kuvvetleri” Bulunduracaklardır.

m.6 Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması Planlarını Kurmay Komitesi Konseyi Yapar.

m.7 Genelkurmay Komitesi, sürekli üyelerin Kurmay Başkanları’ndan oluşur. BM Kuvveti’nin kullanılması ve yönetilmesi, silahsızlanmanın düzenlenmesi ve gerçekleştirilmesinden sorumludur.

m.51 Saldırıya uğrayan ülkelerin Bireysel veya Ortak Mesru Savunma Hakkı saklıdır.

Barışa Zorlama Harekati’nin amacı, barışı yeniden tesis etmek ve idame ettirmek, uzun vadeli çözümlere ulaşmak için yürütülen diplomatik çabaları desteklemektir. Bu tür hareket için tarafların rızası şart değildir.

Öncelikle *Barışa Zorlama Harekati’nin tanımını* yapacak olursak;

Barisi Zorlama Harekâti: Silahlı güç kullanarak veya kullanma tehdidi ile tarafların, Güvenlik Konseyince tespit edilmiş olan düzenlemelere uymalarını sağlamayı amaçlayan bir harekâttir⁹⁴.

Baska bir tanım: Çatışan tarafların, çatışmanın sona erdirilmesine ilişkin rizalarının sağlanamaması veya niyetlerin belirsiz olması halinde, baris, düzen ve güvenliğin muhafazası veya yeniden tesisini sağlamak için, tarafları kara ve yaptırımlara uymaya zorlamak maksadıyla BM Antlaşması'nın 7. Bölümü çerçevesinde icra edilen ateskese ve barisa zorlayıcı nitelikte bir askeri harekâttir⁹⁵.

Barisi Zorlama Harekâti'nin amacı: Barisi yeniden tesis etmek ve idame ettirmek, uzun vadeli çözümlere ulaşmak için yürütülen diplomatik çabaları desteklemektir. Bu tür harekât için tarafların rizası şart değildir. Bir hareketin BM sartinin VI. veya VII. bölümüne göre yapılmasında belirleyici unsur, rizadır. VI. bölüm çerçevesinde icra edilecek hareketler için tarafların rizası şart iken, VII. bölüm için böyle bir zorunluluk yoktur.

Barisi Zorlama Harekâti hem iç çatışma hem de devletlerarası çatışmalarda uygulanabilir. Barisi Zorlama Harekâtında tarafsızlık arzu edilse de bu harekâttä her zaman mümkün olmayabilir. Taraflara da birinin açık haksız eylemleri karşısında uluslararası gücün tarafsız kalması düşünülemez. Eski Yugoslavya'da yaşanan olaylar sırasında geç de olsa müdahalede bulunan NATO Sırp vahseti karşısında elbette tarafsız kalamazdı. Barisa Zorlama Harekâti'nin asil hedefi öncelikle çatışmayı durdurmak sonrada kalıcı siyasi çözüm için uygun ortam oluşturmaktır.

BM Antlaşması'nın VII. bölümünün ilk maddesi olan 39. maddeye göre Güvenlik Konseyi barisin tehdit edildiğini, bozulduğunu veya bir saldırı eylemi olduğunu saptarsa kuvvet kullanmak söz konusu olabilecektir. BMGK öncelikle taraflara bozulan barisin tesisi için tavsiyelerde bulunur. Ancak bu tavsiyelerin ise yaramadığı veya yetersiz kaldığı durumda antlaşmanın 41. ve 42. maddeleri devreye girecek ve bu maddeler gereği ne gibi önlemlerin alınacağı BMGK tarafından kararlaştırılır. BM Antlaşması'na göre su üç durumda BMGK kuvvet kullanmaya karar vermeye yetkilidir: Barisin Tehdit Edilmesi, Barisin Bozulması ve Saldırı Hali.

Ancak bu üç durumda da hemen kuvvet kullanmaya başvurulması şart değildir, öncelikle sartin 6. Bölümünde yer alan barışçi çözüm yolları denenmelidir.

⁹⁴ Dis Basın Bülteni, Harp Akademileri Komutanlığı, Temmuz 1998, sayı 269, s. 12

⁹⁵ MT:145-12, s. 5-14

Barisin tehdit edilmesi sartin 39. maddesinde sayılan hallerden biridir ancak bu durumu tespit etmek oldukça güçtür, hangi durum veya durumlarda baris tehdit edilmiş sayılacaktı? II.Irak hareketinden önce alınan 8 Kasım 2002 tarih ve 1441 sayılı BMGK kararına göre Irak'ın elinde bulunduğu iddia edilen kitle imha silahları ve uzun menzilli füzeler dünya barisini tehdit etmektedir. Şimdi bu karar üzerine çeşitli düşünceler geliştirilebilir. Örneğin: Kimyasal silah ve uzun menzilli füzeler ABD, Fransa, Rusya, İsrail gibi ülkelerde mevcut olmasına ve dünya barisi için bir tehlike oluşturmamasına rağmen neden Irak'ta olunca neden dünya barisini tehdit etmektedir? Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni bu kararı almaya sevk eden etkenler nelerdir? Bu kararın alınması sırasında BMGK sürekli üyeleri neden veto haklarını kullanmamışlardır? Bu konudaki yaygın kanaate göre; sürekli üyelere Fransa eski sömürgelerindeki nüfuzunu korumak, Rusya Çeçenistan'daki savaşa karışmasını önlemek, Çin Tayvan'a yardım edilmesini önlemek, İngiltere bölgedeki çıkarlarını devam ettirmek için bu haklarını kullanmamışlardır. Irak halkına,'mesru Irak yönetimince' yapılan zulmü önleme bahanesinin altında ABD'nin; dünya halklarının iktisadi kaynaklarını, emegini, yeraltı ve yerüstü servetini Amerikan burjuva sınıfının kullanma imkanını sınıksız teminat altına alma amacı yatmaktadır⁹⁶.

Bugün Irak'ta gelinen noktada tüm aramalara rağmen sözü edilen kitle imha silahlarının bulunamaması gerçek amacı ortaya koymaktadır. Ayrıca ABD Disisleri Bakan Yardımcısı'nın Irak'a müdahale için kitle imha silahlarını bahane yaptıklarını açıkça söylemesi durumun ne kadar vahim olduğunu da gözönüne sermektedir.

Barisin Bozulması konusunda da BM şartında herhangi bir hüküm yoktur. Ancak barisin bozulmasının tespiti, barisin tehdit edilmesi halinin tespitine göre daha kolaydır. BM Güvenlik Konseyi şimdiye kadar Kore ve Kuveyt'te barisin bozulduğuna karar vermiş olup durumun tespitinde BMGK'ne geniş takdir ve yorum hakkı bırakmıştır.

Saldırının tanımı BM Genel Kurulu'nun 1974 tarih ve 3814 sayılı kararında yapılmış olup kararın 3. maddesine göre:

--Bir devletin silahlı kuvvetlerinin diğer bir devleti istila etmesi veya ona hücum etmesi veya ne kadar geçici olursa olsun,böyle bir istiladan veya hücumdan ileri gelen herhangi bir askeri işgal veya kuvvet yoluyla başka bir devletin ülkesinin veya bir bölümünün ilhaki;

--Bir devletin silahlı kuvvetlerinin, başka bir devletin ülkesini bombardıman etmesi veya bir devletin diğer bir devletin ülkesine karşı herhangi bir şekilde silah kullanması;

⁹⁶ Somel C, 18.11.2002, Evrensel Gazetesi, www.evrensel.com.tr, 18.02.2005

- Bir devletin liman veya kıyılarının başka bir devletin silahlı kuvvetleri tarafından abluka altına alınması;
- Bir devletin silahlı kuvvetleriyle başka bir devletin kara, deniz veya hava kuvvetlerine veya deniz veya hava filolarına saldırması;
- Bir devletin başka bir devlette yapılan anlaşmaya göre bulunan silahlı kuvvetlerinin anlaşmada öngörülen hükümlere aykırı şekilde kullanılması veya bu silahlı kuvvetlerin varlığının bu ülkede, anlaşmanın sona ermesinden sonra da sürmesi;
- Ülkesini başka bir devletin emrine veren bir devletin ülkesinin o devlet tarafından üçüncü bir devlete karşı saldırı amacıyla kullanılmasına izin vermesi;
- Bir devlet tarafından veya bir devlet adına diğer bir devlete karşı yukarıda belirtilen fiillere varan veya o ölçekte olan silahlı kuvvet fiillerini icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri nizami askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesi veya bu gibi fiillere önemli ölçüde katılması saldırı kabul edilmekte olup *saldırının tanımı* aynı kararın birinci maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır: Bir devletin diğer bir devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı işbu tanımda belirtildiği üzere, BM Antlaşması ile bağdasmayan diğer herhangi bir tarzda silahlı kuvvet kullanmasıdır. Yine burada sayılan fiillerinin dışında da saldırı şekilleri olabileceği anılan kararın 4. maddesinde belirtilmiştir. Kararın 5. maddesinde siyasal, ekonomik, askeri ya da başka bir nedenin saldırıyı haklı çıkarmayacağı belirtilmiş, 7. maddede saldırı tanımının ülkelerin kendi kaderini tayin, özgürlük ve bağımsızlık haklarına halel getirmeyeceği hüküm altına alınmıştır.

3.4.6.1. Barışa Zorlama Harekatının Kapsamı⁹⁷

3.4.6.1.1. Yaptırımların Uygulanması

- *Sınırlardan silah ve malzeme akışının denetim altına alınması
- *Yetkilerin verilmemiş ihraç ve ithal mallara el konulması
- *Askeri kuvvet ve malzeme akışının önlenmesi
- *Sınırlandırılmış kara, deniz ve hava sahalarının denetlenmesi
- *Geçiş hakkının korunması

3.4.6.1.2. İnsani Yardımın Korunması

Çatışma bölgesinde ilaç, gıda, giyim, barınma v.b temel ihtiyaçları kapsayan insani yardımın sağlanması çok önemlidir. Bu nedenle insani yardımda görev alan tüm kişi ve kuruluşlarla bu yardımların dağıtımını ve ulusal güvene altına alınması gereklidir.

⁹⁷ MT:145-12, s. 5-16

3.4.6.1.3. Düzenin Sağlanması

Düzen ve otoritenin yok olduğu bölgede bunları tekrar tesis etmek için askeri kuvvetler kullanılabilir. Askeri kuvvetler bir yandan bu görevi yerine getirirken diğer yandan yerel polis güçlerini bu konuda eğitir ve yeterli hale gelmesi için destekler.

3.4.1.6.4. Çatışan Tarafların Zor Kullanarak Ayrılması

Amaç çatışan tarafları geri çekilmeye veya ayrılmaya zorlamak ve akabinde bir ara bölge oluşturmaktır. Bu amaçla taraflardan bir veya bir kaçının muhabere imkân ve kabiliyetinin zayıflatılmasına çalışılır.

Kuvvet kullanarak tarafları ayırtmak son çare olup bundan önce her yolun denenmesi gerekir. Bu girişimden önce tarafların durumu, ellerindeki silahlar, Baris Kuvveti'nin sayısı ve niteliği gözden geçirilmeli, ayrıntılı bir planlamadan sonra dikkatli ve kararlı bir harekate başlanmalıdır. Aksi takdirde Baris Kuvvetleri'nin yenilgisi ve başarısızlığı neticede uluslararası otoriteye olan güven ve inancın yitirilmesine neden olabilir. Bu hareketin başarısı için ilk yapılması gereken Baris Kuvveti'ni çatışan tarafların arasına yerleştirerek teması engellemektir. Bu başarılırsa çatışan tarafların ayrılması kolaylaşır çünkü uluslararası gücü, yani dünyanın en azından büyük çoğunluğunu karşısına almak taraflar için kolay olmayacaktır. Diğer yandan unutulmaması gereken bir husus da Baris Kuvveti'nin tarafları veya taraflardan birini yok etmek gibi bir görevin asla olmadığı. Amaç çatışmaları sona erdirmek ve siyasi çözüme yol açmaktır.

3.4.1.6.5. Silahtan Arındırma

Duruma göre görev tarafların silahsızlandırılmasını gerektirebilir. Bu durum silahların toplanması yanında; mühimmat depolarına el konulması, silah, mühimmat ve malzeme stoklarının toplanması ve imhası, silah fabrikalarının kapatılması, birliklerin kıslalara dönmesi, seferberliğin kaldırılması gibi faaliyetleri kapsayabilir.

3.4.6.2. Barisi Koruma ve Barisi Zorlama Harekatları Arasındaki İlişki

Birincisi baris ortamında ikincisi ise çatışma ortamında icra edilir. Görevin başarısı için kuvvet kullanmak gerekmiyorsa birincisi, gerekiyorsa ikincisi söz konusudur. Zorlama Harekati BM örgütüne has bir hareket iken Koruma Harekati özel anlaşma uyarınca BM dışında ulusal veya uluslararası güçlerle de gerçekleştirilebilir.

Koruma Harekati'nde mesru müdafaa ve belli durumlar dışında kuvvet kullanılmazken Zorlama Harekati'nde kuvvet kullanılması her zaman olasıdır.

Koruma Harekati'nde tarafların rızaları gerekirken Zorlama Harekati'nde bu şart değildir. Diğer yandan uluslararası gücün tarafsızlığı ise her iki durumda da gerekli ve çok önemli olmasına rağmen zorlama hareketinde tarafsızlık bazen operasyonun amacına ters düşebilir.

**ÖRNEK BARISA ZORLAMA HAREKATI
(SOMALI HAREKATI)**

Bu harekati daha önce belirttiğimiz semaya uyarlırsak gelişmeler şu şekilde olmuştur:

Somali'de İç Savaş Ve Bu Savaşla
Birlikte Ortaya Çıkan İnsani Kriz
(M.39)

Taraflara Ateskes Çağrısında Bulunulması
+
Silah Ambargosu Uygulanması
(M.41)

BM Teknik Görevi Grubu'nun Olusturulması
(İnsani yardım konusunda çalışma yapmak için)

UNUSOM (BM Somali Operasyonu)'a Karar Verilmesi
(Elli Kişilik Silahsız Gözlemci Grubu)

28 Ağustos 1992

İnsani Yardımın Korunması İçin BM Güvenlik Birliği Olusturulması

9 Aralık 1992

BM Somali Operasyonunun Başlaması
(M.42)

8 Aralık 1992

Türkiye Cumhuriyeti tarafından Somali Operasyonuna Takviyeli Bir Bölük Kuvvetiyle
Katılmaya Karar Verilmesi
(M.43)

3.4.7. Genel Kurul Kararıyla Kuvvet Kullanılması (Baris İçin Birlesme Kararı)

Daha önce belirttiğimiz gibi uluslararası baris ve güvenlignin saglanması ve korunmasından sorumlu olan organ Güvenlik Konseyi'dir. Bu konseyin yapısı ve karar alma mekanizmasından kaynaklanan olumsuzluklar bazı kritik durumlarda kararların geç alınmasını veya alınamaması sonucunu doğurmaktadır. BMGK sürekli üyelerinin veto haklarını uluslararası hukuka aykırı biçimde kullanmaları, teşkilatin ilk yıllarında sık sık ortaya çıkmıştır. Eski Sovyetler Birliği bu veto hakkını özellikle teşkilata yeni katılacak ancak Batı'ya yakın devletlerin üyeliği sırasında kullanmıştır. Özellikle Kore Savaşı sırasında bu yetkinin kullanılması karşısında konu Genel Kurul'a getirilmiş ve 3 Kasım 1950 tarih ve 377 sayılı "baris için birlesme kararı" alınmıştır. A,B ve C olmak üzere üç kısımdan oluşan söz konusu kararın *en önemlisi olan (A) kararına göre*:

*Barisin tehdidi, bozulması ya da tecavüz hareketinin vuku bulmasında sürekli üyelerin ittifak halinde olmaması nedeniyle Güvenlik Konseyi'nin uluslararası baris ve güvenlignin saglanması hususundaki asil görevini yerine getiremez ise;

*Barisin bozulması ya da bir saldırı söz konusu ise; gerektiğinde silahlı kuvvet kullanılması da dahil olmak üzere uluslararası baris ve güvenlignin korunması ya da yeniden saglanması için alınacak ortak ve uygun tedbirleri üyelere tavsiye etmek için Genel Kurul meseleyi derhal inceleyecektir.

Söz konusu karar başlangıçta Doğu bloğu ülkelerince BM Antlaşması'na aykırı olduğu gerekçesiyle siddetle protesto edilmektedir. Oysa BM Antlaşması'nın 10. ve 11. maddeleri Genel Kurul'a her türlü mesele hakkında tavsiyelerde bulunma yetkisi vermektedir. Diğer yandan 377 sayılı karar uyarınca Genel Kurul tarafından alınacak kararlarda bağlayıcı olmayıp tavsiye niteliğindedir. BM Genel Kurulu 377 sayılı karardan sonra silahlı kuvvet kullanma kararını hiçbir zaman almamıştır ancak bu karar uyarınca 1950 de Çin'e karşı iktisadi yaptırımlar uygulanmasını kararlaştırmış ve 1956 yılında Sovyetler Birliği'nin Macaristan'a müdahalesini bu bağlamda görüşmüştür. Ancak İngiltere, Fransa ve İsrail'in Süveyş bölgesine çıkarma yapımları sırasında görülmüştür ki bu tür kararlar büyük devletlerin üzerinde pek etkili olmamaktadır.

4. DEGERLENDIRME

Kuvvet kullanma ve savaş yüzyıllar boyu yeryüzünde eksik olmamış, hatta bunlar devletin egemenligninin doğal bir sonucu olarak görülmüş bu yüzden savaşları önlemek mümkün olmamıştır. Yeryüzüne en büyük zararı veren son iki savaş ise geçtiğimiz yüzyıl içinde kısa sayılabilecek aralıklarla meydana gelmiştir. I.Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Milletler Cemiyeti, ne yazık ki II. Dünya Savaşı'ni engelleyememiş bu

savastan sonra kurulan Birlesmis Milletler örgütü ise ayni basarisizliga ugramamak için kuvvet kullanmayi ve kuvvet kullanma tehdidini dahi yasaklayarak bu kuralların etkisiz kalmaması için iki önemli önlem getirmis olup bunlar Barisi Koruma ve Barisa Zorlama Harekatları'dır.

Küresellesme sonucu ülkelerin her geçen gün birbirine daha çok yaklastigi, vücut misali bir bölgedeki arızanın diger yerlerde de hissedildiği, ekonomik ve siyasi bakımından iliskilerin karmasiklastigi yani gittikçe küçülen dünyamızda ezilen ve sömürülen hakların savunucusu, zalimlerin ve gaddarların düşmanı, güçlünün temsilcisi değil zayıfın koruyucu bir uluslararası otoriteye her zamankinden daha çok ihtiyaç vardır.

Bilim ve teknoloji alanında hızla gelişen dünyamızda bir yandan da açlık ve sefilliğin, savaşların kol gezdiği, zayıf olanların kendilerini daha da zayıflatmak için yoğun bir çaba içinde olduğu bölgelerin varlığı yanında diger yandan bir yıllık silah veya sanat yatirimından yapacağı tasarrufla bir kitayı doyuracak bölgelere sahiptir. İsin enteresan yani fakir gözüküklenlerin, aslında kaynakların çoğuna sahip olduğu gerçegidir. Zenginler ise kaynak bakımından daha fakir olmalarına rağmen kurdukları sistemle oyunu tersine çevirebilmişlerdir. Diger yandan adı konmamış bir II. Dünya Savaşı'na sahne olan yeryüzündeki iç savaş ve karışıklıklar hep gelişmemiş ülkelerde ortaya çıkmaktadır.

BM örgütü bütün iyi niyetli çalışmalarına rağmen özellikle dünyanın tek kutuplu hale gelmesinden sonra güçlü olanlarına özel olarak da Amerikan çıkarlarına hizmet verir nitelikte olup alınan kararlara insan hakları ve onuru, hak ve adaletten çok bu ülkelerin veya ülke gruplarının menfaatleri gözetilmektedir. Özellikle Güvenlik Konseyi'nin yapısı ve karar alma şekli uygulamada çifte standartlara ve taraflı davranmaya neden olmaktadır.

II. Irak hareketinde da görüldüğü gibi bu örgüt güçlünün çıkarına hizmet etmediği takdirde devreden çıkarabilmekte ve tüm dünya bir iki güçlü ülkenin dilediğini yapmasına engel olamamaktadır. Hem de iddia ettikleri eylemlere ilişkin hiçbir kanıt bulunmamasına rağmen tüm dünya bu harekate, söylenildiği gibi Irak halkını özgürleştirmek için değil; petrol için yapıldığını bilmektedir. BM örgütü XX. yüzyıl sonunda Bosna'da yapılan katliami seyrettiği gibi, Somali'de de, Ruanda'da da basarisiz olmuştur. Yani BM koordineli bir askeri harekâti basaracak bir teşkilat yapısına sahip değildir ve krizleri önlemede yetersiz kalmaktadır.

Çünkü bu örgütün ilk amacı anlaşmazlıkların bir çatışma dönüşmeden çözülmesini sağlamaktır. Varsova Pakti'nin dağılmasıyla diger taraftan askeri alanda rakipsiz kalan NATO'nun varlığı, kurulma aşamasındaki Avrupa Ordusu, BM'nin önemini azaltmaktadır. Ancak su da bir gerçektir ki bu örgüt sırf ekonomik, sosyal ve insani faaliyetleriyle dahi dünyaya yararlı bir kurumdur. Yani varlığı, olmamasından evladır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SİLAHLI KUVVET KULLANMA UYGULAMALARI

1. Türkiye'nin Uluslararası Barış Ve Güvenliğin Sağlanmasına Katkıları

Dünya barışının korunmasına yönelik BM Barışı Koruma Faaliyetleri'ne Türkiye'nin katkısı, tuğay seviyesindeki bir birlikle Kore Savaşı'na katıldığı 1950 yılında başlamıştır. Türkiye Kore'de 1950-1953 yılları arasında dönüşümlü olarak toplam 15.000 personel görevlendirilmiştir. Soğuk savaş ertesinde ortaya çıkan yeni durumda, öncekine oranla daha fazla ölçüde barışı destekleme harekâtına başvurulmuş, dolayısıyla Türkiye'nin BM öncülüğünde veya BM Antlaşması'na uygun olarak icra edilen barışı destekleme hareketine katkısı artmıştır.

1988'den bu yana Türk Silahlı Kuvvetleri 6 BM, 2 AGIT, 1 Bölgesel Gözlem Misyonu ile 11 BM ve NATO öncülüğünde Barışı Destekleme Harekâtı'na istihak etmiştir. Bunlar şunlardır:

*BM İran-İrak Askeri Gözlemci Grubu (UNIIMOG)

İran-İrak harbini müteakip, tarafların ateskes anlaşmasına uymalarını gözlemek ve birliklerin çekilmesine nezaret etmek maksadıyla tesis edilen BM İran-İrak askeri Gözlemci Grubu (UNIIMOG)'nda Ağustos 1988 - Mayıs 1991 tarihleri arasında 6 aylık sürelerle dönüşümlü olarak 10'ar askeri gözlemci görevlendirilmiştir.

*BM Irak-Kuveyt Askeri Gözlem Misyonu (UNIKOM)

1991 tarihinde teskil edilen UNIKOM'da, Mayıs 1991 tarihinden itibaren toplam 75 personel görev yapmıştır. Mart 2003'te başlayan Irak Harekati nedeniyle misyon BM tarafından askiya alınmış ve UNIKOM'da görevli personelle birlikte 6 Türk subayı da 18 Mart 2003 tarihinde bölgeden tahliye edilmiştir.

*BM Gürcistan Gözlemci Misyonu (UNOMIG)

BM Güvenlik Konseyi'nin 24 Ağustos 1993 tarih ve 858 sayılı kararı ile BM Gürcistan Gözlemci Misyonu (UNOMIG) teskil edilmiştir. Misyonun görevi:

- Gürcistan ve Abhazya arasında 27 Temmuz 1993 tarihinde imzalanan Ateskes Antlaşması'nın uygulanmasını kontrol etmek,

- İddia edilen ihlalleri araştırmak, bu görevlerle ilişkili tüm gelişmeleri BM Genel Sekreterliği'ne rapor etmektir.

1993 tarihinde teskil edilen UNOMIG Misyona Türkiye Ekim 1994 tarihinden itibaren 6 aylık sürelerle dönüşümlü olarak 5'er personel görevlendirilmiştir. Halen 5 subay görevde bulunmaktadır.

***BM Doğu Timor Destek Misyonu (UNMISET)**

Türkiye, Doğu Timor'da barış, güvenlik ve istikrarın sağlanması için UNTAET adı altında kurulan BM Misyona Şubat 2000'den itibaren personel görevlendirilmiştir. Mayıs 2002 tarihinde Doğu Timor bağımsızlığını kazanması ile misyon UNMISET adını almış ve Mayıs 2004'te misyonun yapılanmasındaki değişiklik kapsamında TSK'nin bu misyondaki varlığı sona ermiştir. Başlangıcından bu yana BM D.Timor Misyona'nda toplam 8 Türk subayı görev yapmıştır.

***AGIT Kosova Denetim Misyonu (OSCE KVM)**

Kosova'da teskil edilen Denetim Misyona'nda, Mayıs-Eylül 1999 ayları arasında TSK'dan 3 personel görevlendirilmiştir. Daha sonra Misyon, UNMIK ve KFOR ile birlikte icra edilen harekatin polis ağırlıklı kısmını yüklenince askeri personel geri dönmüştür.

***AGIT Gürcistan Sınır Gözlem Misyonu (OSCE BMO)**

Rusya Federasyonu'nun Çeçenistan'a yönelik hareketinden kaynaklanan mülteci akını nedeniyle Gürcistan-Çeçenistan sınırında oluşturulan AGIT Gözlem Misyona'nda Şubat 2000-Aralık 2004 arasında toplam 10 TSK personeli görev yapmıştır.

***El Halil'de Geçici Uluslar Arası Mevcudiyet (TIPH)**

El-Halil'deki Geçici Uluslar arası Mevcudiyet (TIPH) adı uluslar arası gözlemcilik görevine, Türkiye; Şubat 1997 tarihinden itibaren istikrar etmektedir. Misyonda hali hazırda Türkiye'den 5 subay ve 1 Disisleri Bakanlığı temsilcisinden oluşan toplam 6 personel görev yapmaktadır. TIPH'e Türkiye'nin yanı sıra Norveç, İtalya, Danimarka, İsveç ve İsveçre de katılmaktadır.

*Somali'de BM Harekati (UNOSOM)

Somali'de dsmanliklarin durdurulmasi ve insani yardim harekati için güvenli bir ortam saglanmasi maksadiyla mit Operasyonu adi altinda icra edilen insani yardim ve barisi koruma hareketina 2 Ocak 1993 - 22 Subat 1994 tarihleri arasinda 300 kisilik bir mekanize taburla istirak edilmistir. UNOSOM II olarak adlandirilan baris gücünün komutanligini belirli bir süre bir Türk korgenerali yapmistir⁹⁸.

*Bosna- Hersek Baris Gücü

Bosna-Hersek'te insani yardim harekati için emniyetli bölgeler tesisi ve korunmasi maksadiyla UNPROFOR adi altinda kurulan Birlesmis Milletler Baris Gücü'ne katilim için Türkiye tarafından yapilan talep 22 Mart 1994'te Birlesmis Milletler Güvenlik Konseyi tarafından onaylanmistir. Türkiye 04 Agustos 1993 - 31 Aralik 1995 tarihleri arasinda 1400 kisiden olusan alay seviyesinde bir Mekanize Birlik Görev Kuvveti ile UNPROFOR'a istirak etmistir.

BM Bosna Hersek Misyonu "Askeri Danismanlar Timi"nde 2000-2001 yillari (Ocak 2001-Ocak 2002) arasinda bir Türk subayi askeri danisman olarak görev yapmistir.

Bosna-Hersek'te Konuslu Uluslar Arasi Polis Gücü (IPTF), AB Polis Gücü (EU Police Force)

Ayrica Bosna-Hersek'te konuslu Uluslar Arasi Polis Gücünde 2001 yilindan (Ekim 2001) itibaren 2 jandarma subayi görev yapmistir. Ocak 2003'den itibaren görev Avrupa Birlii kontrolüne devredilmis ve "AB Polis Gücü-EU Police Force" adini almistir. Türkiye'nin katkisi (6 jandarma ve 6 polis ile) devam etmektedir.

*BM Sudan Misyonu (UNMIS)

BM Güvenlik Konseyi'nin 24 Mart 2005 tarih ve 1590 sayili karari ile BM Sudan Misyonu (UNMIS) Nisan 2005 ayinda teskil edilmistir. Türkiye söz konusu misyonun Hartum'daki Ana Karargahinda ve Juba'daki Ileri ssnde Nisan 2005'ten itibaren 6 aylık sreler ile 3 personel görevlendirmektedir. NATO Uygulama/Istikrar Kuvveti (IFOR/SFOR), AB'nin ALTHEA Harekati (Bosna Hersek)

⁹⁸ Genelkurmay İkinci Başkanlığından Emekli, Orgeneral Çevik BİR

Dayton Baris Antlasmasi'nin uygulanmasi görevinin NATO'ya verilmesi üzerine UNPROFOR'a tahsisli Türk Baris Gücü takviye edilerek tugay seviyesine çıkarılmış ve 20 Aralık 1995'ten itibaren IFOR'a tahsis edilmiştir.

20 Aralık 1996 tarihinde IFOR görevini tamamlayarak yerini SFOR'a bırakmış ve Türk tugayı da SFOR'a tahsis edilmiştir. Daha sonra yapılan indirimler kapsamında Türk tugayı tabur seviyesine düşürülmüştür. SFOR görevi, 02 Aralık 2004 tarihinden itibaren AB Kuvveti, EUFOR'a devredilmiştir. ALTHEA adı verilen bu harekate da TSK, toplam 356 personelden oluşan Bosna-Hersek Zenica'da konumlu çeşitli birlikler ve karargah personeli ile katkı sağlamaya devam etmektedir. Ayrıca 23 jandarma personeli de AB polis gücünde görevlendirilmiştir.

*Sharp Guard Harekati

UNPROFOR ve IFOR harekati paralelinde Adriyatik'te STANAVFORMED tarafından icra edilen SHARP GUARD Harekatına Türk Deniz Kuvvetleri'nden görevde 1, hazırlık durumunda 1 olmak üzere 2 fırkateyn, akaryakit gemileri, mayın karşı tedbirleri gemileri görevlendirilmiş ve 13 Temmuz 1992 ile harekatin sona erdiği 2 Ekim 1996 tarihleri arasında toplam 18 fırkateyn/muhrip, 2 denizaltı, 4 akaryakit gemisi ve yaklaşık 5.000 personel görev yapmıştır.

*Deny Flight/Deliberate Forge/Joint Guardian Harekati

Türk Silahlı Kuvvetleri, Bosna-Hersek'te görevlendirilen Birleşmiş Milletler Barış Gücü, NATO Uygulama Kuvveti ve NATO İstikrar Kuvveti'nin deniz ve hava desteğini sağlamak için oluşturulan deniz ve hava güçlerine de katkı sağlamıştır. Ambargo harekatinin kontrolü için "Sharp Guard" harekatına çeşitli sayıda fırkateyn, denizaltı ve tanker gemileriyle katılmış, Yugoslav hava sahasının kontrolü için tesis edilen "Deny Flight" harekatına ise İtalya'da konuşlandığı bir F-16 filosu ile iştirak etmiştir.

*Arnavutluk'taki ALBA Harekati

Arnavutluk'taki olaylar üzerine, bu ülkeye yapılacak insani yardımın güvenle dağıtılabilmesi amacıyla, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 28 Mart 1997 tarihinde 1101 sayılı kararı almış ve AGIT'e yetki devrederek İtalya'nın liderliğinde çok uluslu bir güç teşkil edilmesini kararlaştırmıştır.

Türkiye teskil edilen çok uluslu güce; 16 Nisan 1997 tarihinden itibaren 759 kisiden oluşan bir Deniz Piyade Tabur Görev Kuvveti ve karargahta görevli 20 subay/astsubay (toplam 779 personel) ile istirak etmiştir. Tiran ve kuzeyindeki bölgede görev yapan Türk Birliği, Arnavutluk'taki Türk vatandaşlarının emniyetle tahliyesini sağlamış, 1 Agustos 1997 tarihinde görevini tamamlayarak Türkiye'ye dönmüştür.

***Kosova Kuvveti (KFOR)**

Subat 1999'da silahlı çatışmaya dönen Kosova krizinin politik yollardan çözümlenememesi üzerine, NATO 24 Mart 1999'da hava hareketini baslatmıştır.

Türkiye, harekate 10 adet F-16 uçağı ile istirak etmiştir. Uçaklarımız, hareket süresince gece ve gündüz toplam 2.000 saatten fazla hareket uçuşu gerçekleştirmişlerdir.

Türkiye hava hareketine meydan desteğı sağlamış, ayrıca Adriyatik'te Akdeniz Daimi Deniz Gücü'nde (STANAVFORMED) bulunan bir firkateyn ve Akdeniz Daimi Mayın Gücü'nde (MCMFORMED) bulunan bir mayın avlama gemisi harekate istirak etmiştir.

Harekatin başlaması ile birlikte Makedonya ve Arnavutluk'a yönelik mülteci akını nedeniyle meydana gelen krizin çözümüne yardımcı olmak ve yaşanan insanlık dramında oluşan yaraları sarmak maksadıyla Arnavutluk' ta konuslu İnsani Yardım Kuvveti (AFOR)'ne bir Sahra Hizmet Bölüğü tahsis edilmiş ve bu birliğimiz 18 Mayıs - 07 Eylül 1999 tarihleri arasında görev yapmıştır.

Harekat süresince Türkiye'de 18.000'i askin mülteci barındırılmış, ayrıca Makedonya'da Boyana ve Arnavutluk'ta Elbasan mülteci kampları faaliyete geçirilerek, bu kampların her birinde 3200 civarında mültecinin barınması sağlanmıştır. Mültecilerin Kosova'ya geri dönüşü üzerine kamplar kapatılmıştır.

Kosova'da barışın tesisi maksadıyla teskil edilen Kosova Uygulama Kuvveti (KFOR)'ne TSK halen bir Mekanize Piyade Tabur Görev Kuvveti ve karargah personeli ile katkıda bulunmaktadır. Mekanize Piyade Tabur Görev Kuvveti emrinde 1 Azeri ve 1 Gürcü takimi da görev yapmaktadır.

NATO'nun Makedonya'daki Zorunlu Hasat (Essential Harvest), Kurnaz Tilki (Amber Fox), Müttefik Uyumu (Allied Harmony) Harekati

Türkiye, Üsküp'teki KFOR Geri Kh.'nin emniyetini sağlamak üzere 1999 yılında bir piyade takimi görevlendirmiştir. Müteakiben Arnavut silahlı militanlarını silahsızlandırmak maksadıyla Makedonya'da oluşturulan Çok Uluslu Tugay'a Petrovaç bölgesinde konuşlandırılan bir bölük timi ile 27 Ağustos-20 Ekim 2001 tarihleri arasında katılmıştır.

NATO, bölgedeki varlığını devam ettirmek ve Makedonya'daki uluslar arası gözlemcilere destek sağlamak maksadıyla Eylül 2001'den itibaren "Amber Fox-Kurnaz Tilki" hareketine başlamıştır. Türkiye bu harekatta, 1 Mknz. P.Tk. ve 4 Karargah personeli ile yer almıştır.

Müteakiben başlayan ve 31 Mart 2003 tarihine kadar devam eden "Allied Harmony-Müttefik Uyumu" hareketinde ise sadece Karargahta görevli 3 personel ile yer almıştır.

***AB'nin Makedonya'daki "Concordia" ve "Proxima" Harekâtı**

NATO'nun Müttefik Uyumu Harekâtı'ni 31 Mart 2003 tarihinden itibaren Avrupa Birliği devralmıştır. Türkiye, AB tarafından 15 Aralık 2003 tarihine kadar icra edilen "Concordia" harekâtına; iki Hafif İrtibat Timi (2 Sb. 2 Astsb. 4 Erb/Er), ayrıca AB Karargâhi'na 2 subay ve NATO Üsküp Karargâhına 1 subay ile katkı sağlamıştır. Bu tarihten sonra, AB Polis Gücü "Proxima" görevi devralmış, birliklerimiz Kosova'daki görevlerine geri dönmüş ve sadece NATO Üsküp Karargâhi'nda 1 subayımız görevde kalmıştır. Türkiye, Proxima Harekâtı'na halen 4 jandarma subayı ve 3 polis ile destek sağlamaktadır.

***Körfez Savası Sonrasında Kuzey Irak'taki Harekât(Huzuru Temin/Kuzeyden Kesif Harekâtı)**

Mültecilerin evlerine dönebilmeleri ve Irak'ın 36°K paralel kuzeyindeki askeri faaliyetlerine mani olmak maksadıyla Kuzey Irak'ta 36 nci paralel kuzeyinde Mart 1991'den itibaren koalisyon kuvvetleri tarafından Huzuru Temin Harekati uygulanmaya başlanmıştır.

Bu harekât Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 25 Aralık 1996 tarihinde aldığı 477 no'lu karar ile 1 Ocak 1997 tarihinden itibaren yerini Türkiye, ABD ve İngiltere'nin oluşturduğu koalisyon güçlerinin sadece hava gücü unsurlarının istikrar ettirdiği Kuzeyden Kesif Harekâtı'na bırakmıştır.

Irak'ın, 36. paralelin kuzeyindeki uçuşa yasak bölgedeki hava ihlallerini önlemek için BM kararları doğrultusunda uygulanan Kuzeyden Kesif Harekati'na, Türkiye, ABD ve İngiltere tarafından oluşturulan Birleşik Görev Kuvveti hava unsurları Incirlik Hava Üssü'nde konuşlu olarak istikrar etmiştir.

*Afganistan'daki Uluslar Arasi Güvenlik Yardım Kuvveti

(ISAF) Harekâti

5 Aralık 2001 tarihinde imzalanan Bonn Anlaşması'na göre geçici Afgan yönetimin emniyetini sağlamaya yönelik olarak, BM Güvenlik Konseyi'nin kararı ile, görev alanı Kabil ile sınırlı olmak üzere; Uluslar Arasi Güvenlik Yardım Kuvveti (ISAF) teşkil edilmiş ve 12 Ocak 2002 tarihinden itibaren Kabil'de göreve başlamıştır. Türkiye ISAF hareketinin tüm safhalarına katkıda bulunmuş, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 23 Mayıs 2002 tarih ve 1413 sayılı kararı gereğince ISAF-M' nin lider ülke sorumluluğunu 20 Haziran 2002 - 10 Subat 2003 tarihleri arasında yürütmüş ve NATO sorumluluğundaki ISAF-VII döneminin liderliği 3. Kolordu (NRDC-TU) tarafından 13 Subat 2005 tarihinde, Kabil Havaalanı (KAIA)'nin işletilmesi sorumluluğu ise 31 Ocak 2005 tarihinde 6 aylık bir süre için devralmıştır.

2. Kore Harekâti

BM döneminde Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk silahlı kuvvet kullanması 1950 yılında Kore Harekati ile olmuştur. Harekat, bu gün bile Türkiye'nin sırf NATO üyesi olmak için böyle bir harekate katıldığı ileri sürülerek eleştirilmektedir. İkinci Dünya Savaşı sırasında büyük devletlerin kuvvetli ısrarına rağmen silahlı kuvvet kullanmayan Türkiye'ye ne olmuştur da savaşın bitiminden sadece beş yıl sonra hem de ülkesi için çok uzak bir tehdit nedeniyle kuvvet kullanılmasına karar verilmisti. Elbetteki her olguyu ve olayı kendi şartlarında değerlendirmek gerekmektedir. Bu nedenle o günün şartlarını değerlendirmekte fayda vardır.

2.1. Harekât Öncesi Siyasi Ortam

19 Mart 1945 tarihinde Sovyet Hükümeti, Türkiye'ye bir nota vermiştir. Bu notada; Sovyet Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında 17 Aralık 1925 tarihinde imzalanan ve süresi 7 Kasım 1945'de bitecek olan Türk-Sovyet dostluk ve saldırmazlık antlaşmasının İkinci Dünya Savaşı sonunda ortaya çıkan yeni duruma uygun bulunmadığı ve ciddi suretle geliştirmeye muhtaç olduğu belirtiliyordu.

7 Haziran 1945 tarihinde Sovyet Disisleri Bakanı Moskova Büyükelçimize; 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması ile tespit edilen Türk-Sovyet sınırında Sovyetler Birliği lehine bazı düzeltmeler yapılması, Boğazların Türkiye ve Sovyetler tarafından ortaklaşa savunulması ve bunu sağlamak için de Sovyetler Birliği'ne boğazlardan deniz ve kara üsleri verilmesini, Montreux Sözleşmesi'nde değişiklikler yapılmasını, yapılması gereken

degisiklikler konusunda Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında bir prensip mutabakatına varilmesini bildirmiştir⁹⁹.

ABD Sovyet yayilmasını durdurmak için 4 Nisan 1949 tarihinde Batılı Devletlerle, Kuzey Atlantik Antlaşması'ni imzalamıştır. Bur durum tehdit altındaki Türkiye için bir umut isigi olmus ve NATO'ya ilgiyle bakılmıştır¹⁰⁰.

Sovyet tehdidi nedeniyle Türkiye kurulduğu günden itibaren NATO'ya üye olmak istemiş ve ilk müracaatını CHP iktidarı sırasında Mayıs 1950'de yapmıştır. Ancak İngiltere'nin kendi özel sebepleri¹⁰¹ nedeniyle karşı çıkması ve ABD'nin bu yönde kamuoyu desteği olmadığı sebepleri ile başvurusu kabul edilmemiştir. İkinci başvuru ise 11 Ağustos 1950 tarihinde yapılmış ancak Eylül ayında reddedilmiştir.

25 Haziran 1950 tarihinde, Kuzey Kore'nin Güney'e saldırması ile Kore Savaşı başlamıştır. BM 27 Haziran'da Türkiye Cumhuriyeti'ne Kore Savaşı ile ilgili olarak müracaatta bulunur. 30 Haziran 1950 tarihinde Kore Savaşı TBMM'de gündeme alınır, toplantı sonunda Türkiye'nin her türlü yardım için hazır olduğu BM'ye bildirilir. 15 Temmuz 1950 tarihinde BM'nin doğrudan yardım talebi içeren telgrafi Türkiye'ye ulaşır.

25 Temmuz tarihinde Cumhurbaşkanı BAYAR, Başbakan MENDERES, TBMM Başkanı Refik KORALTAN, Genelkurmay Başkanı M.Nuri YAMUT; BM'nin talebine verilecek cevabi kararlaştırmak için toplanır. Toplantı sonunda Disisleri Bakanı Fuat KÖPRÜLÜ imzasıyla BM genel sekreteri Tryguie LIE'ye aşağıdaki telgraf metni iletilir:

“Birleşmiş Milletler Pakti'ndan doğan taahhütlerine ve güvenlik konseyinin kararlarına uymayı vebilen Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Kore hakkında yardım talebini içeren 15 Temmuz tarihli telgrafınızı bu zihniyet içinde ve dikkatle tetkik etmiştir.

⁹⁹ Bu istekler Türkiye açısından elbette açık bir tehditti. Sovyetler Birliği açıkça Türkiye'nin kendi saflarına katılmasını istiyordu. Boğazlardan üs istemenin Türkçe'si ise dominyon almayı istemektir. Görülmüştür ki o güne kadar Sovyet'lerin girdiği her ülke kısa sürede Sovyet nüfusu altına girmiştir. Sovyetlerin baskı ve istekleri üzerine ABD-Türkiye ilişkilerinde yakınlaşmalar olmuş, önce Askeri yardımlar yapılmış sonra da Türkiye Marshall planına dahil edilmiştir. bkz: www.Turk-Yunan.gen.tr/Turkce sorular-yanitlar/truman geocities doktrini.htm, 15.03.2005

¹⁰⁰ Batılı devletlerin muhtemel bir Sovyet tecavüzüne karşı böyle bir ittifak antlaşması imzalamaları, Sovyetlerin Türkiye üzerindeki emellerinden hala endişe duyan 1947 yılından beri Amerika Birleşik Devletleri'nden yardım almakta olan Türkiye'de büyük ilgi uyandırmıştır. Batı Avrupa devletleri bir yandan Sovyetler Birliği karşısında güvenliklerini korumak için Birleşik Amerika ile NATO çerçevesinde savunma güçlerini birleştirirken, öte yandan da milletlerarası alanda, kendi aralarında siyasal birleşme yolunu deniyorlardı. Bu nedenlerin sonunda 5 Mayıs 1949 tarihinde kurulan Avrupa Konseyi'nde Türkiye yoktu. Denizli A, Kore Harbinde Türk Tugayları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994, s. 53

¹⁰¹ Türkiye'nin NATO'ya alınmasına en büyük itiraz İngiltere'den gelmiştir. Bu itiraz özellikle Orta Doğu'nun savunulması konusundaki değişik görevlerden ortaya çıkmıştır. Birleşik Amerika'nın en büyük endişesi NATO'nun Güney Doğu kanadının zayıf olmasından ileri geliyordu. Bu yüzden Türkiye'de stratejik bir hava komutanlığı kurulmasını istiyordu. İngiltere ise, İngiliz Orta Doğu Komutanlığı'na bağlı bir Orta Doğu Komutanlığı kurulması görüşünü daha ziyade Türkiye'yi NATO içinde değil, bir Akdeniz ittifakı içinde görmek istiyordu ve özellikle Süveyş'teki kendi üstlerine tutunmak isteyen Londra, Ankara'nın katılacağı bir savunma sistemini, batıdan çok doğulu bir nitelik kazandırmak amacındaydı. Denizli A, age, s. 54

Cumhuriyet Hükümeti bu inceleme sonucunda bu kararları dünyanın simdiki sartlari içinde genel baris hizmetine etkili ve fîli sekilde uygulamaya koymadaki geregi ve öneminin bilinci içinde Kore’de hizmet etmek üzere 4.500 mevcutlu silahli bir Türk savas birligini Birlesmis Milletler emrine vermeyi kararlasmistir¹⁰².”

Bu karar kamuoyunda sok etkisi yaratmis ve özellikle muhalefet partileri CHP ve MP ise; hükümetin bu kararı kendilerine danismadan ve meclise sormadan aldigini belirtmislerdir. Muhalefet; bu harp hareketine istirak için meclis kararı alınmasi gerektiğini oysa hükümetin konuya siyasi icaplar cephesinden bakarak agir hata isledigi belirtmistir. Gerçektende yürürlükteki 1924 Anayasasi’nin 26. maddesine göre harp ilan etmek TBMM’nin inhisarinda olan islerdendir.

Hükümet ise bu konuya su sekilde yaklasmistir “ Bu karar bir harp kararı degildir. Sulhu koruma tesebbüs ve karardir”. Hükümet, BM’nin Kore Savasi ile ilgili sulh anlayisini takdir eden TBMM’nin 30 Haziran 1950 tarihli oturumundaki kararının yeterli oldugu görüsündedir. Diger yandan Basbakan’a göre BM Antlasmasi’ni Anayasaya uygun olarak onaylayan meclisin bu konudaki görevi bitmistir. Antlasmanın icaplarini yerine getirecek olan hükümetlerdir. Her ne kadar BM Güvenlik Konseyi’nin kararları tavsiye niteliginde olsa da; kullanilmak istenmeyen silahın iki tarafı da keskindir ve bir gün bize de gerekecektir. Mehmetçiğin deyimiyle: “Kore’deki ates bir gün buraya gelir.” Muhalefetin ısrarli tutumu üzerine meclisin devre disi kaldigi bu hükümet kararı nedeniyle güven oylamasina gidilmis ve neticede 39’a karsi 311 oyla hükümet güvenoyu almistir.

2.2. Degerlendirme

Dünyanın çoğunun katildigi II.Dünya Savasi disinda kalmayi basarabilen Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonraki ilk silahli kuvvet kullanmasi Kore Harekati’na katilmasi ile olmustur.Ülkesinden binlerce kilometre uzaktaki bir bölgeye binlerce askerin gönderilmesini günümüz sartlarında anlamak zordur. Ancak olay günün sartlarında degerlendirilmelidir. Günün sartları nedir?

- Türkiye savasta taraf olmaması nedeniyle iki tarafa da uzak kalmis, yalnızlasmistir.
- Somut ve hizla ilerleyen komünizm tehlikesi mevcuttur.
- Sovyetlerin alevlenen tehdit ve istekleri vardır.
- Türkiye’nin NATO’ya girme istegi mevcuttur.

Bu saydiklarımız hükümetin siyasi icapları olarak nitelenen hususlardir. Kararın alınma sekli Anayasaya aykiridir. Ancak o günlerde Anayasa Mahkemesi mevcut degildir.

¹⁰² TBMM Tutanak Dergisi, C.9, s. 313

Uluslararası kurallar bakımından silahlı kuvvet kullanmanın şartlarının varlığına bakarsak: BMGK'nın 27 Haziran ve 7 Temmuz 1950 tarihli kararları tavsiye niteliğindedir. Tavsiye kararına uyulması zorunlu değildir. Harekate katılmak adeta Türk'ün unutulmuş kahramanlığının yeniden hatırlanmasıdır. Ancak karar iç hukuk bakımından sakattır. Anayasanın hükmüne göre TBMM'nin inhisarında olan yetki ona danışılmadan kullanılmıştır. Meclis devre dışı bırakılmış, millet iradesi ve egemenliği hiçe sayılmıştır. Sonuçta Kore'de iki bin civarında şehit bir o kadar da yaralı verilmiş ; ancak Kunuri Muharebeleri¹⁰³ gibi Türk'ün kahramanlığına yakışır mücadeleler verilmiş, dünya bir kere daha Mehmetçik'in cesaretine hayran kalmıştır.

Bugün Kore Gazisi ünvanı taşıyan binlerce vatandaşımız mevcuttur. Ancak orada yaşananlar başka türlüde olabilir, Mehmetçik hiç bilmediği, tanımadığı bir ortam ve coğrafyada, yabancı kuvvetlerin emrinde başarısız da olabilirdi. Böyle önemli konular mutlaka meclisten geçmeli ve konu enine boyuna tartışılmalı, silahlı kuvvetlere hazırlık için yeterli zaman bırakılmalıdır.

Bu eylemin savaş ilanı olmadığı yönündeki hükümet görüşü ise yerinde değildir. Savaş halindeki başka bir ülkeye karşı savaş halinde olduğu ülke lehine kuvvet göndermek savaş ilanı etmenin ta kendisidir. O günün şartlarında BM düzeninin kuvvet kullanmayı yasaklayan hükümleri henüz taze ve barışı destekleme operasyonları gibi hareketler bilinmemektedir. Yani kuvvet kullanmak esittir savaş hali zamanı söz konusudur.

3.Kıbrıs Barış Harekati

3.1. Kıbrıs'ın Kısa Tarihi¹⁰⁴

1571 yılında, Venediklilerden alınan ve 307 yıl Osmanlı hakimiyeti altında kalan Kıbrıs'ın yönetimi 1878 yılında, hükümlerlik hakkı Osmanlı İmparatorluğu'nda kalmak kaydıyla, İngiltere'ye devredilmiştir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere'nin ayrı saflarda yer almasının da bir sonucu olarak, İngiltere 1914'te tek taraflı bir karar ile adayı ilhak etmiştir. Türkiye ada üzerindeki İngiliz egemenliğini Lozan Antlaşmasıyla 1923'te tanımıştır. XVIII. yüzyıl başlarına kadar Kıbrıs'taki Türk sayısı Rumlardan fazla olmuştur. Tarımla meşgul olan Türklerin elindeki toprak miktarı da Rumlarınkinden fazla olmuştur. İki taraf arasında sosyal ve kültürel yaşam hep farklı

¹⁰³ ABD ordusunun Kuzey Kore ve Çinliler karşısında imha olma tehlikesi geçirdiği sırada taze kuvvet olarak muharebeye sürülen Türk birlikleri bu muharebelerde: 721 ölü, 2147 yaralı, 234 esir ve 175 kayıp vermiştir.

¹⁰⁴ www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kıbrıs/Kıbrıs_tarihce.htm 'den alınmıştır.15.02.2005

kalmis, Türkler ve Rumlar arasında evlenme görülmemis, iki toplumun fertleri ortak ticari işletme kurma gibi davranışlara girmemişlerdir.

1931'den itibaren Kıbrıslı Rumlar, Yunanistan ile birleşme taleplerini yoğunlaştırmışlardır. Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleştirilerek, tamamen bir "Elen" adası haline getirilmesi şeklinde özetlenebilecek olan "ENOSIS" kampanyasına, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hız verilmiştir. Rum Ortodoks Kilisesi 15 Ocak 1950'de Enosis konusunda halk oylaması düzenlemiş ve oylama %96 Enosis lehine sonuçlanmıştır. Ancak Enosis fikrine İngiltere tarafından kuvvetle karşı çıkmıştır. Yunanistan ise, Ada'daki Rumların self-determinasyon (kendi geleceğini tayin) hakkı olduğunu ileri sürerek Enosis'e dolaylı yollardan ulaşmayı tercih etmiştir. Yunanistan, 1954'te Kıbrıs sorununun BM'e götürülmesi kararı aldığını açıklamış, bu arada Ada'da Kıbrıs Türklerine karşı şiddet eylemleri başlamıştır. 1954-1958 yılları arasında "self-determinasyon" görüntüsü altında BM'e yaptığı çeşitli başvurularla Yunanistan, bir başarı sağlayamamıştır. Bu arada Yunanistan'dan gelen Albay Grivas tarafından 1955 yılında kurulan EOKA¹⁰⁵ adlı terör örgütü yoluyla Ada'daki şiddet eylemleri giderek artmıştır. İngiltere bu durumda, 1956'da, sadece Rumların değil, aynı ölçüde Kıbrıslı Türklerin de "self determinasyon" hakkı bulunduğunu ve bu çerçevede taksim talebinin de geçerli bir seçenek oluşturduğunu açıklamıştır.

Şiddet eylemleri nedeniyle 1955-58 döneminde Kıbrıslı Türkler 33 karma köyü terk etmek zorunda kalmışlardır. Enosis'e karşı kendi örgütlenme çalışmalarına başlayan Kıbrıslı Türkler, gelişmelere paralel olarak, "taksim" görüşünü geliştirmişlerdir.

Yunanistan'ın BM'den tek taraflı "self-determinasyon", yani Enosis lehinde bir karar elde edememesi, Kıbrıslı Türklerin Enosis'e karşı direnisleri ve Türkiye'nin kendilerini desteklemekteki kararlılığı, Türkiye ile Yunanistan arasında müzakerelerin başlatılmasına imkân sağlamıştır. Bunun sonucunda 11 Şubat 1959'da Türkiye ile Yunanistan Zürih'te anlaşmaya varmışlar, Londra'da İngiltere'nin ve Kıbrıs'taki iki toplumun liderlerinin onayını almışlardır. Bu şekilde ortaya çıkan Zürih ve Londra Antlaşmaları bağımsızlık, iki toplumun ortaklığı, toplumsal alanda otonomi ve çözümün Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından garanti edilmesi ilkelerine dayandırılmıştır.

¹⁰⁵ Ethniki Organosis Kyprion Agoniston, Enosis'i gerçekleştirmek için Kıbrıs'ta kurulan asiri sağcı Yunan örgütü... Kıbrıslı savaşçıların ulusal örgütü anlamındadır, ilk olarak İngilizlere karşı eylem yapmalarına karşın, dogal olarak daha sonra Türkleri hedef seçmişlerdir...

Bu çerçevede, "fonksiyonel federasyon" öngören bir anayasanın temelini oluşturan ve aynı zamanda İngiltere'ye iki egemen üs bölgesi bırakan bir Kurulus Antlaşması, bunu teminat altına alan bir Garanti Antlaşması ve Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs'ta askeri birlik bulundurmalarını sağlayan bir İttifak Antlaşması ortaya çıkmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti 16 Ağustos 1960'ta resmen kurulmuştur. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti, uluslararası anlaşmalarla kurulan bir ortaklık devleti olup, anlaşmalar Ada'nın iki toplumlu yapısı temel alınarak oluşturulmuştur. 1960 düzenlemeleriyle içeride iki halk arasında fonksiyonel bir ortaklıkla iç dengenin sağlanmasına ve Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantör olmasıyla da dış dengenin teminine çalışılmıştır. Türk toplumunun lideri olan cumhurbaşkanı yardımcısına, tüm temel konularda cumhurbaşkanına esit haklarla veto yetkisi verilmiştir. Türkiye, bu anlaşmalarla İngiliz egemen üsleri (Agrotur ve Dikelya) de dahil olmak üzere, Ada'nın tümünü garanti altına almıştır. Ancak, Kıbrıs Rum tarafı, 1960 Cumhuriyeti'nin kurulduğu şekilde yasamasına sans vermemiştir.

Zamanın Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios¹⁰⁶, Zürih-Londra Andlaşmaları'nın Kıbrıslı Türklere adil olanın ötesinde haklar verdiğini ve 1960 Anayasası'nın işlemez olduğunu öne sürmeye başlamış ve 30 Kasım 1963'te anayasanın tadili için, Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın veto hakkının kaldırılmasını da içeren 13 maddelik önerilerini Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fazıl KÜÇÜK'e iletmıştır. Bu öneriler, 16 Aralık 1963'te Kıbrıs Türk tarafı ve Türkiye tarafından reddedilmiştir.

Bunun üzerine, 21 Aralık 1963'te Kıbrıs Rum tarafı, Kıbrıs Türk toplumuna karşı kapsamlı ve sistematik şiddet politikasına geçmiştir. Bu kampanya önceden hazırlanmış bir plana (Akritas Planı) dayandırılmıştır. Türklerin imhası veya Ada'dan atılmasını öngören Akritas Planı, basit bir örgütün eylem planı olmayıp, Rum yetkililerce öngörülen ve organize edilen bir etnik temizlik ve soykırım girişimidir. Akritas planının uygulanması sonucunda, 30.000 Kıbrıslı Türk 103 köyü terk etmek zorunda kalmıştır. Tüm Kıbrıs Türk nüfusu, ada yüzölçümünün %3'üne tekabül eden ve sürekli kusatma altında tutulan küçük bölgelere sığınmıştır. Kıbrıslı Türklere karşı ağır ekonomik baskı uygulanmış, dış dünyadan soyutlanmışlar, haberleşme, ulaşım, ekonomik ilişkileri tamamen kesilmiştir. 1960 Anayasasının, Kıbrıs Türkleri'nin temel haklarıyla ilgili maddelerinin rafa kaldırılmasıyla, Kurulus Antlaşması'nın geçerliliği 1963'den itibaren ortadan kalkmıştır. 1963 "Kanlı Noel" olaylarından sonra, 27 Aralık 1963'e üç garantör ülkenin askerlerinden oluşan bir "Barışı Koruma Kuvveti" oluşturulmuştur. Bu çerçevede İngiliz generalin yeşil

¹⁰⁶ 1950 yılında Kıbrıs Başpiskoposu seçilmiş, 1953 yılında İngilizler tarafından sürgüne gönderilmiş, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile Cumhurbaşkanı olmuştur.

bir kalemle harita üzerinde çizdiği bir çizgi ile Lefkosa 30 Aralık 1963'te ikiye ayrılmıştır. Bu tarihten itibaren bu sınır “Yesil Hat” olarak adlandırılmıştır.

3.2. 1960 Sonrası Gelişmeler

Bilahare, BM Güvenlik Konseyi'nin, 4 Mart 1964'de aldığı 186 sayılı kararla adaya Uluslararası Barış Gücü (UNFICYP) konuşlandırılmıştır. Bu arada, Yunanistan adaya gizlice askeri kuvvet yollamaya başlamış, bu kuvvetin sayısı zaman içinde 20.000'e ulaşmıştır. Böylece, bir ortaklık devleti olmaktan çıkarak bir Rum yönetimine dönüşen Kıbrıs Cumhuriyeti fiilen Rum/Yunan kontrolü altına girmiş ve iki halk birbirinden tamamen kopmuştur. Bu gelişmeler üzerine 16 Mart 1964 yılında toplanan TBMM ‘Kıbrıs’a Türk Silahlı Kuvvetleri’nin gönderilmesine izin verilmesi hakkında ’’ başlığı taşıyan 93 no’lu kararı almıştır¹⁰⁷.

Söz konusu 93 sayılı karar; mevcut uluslararası antlaşmalara atıfta bulunarak gerektiğinde TSK'nin Kıbrıs'a gönderilmesine karar verilmesinden ibarettir. Bu kararın aynı konudaki TBMM kararlarından farkı, asker gönderme konusunda hükümete yetki veya izin verilmeyerek bu hususun doğrudan meclis tarafından kararlaştırılmış olmasıdır.

Ne acıdır ki Türkiye, Rum ve Yunan tarafının adayı tamamen Rumlaştırmak için gıristikleri vahşi katliamları nedeniyle uluslararası antlaşmalardan doğan müdahale hakkını kullanmak istediğinde en büyük müttefik ve dostu kabul ettiği ABD tarafından engellenmiştir¹⁰⁸.

¹⁰⁷ Kararın tam metni için bakınız RG:11659 / 18.03.1964

¹⁰⁸ Bu durumu Başbakan Bülent ECEVİT 1974 harekati öncesinde, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesini yine engellemeye çalışan ABD'nin Disisleri Bakan Yardımcısı SISCO ile yaptığı görüşmesini 20.07.1974 tarihinde TBMM'deki görüşmeler sırasında şu şekilde dile getirmiştir: “Sayın SISCO ile bu görüşmemden önce tam gece yarısı Amerikan Büyükelçisi dostumuz büyük bir telaş içinde Disisleri Bakanlığı'na geldi; tam 10 yıl önce aynı saatlerde olduğu gibi ve Sayın KISSINGER'in bir mesajını getirdi. Burada ısrarlı bir rica ve uyarı üslubu içinde asla bir müdahaleye kalkışmamamız gerektiği belirtiliyor...Böyle bir askeri harekette bulunmamızın yaratacağı olumsuz etkileri önlemek imkansız olmasa bile çok güç olur tarzında bir ifade. Yani hafifletici bir üslup bu. 10 yıl önceki olaylarında içindeydim o gece rahmetli İNÖNÜ'ye gelmeler, evvela yalvarma yakarma, ondan sonra baskı, tehdit, her türlü imkanımızın kesilmesi.... Dedim ki Sayın Büyükelçiniz, Sayın Kissinger'in mesajını getirince “tarih tekrür ediyor” dedim ;yani 10 yıl öncede aynı şey oluyordu ,bu binada ,ben de tesadüf bu buradaydım ; “tarih tekrür eder “ derler, doğrudur; ama tarihin tekrür etmesi, hataların da illa tekrür etmesini gerektirmemeli dedim. Aslında 10 yıl önce ikimiz de bir hata yaptık dedim. Amerika da bir hata yaptı, Türkiye de bir hata yaptı. Sizin hatanız; çok haklı olduğumuz bir zamanda müdahale edecekken bizim elimizi kolumuzu tutmanız oldu; bizim hatamızda sizi dinlememiz oldu...”TBMM Tutanak Dergisi C. 13/1, s. 27

1967'de Yunanistan'da yönetimi askeri darbeye ele geçiren Cunta, Enosis'e ulaşmak için Kesan ve Dedeagaç görüşmelerinde Türkiye ile pazarlığa kalkmış, bundan sonuç alamayınca Kıbrıs'ta Bogaziçi ve Geçitkale köylerine karşı saldırılar düzenlenmiş, bu saldırılara Yunan birlikleri de katılmıştır. Türkiye'nin anlaşmalardan doğan müdahale hakkını kullanacağı yönündeki ihtari üzerine bu buhran son bulmuş ve Yunanistan, BM gözetimi altında Ada'dan kuvvetlerini çekmek zorunda bırakılmıştır. 1967'de Rumların sindirme ve sürme hareketleri üzerine 17 Kasım 1967 tarihinde toplanan TBMM "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine izin verilmesine dair" 148 no'lu kararı almıştır¹⁰⁹.

148 sayılı karar, 93 sayılı karara istinaden Kıbrıs'a asker gönderilmesi neticesinde meydana gelebilecek gelişme ve değişimlerden sonra diğer yabancı ülkelere asker gönderilmesi hususunda hükümete izin vermektedir. Yunanistan'da cuntacıların idareyi ele geçirmesinden sonra Kıbrıs üzerinde emellerini gerçekleştirmek için uluslararası anlaşmalara aykırı faaliyetlerine hız veren Yunanistan'ın bu kararda adı verilmeyen yabancı ülke olduğuna şüphe yoktur. Yani 1967'de Kıbrıs'a asker gönderilseydi bunun dayanağı 93 sayılı karar olacak ve Yunanistan'ın müdahalesi durumunda 148 sayılı karara dayanarak Yunanistan ülkesine özellikle Ege adalarına asker gönderilebilecekti.

Bu arada, EOKAcılar arasında ortaya çıkmaya başlayan görüş ayrılıkları, Türkiye'nin müdahalesinden çekinen ve Türkleri ekonomik yoldan alt etmeyi yegleyen Makarios ile eski cuntacıları içeren EOKA-B cillerin karşı karşıya gelmelerine neden olmuştur. 15 Temmuz 1974 tarihinde Yunan cuntasının desteğiyle EOKA lideri Nikos Sampson adayı Yunanistan'a bağlamak amacıyla Makarios'a karşı bir darbe gerçekleştirerek iktidarı kısa süreyle ele geçirmiştir. Kıbrıs'ın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne kasteden bu hareket karşısında Türkiye, 1960 Garanti Antlaşması çerçevesinde, önce İngiltere'ye ortak müdahale teklifinde bulunmuştur. Türkiye, İngiltere'nin olumsuz cevap vermesi üzerine, Ada'daki Türklerin güvenliğini de dikkate alarak 20 Temmuz 1974 günü Barış Harekâtî'ni başlatmıştır. Böylece Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaki önlenmiş, Kıbrıs Türk halkının varlığı da güvence altına alınmıştır. Türk Barış Harekâtî aynı zamanda Yunanistan'da cunta idaresinin de sonu olmuştur. Barış Harekâtî sonrasında 1975 nüfus mübadelesi anlaşmasıyla Kuzey'den Güney'e tahminen 120.000 Rum, Güney'den Kuzey'e de 65.000

¹⁰⁹ Kararın tam metni için bkz: RG:12755 / 20.11.1967

Türk geçmiş, böylece nüfus bakımından homojen iki kesim meydana gelmiştir. Bu iki kesim, 180 km boyunca uzanan ve genişliği 5 metre ile 7 km. arasında değişen bir "ara bölge" ile birbirinden ayrılmıştır. Bugün Kuzey Kıbrıs'ın 200.000 kişilik nüfusuna karşı, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde 700.000 civarında Rum yaşamaktadır. Kıbrıs'ta ayrıca Ermeni, Maronit ve Latin dini grupları bulunmaktadır. Kıbrıs Adası Türkiye'ye 71 km, Yunanistan'a ise 900 km uzaklıktadır.

3.3. Barış Harekati Öncesi TBMM Görüşmeleri

Yunan askeri cuntasının desteklenen Nikos Sampson önderliğinde Rum Milli Muhafız Alayı tarafından 15 Temmuz 1974 tarihinde gerçekleştirilen darbe ile Cumhurbaşkanı Makarios devrilmıştır. Ada'daki soydaşlarımızı ve Türkiye'yi yakından ilgilendiren bu durum karşısında TBMM Cumhurbaşkanı'nin isteği üzerine 18 Temmuz 1974 tarihinde toplanmıştır. Hükümetin verdiği önerge üzerine görüşmeler gizli oturumda gerçekleşmiştir. Görüşmelerin sonunda olaya ilişkin bir karar yerine, görüşmelerin 20 Temmuz 1974 tarihine ertelenmesi kararı verilmiştir. Görüşmeler sırasında muhalefet partileri 1964 ve 1967'de hükümete verilen izin ve yetkilerin devam ettiğini, hükümetin bu kararlara dayanarak silahlı kuvvetleri kullanabileceğini beyanla birlikte tekrar yetki istenmesi durumunda bu duruma olumlu baktıklarını ve evet oyu kullanacaklarını bildirmişlerdir. Muhalefet, görüşmelerin ertelenmesini ve kararın Londra'dan gelecek haberlere¹¹⁰ endekslenmesinin kabul edilemez olduğunu, meclisin bu oturumda mutlaka karar alması gerektiğini istemistir¹¹¹. Görüşmelerin ertelenmesi istegine ise siddetle karşı çıkmışlardır.

¹¹⁰ Kriz üzerine Başbakan Ecevit, Disisleri Bakan Vekili Hasan Isık ve İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk Garanti Antlaşması çerçevesinde müsaverelede bulunmak için İngiltere'ye gitmişlerdir.

¹¹¹ DP adına konuşan Ferruh Bozbeyle'nin konuşmasından: Aziz arkadaşlarım niye bekleyecekmişiz? Cumartesi gününü niye bekleyecekmişiz? Londra'dan gelecek haberi bekleyecekmişiz. Aziz arkadaşlarım, Sayın Başbakanımız Londra'ya gitti, oradan gelecek haberi bekleyeceğiz. Sayın Başbakanımız bu haberi getirecek. Acaba ne oldu? İngilizlerle konuştuk ne oldu diye. Arkadaşlarım Garanti Antlaşması'nın 4 maddesi açıktır. Bu anlaşma bize İngilizlerle bir mutabakat zarureti yüklemiyor. İngilizlerle bir istisare zarureti yüklüyor. İstisare içinde iste, radyolar söylüyor, 3.5 saatlik toplantı da olmuş. Bizce sayın Başbakan'ın orada daha fazla kalmasına bile lüzum yoktur. Bildiğimiz kadarı ile öyle görüyoruz. Tabi geldiği zaman gecikmesinin hangi sebepleri varsa bunları geldiğinde öğreniriz; ama bildiğimiz kadarı ile biz Londra'dan sevindirici bir haberin gelmeyeceğini de simdiden söyleyebiliriz. Bundan evvel bu işler basımıza geldi arkadaşlarım. Türk milleti olarak ancak kendi gücümüze inandığımız gün, ancak kendi varlığımızı seferber ettiğimiz gün alacağımız neticeler bizim için aydınlık olacaktır. İngiliz bunu, acaba masa üzerinde üç gün mü tehir ederim bes gün mü tehir ederim, bu işi nasıl sögütürüm havasındadır. Bizim görüşümüz de budur. Hükümetin de bundan başka bir bilgi aldığını zannetmiyorum.... TBMM Tutanak Dergisi, C. 13/1, s. 9

Hükümet görüşmelerin ertelenmesine mazeret olarak;1960 Garanti Antlaşması'nın 4. maddesi gereği İngiltere ile görüşmelerin devam etmesini ve meclisi bilgilendirme gereğini ileri sürmüştür¹¹².

İlk görüşmede bu şekilde görüşmelerin ertelenmesinin sebepleri ve yapılan askeri hareketin amacı 20.07.1974 tarihinde, hareketin devam ettiği sırada TBMM'de yapılan ikinci görüşmede Başbakan Bülent ECEVİT tarafından şu şekilde açıklanmıştır:...*Bu aslında Türkiye'nin yalnız hakkı ve yetkisi değildi, aynı zamanda görevi idi.Çünkü Türkiye, Kıbrıs'ın üç garantör devletinden biriydi; İngiltere ve Yunanistan'la beraber. Kıbrıs'ın devlet bütünlüğü,anayasal düzeni,toprak bütünlüğü,bagimsizliği ihlal edildiği, tehlikeye düşürüldüğü vakit, buna karşı tedbir almak üzere girişimlerde bulunmakla yükümlü idi.*

Biz meseleye silahlı kuvvetlere basvurmaksızın, müzakere yoluyla çözüm bulabilmek için bazı yolları denemeye çalıştık.Aslında, yapabileceğimiz denemeler çok sınırlı idi.Daha önceki deneyimimizden biliyorduk ki, Yunanistan aramızdaki herhangi bir sorunu bizimle diyalog kurarak, müzakere ederek çözmeye yanasmiyordu.Ege sorunları ile ilgili olarak bunu görmüştük ve biraz önce dediğim gibi, zaman geçtikçe bu rejimi tanıyanların sayısı artacaktı,kendisini dünyaya kabul ettirmiş olacaktı.

¹¹² Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Necmettin ERBAKAN : Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin ,bu durum karşısında adada tehlikeli şekilde bozmuş olan kuvvet dengesinin iadesi ve Türk toplumunun hak ve menfaatleriyle can ve mal güvenliğinin korunması ve Kıbrıs'ın darbe vurulmuş olan bağımsızlığına yeniden kavuşturulması için, garantör devletlerden biri sıfatıyla Garanti Antlaşması'nın 4 maddesi uyarınca, harekete geçmesinden daha tabii bir şey olamazdı,darbeyi yaptıran Yunan Hükümeti olduğuna göre,onunla istisare şüphesiz bahis konusu değildir.Bu itibarla diğer garantör devlet olan İngiltere nezdinde derhal bir girişimde bulunularak 4 maddenin öngördüğü istisare mekanizmasının harekete geçirilmesi istenmiştir.Bu talebimiz İngiltere tarafından müsbet karşılanmıştır. Bunun üzerine Başbakanımız, Disisleri Bakan Vekilimiz ve İçişleri Bakanımız ,bazı teknisyenlerle birlikte ve iste bu gaye ile dün Londra'ya gitmişlerdir.Londra'daki istisarelerde Garanti Antlaşması çerçevesinde İngiltere ile aynı tutum içine girmek temennisindeyiz.Şüphesiz bu sağlanmadığı takdirde, Türkiye'nin bahis konusu anlaşmalardaki haklarını kullanması imkanı ve vecibesi mahfuz bulunmaktadır. Hükümetimiz bugünkü ciddi kriz karşısında, bir yandan milletlerarası anlaşmalar çerçevesi içindeki vecibelerini yerine getirirken,diğer yandan da meclislerimizde grubu bulunan siyasi parti liderlerini ve grup başkanları ile istisareler yapmaya ve ayrıca müttefiklerimiz,yakın komşu ve dostlarımız ile de gereken politik temasları sürekli ve kesif bir şekilde yapmaya büyük ehemmiyet atfetmiş bulunmaktadır. TBMM Tutanak Dergisi, C. 13/1, s. 3

Ada'daki Rum idaresiyle iliski kurmak bizim için çok agir olacakti. Çünkü, bizim de garantörü olduğumuz bir devletin bagimsizligi ve hukuki statüsü bir darbe ile, disaridan bir darbe ile ihlal edilmiş olarak kurulan bir hükümetle karsi karsiya idik. O hükümeti tanidigimiz veya Kibris' taki Türk toplumu tanidigi vakit bu gayri mesru hareketi tanimis olacaktik. Fakat bu hükümeti tanimamasi halinde Türkiye'nin ve Türk toplumunun , Kibris 'taki soydaslarimizin yasamasi olanagi büyük ölçüde daralmis olacakti; yiyecegi için, ilaci için ,en basit ihtiyaçlari için bu hükümetin insafina ve takdirine bagli bulunacaklardı.Yurt disina çıkarken bu hükümetten pasaport istemek, çin istemek durumunda kalacaklardı.

Bir İngiltere için bir ABD için bu gün Kibris'ta bulunan gayrimesru Rum idaresini tanimamak kolaydir.Fakat, Ada'da bulunan Türkler için bu o kadar kolay sey degildir. Tanidigi vakit,darbenin, kendisine ragmen yapilmis gayrimesru durumun kabulçüsü ve istirakçisi durumuna gelecekti. Tanimadigi vakit, hayatla iliskisi kesilebilecek, can damarlari kopmus olacakti.

Bu hükümeti taniyamadigimiz için yeni rejimle diyalog kurma imkanimiz yoktu. Daha önceki tecrübelerimizin gösterdigi gibi, Yunanistan' la diyalog ve müzakere olanagimiz yoktu. Kala kala ancak üçüncü garantör devlet olan İngiltere kaliyordu.

Biz bütün olanaklari denemis olmak için, büyük bir iyi niyetle denemis olmak için, bildiginiz gibi, İngilizlere basvurduk. Garantör olarak onların da, bizim de haklarimiz, vecibelerimiz, görevlerimiz olduğunu hatirlattik. Yunanistan da bir garantör devlet olmakla beraber bu hadisede ayni zamanda müdahaleci devlet olduğu için, Yunanistan'a artik garantör devlet muamelesi yapilamayacagini ifade ettik ve bu gerekçe ile yalnız İngiltere ile meseleyi görüşmek, yaratilmis olan fili duruma karsi birlikte tedbir alabilme olanagini görüşmek üzere duyduğumuz arzuyu kendilerine bildirdik ve kendilerine zamanin çok önemli olduğunu belirterek, bir gün içinde bize cevap vermelerini istedik.Daha kısa zamanda cevap geldi...ve İngiltere'ye gittik¹¹³.

Ancak, Disisleri Bakani ve İçisleri Bakani ile birlikte İngiltere' ye giden Basbakan Bülent ECEVIT Londra' da aradigini pek bulamaz. İngilizler olaylarin mahiyeti ile ilgili olarak temelde bizimle ayni görüşte olmalarina ragmen yapılacak hareket tarzi konusunda bizden ayrılmaktadırlar. Türk tarafı İngilizlere: Askeri cunta yönetiminden sonra Yunanistan'ın artik laftan anlamaz ve dünyayi dinlemez bir tavir aldigini, bu

¹¹³ TBMM Tutanak Dergisi, C. 13/1, s. 21

dakikadan sonra ancak kuvvet kullanma ve zordan anlayacağını, yapılacak en iyi şeyin Ada'daki Türk kuvvetlerini Yunan kuvvetlerinin sayısına denk hale getirmek olduğunu iletmiş, bu amaca yönelik olarak adadaki İngiliz üslerinden, yapılacak anlaşmalar doğrultusunda Türkiye'nin yararlandırılmasını teklif etmişlerdir. Ancak bu teklif İngilizler tarafından kabul edilmemiştir. ECEVİT'in tabiriyle "Teshisimizde ve endiselerimizde birleşiyorlardı; fakat tedbirimizde birleşemiyorduk"¹¹⁴."

Buna karşılık İngilizlere önerilerinin ne olduğu sorulduğunda somut ve tatmin edici bir cevap alamamıştır. İngilizler üç garantör ülkenin 21 Temmuz 1974 Pazar günü bir araya gelerek görüşmesi önerisinde bulunmuşlardır. "Yunanistan'ı çağırılım gelirse iyi niyetini, gelmez ise iyi niyetli olmadıklarını gösterirler" demişlerdir. Ancak bu öneri Türk tarafında kabul görmemiştir¹¹⁵.

Bu sırada, ABD Disisleri Bakan Yardımcısı Sisco'nun görüşme talebi olmuş ve Londra'ya gelmiştir. İngilizlerin üçlü görüşme istegini Ecevit; garantör iki ülke dışında garantör olmayan bir ülkenin olmasının doğru olmayacağını ileri sürerek kabul etmemiştir. İngiltere gibi ABD de meselenin çözümüne yönelik somut ve tatmin edici bir yol göstermemiştir. ABD temsilcisi çözüm için; müzakere yolu, uluslararası kuruluşlar yolu, kamuoyu oluşturma yollarının kullanılmasını önermiştir¹¹⁶.

Somut ve gerçekçi bir öneri getirmeyen ABD'nin Türkiye'den öneri beklediğinin teshisi üzerine Türk tarafı; her şeyi denemiş olmak arzusu, kendi vicdanını tatmin etme, dostlarının vicdanını tatmin etme ve dünya kamu oyununun vicdanını tatmin etme bakımından bazı öneriler getirmiştir. Türk tarafına göre 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin artık temelini kalmadığı, darbe ile gelen yeni idareyi tanımanın mümkün olmadığı, bu nedenle Kıbrıs Cumhuriyeti aynı veya başka şekilde kurulana kadar; Türk otonomisinin kabul edilerek Ada'da geçici bir Kıbrıs Rum Cumhuriyeti ve

¹¹⁴ Başbakan, kabul edilmeyeceğini bile bile bu teklifi yapmalarının amacını: "İngilizlerin üsleri konusundaki hassasiyetlerini herkes gibi biz de biliyorduk; fakat riskli bir girişimde bulunmadan önce, özellikle büyük devletlerin kaygı veya tepki ile karşılayabilecekleri girişimde bulunmadan önce, elimizden gelen bütün olanakları sonuna kadar denemenin gerektiği kanısındaydık. TBMM Tutanak Dergisi, C. 13/1, s. 23

¹¹⁵ Ecevit'in bu öneriye cevabı şu şekilde olmuştur: "Biz yalnız size müracaat ederken gerekçemizi, neden Yunanistan'a müracaat etmediğimizi belirttik. Bu gerekçemizi haklı bulmuş olacaksınız ki, bizimle baş başa görüşmeyi kabul ettiniz. O gerekçeyi gereksiz kılacak bir olay olmamıştır, bir gelişme olmamıştır. Yunanistan mütecaviz devlet olarak, saldırgan devlet olarak, Kıbrıs Devleti'nin bütünlüğünü bizzat ihlal eden devlet olarak bu olayda en azından garantörler arasında yer alamaz..." TBMM Tutanak Dergisi, C. 13/1, s. 23

¹¹⁶ Ancak Ecevit'in izlenimlerine göre: "öneri sahipleri de kendi önerilerine pek ağırlık vermemektedir." TBMM Tutanak Dergisi, C. 13/1, s. 24

geçici Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin varlıklarının tanınmasını, Türk toplumunun deniz ve hava limanlarına Yunanlılarla, Rumlarla eşit haklar içinde çıkabilme, sahip olabilme hakkının verilmesini, Yunanlıların Ada'ya gayrimesru yollardan yığıldıkları askeri güce denk bir Türk silahlı kuvvetinin varlığının kabulünü, topraklarından ayrı kalan Türklerin topraklarına geri yerleşebilme hakkının tanınmasını teklif etmiştir. Sisco bu teklifleri hemen Atina'ya giderek Yunanlılara bildireceğini, kabul ettirmeye çalışacağını, ne kadarını kabul ettirebilirse bunu hemen Türk tarafına aktaracağını beyan etmiştir. Akabinde Atina'ya giden Sisco Yunanlılar ile görüştüktan sonra Cuma gecesi geç saatlerde Anakara'ya gelerek izlenimlerini Türk tarafına şu şekilde açıklıyor :''Yunanlılar Türkiye ile müzakereye hazır, müdahale ederseniz de savasa hazırlar, kesinlikle ENOSIS ilan etmeyecekler, Türklere ulaşım olanaklarını araştıracaklar, Türk toplumunun güvenliğini taahhüt ediyorlar, Rum Milli Muhafız Kuvveti'ndeki subaylarını değiştirmeye hazırlar. Vakit olmadığı için sizin önerilerinizi iletmedim.''ABD temsilcisi olarak konuyla ilgilenen Disisleri Bakan Yardımcısı SISCO' nun tekliflerine karşı Basbakan ECEVIT' in cevabi siyasi tarihimize esine az rastlanan bir tarzda hayır olmuştur¹¹⁷.

Gece boyu süren görüşmeler sonucu ABD'nin meseleinin haline yönelik bir çözüm getirmemesi, Türk tarafının sunduğu çözümleri beğenmemesi nedeniyle anlaşmaya varılamamıştır. Basbakan Ecevit:''Biz artık kendi basımızın çaresine bakmak zorundayız. Kendi basımızın çaresine bakarken sorumluluğumuzun bilincinde olarak dostlarımıza ve bölgemize herhangi bir sıkıntılı durum yasıtmamak için elimizden geleni yapacağız. Bütün diplomatik yolların denenmiş olduğu konusunda müsterihim, hiçbir vicdani

¹¹⁷ Dedim ki, ''Müzakere biz öteden beri istiyoruz, diyalog kurmak istiyoruz; fakat buna yanaşmıyorlar.İste Brüksel'de bir deneme yaptık, hatta Türkiye'de epey eleştirilere muhatap oldum, böyle bunların kaçacağını bildiğin halde niye gittin, diye.Demek ki bir asamadır'' dedim, ''Memnun oldum dedim'' dedim, ''Biz de hazırız , ancak bir istisnası ile'' dedim, ''Kıbrıs sorununu müzakere etmeyiz''.Öteki sorunları müzakere ederiz kendileriyle, eğer istiyorlarsa, Kıbrıs sorunu müzakere etmeyiz'', ''Neden'' dedi.'' Haktan , hukuktan, mantıktan anlamıyorlar'' dedim.''Ancak kuvvetten anlıyorlar.Adada aynı kuvvet durumuna geliriz, onların anladığı dil ile konuşabilir duruma geliriz, ondan sonra müzakereyi kabul ederiz.ENOSIS deklare etmeyeceklerini taahhüt etmeleri hiçbir şey ifade etmez; be de onların yerinde olsam özellikle etmem'' dedim.Çünkü deminde sizlere arz ettiğim gibi iki ayrı hükümet olacaklar; Birleşmiş Milletler'de iki oy , bir tarafları NATO'da, bir tarafları Üçüncü Dünyada. Hiç gereği yok dedim.Zaten olmuştur dedim; fiilen, de facto enosis olmuştur bugün ve bu Türklere ulaşım olanakları benim insani açıdan en çok üzerinde durduğum nokta idi .Siz bile söylüyorsunuz ki, ne kastettiklerini bilmiyorsunuz dedim.

Türk toplumunun güvenliğini taahhüt ediyorlar.Rum toplumunun güvenliği ne halde?O, ortadan kalkmış halde. Nasıl, Türk düşmanlığı ile ün yapmış bir kimse idare basında bulunacak, kendi milletinden, toplumundan insanları insafsızca öldürecek, ondan sonra ben onu Türk toplumunun güvenliğini tekeffül etmesine inanacağım dedim.Siz iyi niyetinize bunları söylerken inanıyorum; fakat onların iyi niyetine, bugünkü Rum yöneticilerinin, Yunan yöneticilerinin iyi niyetine inanmakta bizi mazur görmelisiniz dedim.

Toplumlararası görüşmelere gelince dedim, biz basta isteriz bunun başlamasını; ama bu bizim mecburen bugünkü gayri mesru Rum idaresini, hükümetini tanımamız anlamına gelir dedim, onlarla masaya oturacağız. Onun için ona da imkan yoktur; Kıbrıs konusunda ne Türkiye olarak müzakereye oturabiliriz bunlarla, ne de Kıbrıs Türk toplumu müzakereye oturabilir.Bu Rum muhafız gücündeki bütün subaylarını değiştirmeye hazırlar dediniz dedim.Bu subayların bir çoğu bizim bildiğimiz kadar öldü, cenazeleri kaldırıldı, yani ölü subaylarını değiştirme hakkı mı, onların yerine yenilerini getirme hakkını mı istiyorlar dedim.Bu arada ve bunların hiçbirinin meseleyi halletmeyeceğini, bizi tatmin etmesine imkan olmadığını, üstünde bile durulamayacağını ifade ettim. TBMM Tutanak Dergisi, C. 13/1, s. 27

huzursuzlugum yok, artik kendi yolumuza gidebiliriz “ demistir. Türk tarafinin silahlı kuvvet kullanmadaki kararligini gören ve bu fikre sicak bakmayan¹¹⁸ ABD temsilcisi Türk tarafinin kararından vazgeçme ihtimali olmadigi cevabini aldıktan sonra son bir manevra ile “bana 48 saat mühlet verin önce Lefkose’ye ardından Atina’ya gidecegim, bir daha zorlarım “ demistir. Ancak bu teklif reddedilmistir¹¹⁹. Yunanistan’ın fiili durumlar meydana getirerek anlasmaları hiçe sayması, Kıbrıs’taki insan hak ve hürriyetlerini çignemesi ve netice olarak dünya sulhunu tehlikeye düşürecek davranışlarındaki ısrarı neticesinde milli ve hayati menfaatlerimizi korumak, anlaşmaların tatbikini sağlamak, Kıbrıs’taki gerek Türk gerekse Rum toplumlarının haklarını teminat altına almak ve netice olarak sulhu muhafaza etmek için¹²⁰ baslatılan ve yakın tarihimizde “Kıbrıs Barış Harekati” olarak yerini alan bu hareket; Türkiye Cumhuriyeti’nin Kore Harekati’ndan sonra BM düzenindeki ikinci silahlı kuvvet kullanmasıdır. Bu hareketi silahlı kuvvet kullanmanın şartları açısından değerlendirirsek “mesru müdafa” hakkının şartlarının tam olarak gerçekleştiğini ve kuvvet kullanmanın mesru zeminde ve BM düzenine uygun olduğu sonucuna ulaşılır.

¹¹⁸ ABD ve İngiltere, Türkiye’ nin Kıbrıs’ a çıkarma yapmasına yeşil ışık yakmış değillerdi; ama ortada kırmızı ışık da pek görünmüyordu; fakat herhalde Türkiye’ nin bu dostlarımızla anlaşmış, mutabakata varılmış olarak böyle bir harekatta buldukları izleniminin yaratılabilmesi olasılığı kendilerini çok endişelendiriyordu, ürkütüyordu. TBMM Tutanak Dergisi, C. 13/1, s. 24

¹¹⁹ Ecevit’ in bu talebe cevabı: Biz bu 48 saat mühleti de daha fazlasını da size tanırız ;ama bir şartla , bunu tanımamızın bir faydası olması için esit kuvvet durumuna geçmemiz lazım Yunanistan’la Kıbrıs’ta.Bizim donanmamız ,Silahlı Kuvvetlerimiz Kıbrıs’a çıkarlar; ama Yunanlılar ates etmezse, Rumlar ates etmezse onlarda ates etmezler, belli yerlerde dururlar, konaklarlar, iki taraf da birbirine ates etmez, orada en azından esit bir Türk varlığı, askeri Türk gücü ortaya çıkar, ondan sonra 48 saat değil 48 gün de münakasa edebiliriz, yol arayabiliriz dedim. TBMM Tutanak Dergisi, C. 13/1, s. 3

¹²⁰ MSP milletvekili Hasan AKSAY’ın konuşmasından, TBMM Tutanak Dergisi, C. 13/1, s. 45

BESİNCİ BÖLÜM

KUVVET KULLANMAYA YARGISAL BAKIS

1.TBMM'nin Anayasa'nın 92. Maddesi Kapsamında Verdigi İzin Kararları (1964-2003)

TBMM bu konuda ilki 1964 yılında olmak üzere şimdiye kadar 16 karar vermiştir. TBMM'nin 1961 Anayasası'nın 66. 1982 Anayasası'nın 92. maddesi kapsamında ‘‘Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Kullanılması; Yabancı Ülkelere Gönderilmesi; Savaş Hali İlanı; Yabancı Silahlı Kuvvetlerin Türkiye’de Bulunması; Türk Hava Sahasının Yabancı Silahlı Kuvvetlerin Hava Unsurlarına Açılması’’ hususlarında aldığı kararlar şunlardır:

Karar No

Kabul Tarihi

Karar içeriği

93

16.03.1964

Kıbrıs’a TSK’nin gönderilmesine izin verilmesi hakkında karar

148

17.11.1967

TSK’nin yabancı ülkelere gönderilmesine dair karar

303

20.07.1974

TSK’nin yabancı ülkelere gönderilmesine izin verilmesi

107

12.8.1990

Güvenliğimizin sağlanması için silahlı kuvvetlerin yurt içinde ve dışında kullanılmasına izin verilmesi hakkında karar.

108

5.9.1990

Körfez Krizi sebebiyle, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’de bulunmasına, Anayasa’nın 92. maddesi uyarınca izin verilmesine dair karar.

17.1.1991

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına, bu kuvvetlerin kullanılmasına izin verilmesine dair karar.

204-205

10.12.1992

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine izin verilmesine dair karar.

487

20.2.1997

El-Halil'e (Filistin) Türkiye tarafından askeri personel gönderilmesi konusunda hükümetin yetkili kılınmasına ilişkin karar.

492

10.4.1997

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Arnavutluk'a gönderilmesi hususunda hükümetin yetkili kılınması için, Anayasa'nın 92. maddesine göre izin verilmesine dair karar.

587

25.7.1998

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Arnavutluk'a gönderilmesi hususunda hükümetin yetkili kılınması için, Anayasa'nın 92. maddesine göre izin verilmesine dair karar.

596

13.10.1998

Kosova Krizi ile ilgili "Çokuluslu Güç"e katılmak üzere Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yurtdışına gönderilmesine izin verilmesi hakkında karar.

722

10.10.2001

"Sürekli Özgürlük Harekati ve devamının icrası kapsamında" Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi, yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının Türkiye'de bulunması" konusunda Anayasa'nın 92 ve 117. maddeleri uyarınca hükümete izin verilmesine dair karar.

759

6.2.2003

Türkiye'deki Askerî Üs Ve Tesisler İle Limanlarda Gerekli Yenileştirme, Geliştirme, İnşaat Ve Tevsi Çalışmaları İle Altyapı Faaliyetlerinde Bulunmak Amacıyla, Amerika Birleşik Devletlerine Mensup Teknik Ve Askerî Personelin 3 Ay Süreyle Türkiye'de Bulunmasına İzin Verilmesine İlişkin Karar (Irak Savası)

763

20.3.2003

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kuzey Irak'a Gönderilmesine; Bu Kuvvetlerin Gerektiginde Belirlenecek Esaslar Dairesinde Kullanılmasına ve Muhtemel Bir Askeri Harekat Çerçevesinde Yabancı Silahlı Kuvvetlere Mensup Hava Unsurlarının Türk Hava Sahasını Türk Makamları Tarafından Belirlenecek Esaslara ve Kurallara Göre Kullanmaları İçin Gerekli Düzenlemelerin Yapılmasına, Anayasanın 92.Maddesi Uyarınca 6 Ay Süreyle İzin Verilmesine Dair Karar. (Irak Savası)

782

7.10.2003

Türk Silahlı Kuvvetlerinin Güvenlik ve İstikrara Katkı Yapmak Amacıyla Irak'a Gönderilmesine; Bu Kuvvetlerin Görev ve Kullanılmasına İlişkin Gerekli Düzenlemelerin Hükümet Tarafından Yapılmasına Anayasa'nın 92. Maddesi Uyarınca Bir Yıl Süreyle İzin Verilmesine Dair Karar

2. Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması Kararlarına İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararları

2.1. TBMM'nin 107 Ve 108 No'lu Kararlarına İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararı

2.1.1. Karar Metinleri

“Güvenliğimizin sağlanması için silahlı kuvvetlerin yurt içinde ve dışında kullanılmasına izin verilmesi hakkında karar” başlığı taşıyan, TBMM'nin Birinci Körfez Harekati sırasında 12.08.1990 tarihinde aldığı ve 14.08.1990 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 107 No'lu kararı aşağıdaki gibidir:

“Irak'ın Kuveyt' i işgali ve sonrasında meydana gelen ve ülkemizi yakından ilgilendiren olaylar sebebiyle, Türk Devleti'nin ve Cumhuriyeti'nin varlığını tehlikeye düşürmesi muhtemel gelişmeler karşısında, Anayasa'nın 117. maddesine göre milli güvenliğin sağlanmasından ve silahlı kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanmasından Yüce Meclise karşı sorumlu bulunan hükümete; ülkemize bir tecavüz vukuu halinde derhal mukabele edilmesi maksadına münhasır olarak¹¹⁸, savaş hali ilanı, silahlı kuvvetlerin kullanılması, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması konularında Anayasa'nın 92. maddesi uyarınca izin verilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 12.8.1990 tarihli 126. Birleşiminde kararlaştırılmıştır.”

“Körfez Krizi sebebiyle, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına, Anayasa'nın 92. maddesi uyarınca izin verilmesine dair karar “başlığı taşıyan, TBMM'nin Birinci Körfez Harekati sırasında 05.09.1990 tarihinde aldığı ve 07.09.1990 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 108 No'lu

¹¹⁸ Bu durumu önleyici mesru müdafaa ile karıştırmamak gerekir. Burada önceden bir saldırı değil önceden karar almak, yetki vermek söz konusudur.

kararı asagidaki gibidir:’’Irak'in Kuveyt'i isgal ve ilhak etmesi sonucu ortaya çikan Körfez Krizi sebebiyle, öncelikle Ortadogu'da barisin ve istikrarin yeniden tesisini ve ülkemizin muhtemel tehlikelere karsi güvenliginin idame ettirilmesini saglamak, kriz süresince ve sonrasında hasil olabilecek gelismeler istikametinde Türkiye'nin yüksek menfaatlerini etkili bir sekilde kollamak, hadiselerin seyrine göre ileride tafefisi güç bir durumla karsilasmamaya yönelik süratli ve dinamik bir politika izlenmesine yardimci olmak üzere; lüzum, hudut ve sümülü hükümetçe takdir ve tayin olunacak sekilde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına Anayasa'nin 92. maddesi uyarınca izin verilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 05.09.1990 tarihli 3.Birlesiminde kararlaştırılmıştır.

Bu iki karar temelde aynı amaca yönelik olup karsilastirildiginda 107 No'lu kararın hükümetin istedigii yetkiler bakımından, 108 No'lu kararın ise amaç bakımından daha kapsamlı olduğu görülmektedir. Dönemin Ana Muhalefet Partisi Sosyal Demokrat Halkçi Parti(SHP); 107 ve 108 No'lu TBMM kararlarının iptali için Anayasa Mahkemesi'ne basvurmıştır.

2.1.2. İptal Basvurusunun Gerekçeleri

SHP İptal Basvurusunda; söz konusu kararların, Anayasa'nin başlangıç bölümü ile 2., 6., 7., 8., 11., 87., 92. ve 104. maddelerine aykırılıklarını belirtmiştir.Gerekçeler iptal istemi dilekçesinde asagidaki sekilde yer almıştır.

*Savas hali ilanını ve silahlı kuvvet kullanilmasını öngören bu kararlar, ülke halkının gelecegi ve yasam hakkı ile ilgili önemli sonuçları olan ve büyük risk içeren hukuksal işlemlerdir.

*Bu durum sonucunda: Anayasa'nin 122. maddesi uyarınca yurdun bir veya birden fazla bölgesinde sikiyönetim ilan edilebilmesi, dolayısıyla özgürlüklerinin kısıtlanabilmesi ve vatandaşlara yeni yükümlülükler getirilmesine sebep olma riskini de tasımaktadır.

*Yukarıda belirtilen önemli sonuçları olan böyle bir konuda karar verme yetkisi Anayasa tarafından yalnızca TBMM'ye verilmiştir. Meclisin bu yetkisini kullanmasının mümkün olmadığı koşullarda ise karar verme yetkisi hükümete değil, yalnızca cumhurbaşkanına tanınmıştır. Bu sebeple söz konusu kararlar Anayasa'yi tadil niteliği tasımakta olup siyasi iktidara yetki devri söz konusudur .Bu durum demokrasiden yilginlik duyan herhangi bir iktidarı, ülkeyi sikiyönetimle yönetmeye kadar götürebilir.

*108 No'lu kararda belirtilen " Ortadogu'da barisin ve istikrarin yeniden tesisi " deyimini genel bir ifade olup bu bölgede barisin ve istikrarın sağlanmasında amacın, kapsamın ne olduğu

somut olarak ortaya konmamıştır. Ortadoğu’da istikrari sağlamak için silahlı yaptırıma basvurmak, bizim doğrudan görevimiz ve yükümlülüklerimizden değildir.

*108 No’lu kararda belirtilen “ülkemin muhtemel tehlikelere karşı güvenliğinin idame ettirilmesini sağlamak“ deyimini; böyle bir görevin bu güne kadar doğrudan doğruya silahlı kuvvet kullanmayı gerektirmemiş olması gerçeği karşısında gerçekçilikten uzak kalmaktadır” muhtemel tehlike“ deyimini objektiflikten uzak değerlendirmelere yol açabilecek niteliktedir.

*108 No’lu kararın devamında yer alan “ kriz süresince ve sonrasında hasıl olabilecek gelişmeler istikametinde Türkiye’nin yüksek menfaatlerini etkili şekilde kullanmak, hadiselerin seyrine göre ileride telafisi güç bir durumla karşılaşmama yönelik ve dinamik bir politika izlenmesine yardımcı olmak “ deyimini, subjektif değerlendirme ve yoruma açıktır.

*107 No’lu ve 108 No’lu kararda hükümete verilen yetkinin “lüzum, sınır ve kapsamı” belirlenmeyerek hükümete bırakılması Anayasa’ya aykirdir.

2.1.3. Anayasaya Aykırılık Gerekçeleri

2.1.3.1. Anayasanın Başlangıç Bölümüne Aykırılık

Anayasa’nın 176. maddesine göre Anayasa metnine dahil olan başlangıç kısmının besinci paragrafındaki “millet iradesinin mutlak üstünlüğü, egemenliğin kayıtsız şartsız Türk Milleti’ne ait olduğu ve bunu millet adına kullanmaya yetkili kılınan hiçbir kişi ve kuruluşun, bu Anayasa’da gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni dışına çıkamayacağı” hükmü; altıncı paragraftaki “kuvvetler ayırımının, devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmeyecek, belli devlet yetkilerinin kullanılmasından ibaret ve bununla sınırlı medeni bir iş bölümü ve iş birliği olduğu ve üstünlüğün ancak anayasa ve kanunlarda bulunduğu” kuralları karşısında söz konusu kararlar ile TBMM ve hükümet, Anayasa’da belirlenen hukuksal düzen ve sistem dışına çıkmışlardır.

2.1.3.2. Anayasa’nın 2. Maddesine Aykırılık

Anayasa’nın 2. maddesi Türkiye Cumhuriyeti’nin niteliklerini belirtmekte olup söz konusu kararlar burada belirtilen ve toplum ve devlet hayatında hukuk ilkelerine bağlılığı, ideal hukuk ile pozitif hukuk arasındaki mesafeyi kapatma dileğini ve hedefini ifade anlamına gelen hukuk devleti¹¹⁹ ilkesinin ihlali söz konusudur.Çünkü bu karar hükümetin subjektif değerlendirmelerle, keyfi kararlar almasına imkan verilebilecek ve hükümetin iradesini hukukun üstüne çıkarabilecek niteliktedir.

2.1.3.3. Anayasa’nın 6. Maddesine Aykırılık

Söz konusu kararlar, TBMM’ne ait yetki hükümete verildiğinden hükümet kaynağını Anayasa’dan almayan bir yetki kullanmış olacaktır.

¹¹⁹ Ökçesiz H, Hukuk Devleti, Afa Yayınları, İstanbul, 1998, Yasar Karayalçın, Hukukun Üstünlüğü, s. 144

2.1.3.4. Anayasa'nin 7. Maddesine Aykırılık

Silahli kuvvetlerin kullanılmasına karar verilmesi Anayasa'nin 92. maddesinde bir yasama islemi olarak belirtilmiş olduğundan bu hükme aykiri olarak yasama yetkisinin devri söz konusudur.

2.1.3.5. Anayasa'nin 8. Maddesine Aykırılık

Bu kararlar Anayasa'nin 8. maddesindeki yürütme yetki ve görevinin Anayasa'ya uygun olarak kullanılması ve getirilmesi hükmüne aykiri davranılmıstır.

2.1.3.6. Anayasa'nin 11. Maddesine Aykırılık

Bu karar Anayasa'nin 11. maddesinde ifade edilen; Anayasa hükümlerinin; yasama,yürütme ve yargi organlarini ,diger idare makamlarini, kurulus ve kisileri baglayan temel ilkeler olduğu hükmüne aykiri dir.

2.1.3.7. Anayasa'nin 104. Maddesine Aykırılık

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullanılmasın karar vermek (TBMM tatilde veya ara vermede ise) Anayasa'nin 104. maddesinde Cumhurbaşkanı'nin yürütme alanına ilişkin görevleri arasında sayıldığından bu hükme açıkça aykiri dir.

2.1.3.8. Anayasa'nin 87. Maddesine Aykırılık

107 No'lu TBMM kararı hükümete, savaş ilanına karar vermek yetkisi vermiş olup bu yetkiyi münhasıran TBMM'ye veren anayasanın 87. maddesine aykiri dir.

2.1.4. İlk İnceleme ve Karar

Anayasa Mahkemesi ilk incelemesinde konuyu İçtüzüğünün 8. maddesi gereğince görev açısından ele almıştır. Anayasanın 148. maddesine göre; Anayasa Mahkemesi kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve TBMM İçtüzüğünün Anayasaya şekil ve esas bakımından uygunluğunu denetler. Bunun yanında 85. maddede milletvekilliğinin düşmesi ile ilgili Anayasa Mahkemesi'ne görev veren bir düzenleme mevcuttur.

Anayasa'nin 85.maddesindeki yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya üyeligin düşmesine ilişkin ayrik kural dışında TBMM'nin “ Karar “ niteliğindeki işlemlerini anayasal yargi denetimine tabi tutan başka bir açık ve ayrik düzenleme Anayasa'da mevcut değildir. Bu durumda 107 ve 108 No'lu TBMM kararlarının Anayasa'nin 148. maddesinde belirtilen işlemlerden olup olmadığının saptanması gereklidir. Bunun için su sorunun cevaplandırılması gerekmektedir; 107 ve 108 sayılı kararların niteliği nedir? Kanun, Kanun Hükmünde Kararname ya da İçtüzük hükmü müdür?

Ancak meclisin işlemleri bilinçli olarak işlemleri denetimden kaçırmak ya da işlemin niteliği gereği öngörülenler dışında başka isimler altında da olabilir. Yasama Meclisi'nin Anayasa'da öngörülenler dışındaki isimler altında ve başka yöntemler uygulayarak

olusturduğu işlemlerin Anayasa Mahkemesi'nin denetimine girip girmediği saptanırken, uygulanan yöntem kadar söz konusu metin veya belgenin içeriğinin niteliği üzerinde de durulup değer ve etkisinin belirlenmesi gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi 24.09.1990 tarihinde iptal başvurusu ile ilgili kararını vermiştir, 1990 E.31 sayılı kararında 107 No'lu ve 108 No'lu kararların Anayasa Mahkemesi'nin denetimine tabi olan işlem ve eylemlerden olmadığı sonucuna vararak işin esasına girmeye gerek olmadığına karar vermiştir¹²⁰.

Anayasa Mahkemesi'ne göre karar yasa yada benzeri bir işlem niteliği tasimamaktadır. Çünkü geçici ve özel bir düzenleme söz konusudur. Mahkemenin bu görüşüne katılmak mümkün değildir. Çünkü anayasanın hükmü açıktır; istisnai haller dışında silahlı kuvvet kullanılmasına karar verme hakkı sadece meclise aittir. Sart olustugunda ve meclisin iradesi bu yönde tezahür ettiğinde bu yetki kullanılacaktır. Bu konuda kalıcı ve genel bir düzenleme vardır ve o da Anayasa'nın 92. maddesi hükümlerinin ta kendisidir. Anayasa Mahkemesi'nin bu kararında siyasi kaygıların ağır bastığı görülmektedir. Mahkeme bu karar varmak için zorlama yapmıştır. Zaten kararın son paragrafında; Anayasa'daki düzenlemelerin hukuksal idealizm açısından doğru olsa da gerçekler karşısında göz ardı edilmesi gerektiğini belirterek Anayasa'ya bağlı kalmadığını itiraf etmiştir.

¹²⁰ 1990.E.31 Sayılı Karar: Bilindiği gibi, yasalar yada yasalara denk pozitif hukuk metinleri nesnel, soyut, genel ve sürekli nitelikteki hukuk kurallarını içeren, etkileri yönünden de objektif hukuk alanında yeni bir durum yaratan ya da var olan bir durumu düzenleyen veya ortadan kaldıran kural-işlemler bölümüne girerler. Oysa TBMM'nin 107 ve 108 sayılı kararlarının bir yasada bulunması gereken nitelikleri tasimadığı açıktır. Söz konusu kararın özel, somut, geçici ve subjektif özellikleri ağır basmaktadır. TBMM'nin 107 ve 108 sayılı kararlarının içerdikleri öğelerin özel, somut, geçici ve subjektif özellikleri bakımından ortaya koydukları hukuksal yapıyı, birer kural-işlem olarak kabule olanak yoktur. Bu kararlar, öznel işlem yani ağır basan, TBMM'nin irade açıklaması biçimindeki özel kurallardır. Bir başka anlatımla, 107 sayılı karardaki "Irak'ın Kuveyt'i işgali ve sonrasında meydana gelen ve ülkemizi yakından ilgilendiren olaylar..." tümcesi, bireyselleşen somut nedeni oluşturmaktadır. Yine 107 Sayılı karardaki "... Türk Devletinin ve Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmesi muhtemel gelişmeler karşısında, Anayasanın 117. maddesine göre milli güvenliğin sağlanmasından ve Silahlı Kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanmasından Yüce Meclise karşı sorumlu bulunan Hükümete; ülkemize bir tecavüz vuku halinde derhal mukabele edilmesi..." biçimindeki ibareler, özel ve geçici öğeler olarak bireyselleşmiş kapsamı, "... savaş hali ilanı, Silahlı Kuvvetlerin kullanılması, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesi veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması konularında Anayasa'nın 92. maddesi uyarınca izin verilmesi..." ise, belirgin ve öznel öğeler olarak amacı öngörmektedir. Aynı saptama, 108 sayılı karar için de geçerlidir. Örneğin, "Irak'ın Kuveyt'i işgal ve ilhak etmesi sonucu ortaya çıkan Körfez Krizi..." tümcesi somut nedeni, "öncelikle Ortadoğu'da barışın ve istikrarın yeniden tesisini ve ülkemizin muhtemel tehlikelere karşı güvenliğinin idame ettirilmesini sağlamak; kriz süresince ve sonrasında hasil olabilecek gelişmeler istikametinde Türkiye'nin yüksek menfaatlerini etkili bir şekilde kollamak, hadiselerin seyrine göre ileride telafisi güç bir durumla karşılaşmamaya yönelik sür'atli ve dinamik bir politika izlenmesine yardımcı olmak üzere..." biçimindeki anlatımlar, özel ve geçici öğeler olarak kapsamı, "lüzum, hudut ve sümülü Hükümetçe takdir ve tayin olunacak şekilde Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına Anayasa'nın 92. maddesi uyarınca izin verilmesi, ..." biçimindeki tümceler ise, yine belirgin ve öznel öğeler olarak amacı göstermektedir.

Ayrıca isaret etmek gerekir ki, Anayasa'nın 92. maddesinin içerdiği konular, Anayasa'nın yasayla düzenlenmesini öngördüğü alanın da dışındadır. Açıklanan nedenlerle, anılan her iki TBMM kararı, Anayasa Mahkemesi'nce Anayasaya uygunluk denetimine bağlı tutulan işlemlerden, ayrıca nitelik ve içerik yönünden bunlara esdeğer metinlerden görülmediğinden, Anayasa'ya aykırı olup olmadıklarını belirlemek için işin esasının incelenmesi olanagi bulunamamıştır. Anayasa'nın 92. maddesi ile yasama organına tanınan yetkinin, ancak her olayın somut koşulları içinde TBMM'nde yapılacak değerlendirmeler sonucunda kullanılmasının gerektiği yolundaki say, hukuksal idealizm açısından çekici ve doğru görülebilirse de, uygulamadan kaynaklanan gereksinmeler ve gerçeklerle bağdaştırılması son derece güçtür. Uluslararası boyutlarda önem kazanan, çok hızlı karar alma ve uygulama sürecini gerektiren Körfez krizinin her aşamasında belirecek ikindi olayları yasama organının önüne getirip değerlendirmek ve alınacak karar sonucuna göre uygulamaya geçmek, bu tür olayların doğasına da, mantığına da uymaz. Hükümete verilen izin kapsam ve amacını asmamak üzere, diplomasiye ya da Türk Silahlı Kuvvetlerinin hareketine ilişkin strateji ve taktiklerin geliştirilip uygulanmasının, Anayasa'nın 92. maddesi uyarınca TBMM tarafından, yasama organının yetkileri kapsamındaki işlem türlerinden biri olan "karar" ile kendisine "izin" verilmiş Hükümetin görevlendirilmesi, Anayasa'nın 117. maddesinin amacı doğrultusunda uzmanlık ve yönetim tekniğinin kaçınılmaz gereğidir. Su halde, davacının bu yoldaki savının aksine, 107 ve 108 sayılı TBMM kararlarının, anayasal yargı denetimine bağlı tutulacak yasama işlemlerinden olmadıkları için Anayasa'ya aykırı olup olmadıklarını saptamak amacıyla esastan incelenmelerine gerek görülmemiştir.

2.1.5. Karsi Görüsler

Anayasa Mahkemesi yukarıdaki kararı 4'e karsi 7 oyla almıştır. Başkanvekili Yekta Güngör ÖZDEN ile üyeler Yılmaz ALIEFENDIOGLU, Selçuk TÜZÜN ve Ahmet N. SEZER karara katılmamışlardır. Üyelerin çoğunluk görüşüne katılmamalarının gerekçeleri aşağıdaki gibidir:

*Başkanvekili Yekta Güngör ÖZDE

Mahkemenin kararında açıkça belirtildiği üzere, yasama organının iptali istenen iki kararı, Anayasa Mahkemesi'nin biçim ve öz yönünden denetlemek yetkisini tasıdığı yasa, KHK ve TBMM İçtüzüğü olmadığı gibi nitelik ve içerik yönünden de bu düzenlemelerin benzerlerinden görülmemiştir, ancak bir işlem adı karar olmakla birlikte içeriğiyle karar sınırlarını aşmış, yasa, KHK ya da TBMM İçtüzüğü niteliğindeyse denetlenebilir.

Konunun kurulda görüşülmesi sonunda "yetki devridir, bu nedenle Anayasa'ya aykirdir ama içerik ve nitelik yönünden yasa, KHK ve içtüzük ya da bunların benzerlerinden olmadığından, karar niteliği dışına çıkmadığından istemin reddi zorunluluğunda çoğunluk birleşmiş, karsi oyda kalanlar ise denetlenebilecek metin niteliğinde olduğunu benimsemişlerdir. Karar ise görüşülenin aksine "yetki devri sayılamaz" görüşünü de içerecek biçimde yazılmıştır. Öte yandan 107 ve 108 sayılı TBMM kararlarının öngörmeleri gereken neden, kapsam ve amaç öğelerinin anlaşılabilir ölçülerin üstünde ayrıntılı bir anlatıma kavuşturulması, üslup sorunu ile ilgilidir. Bir bakıma Anayasa Mahkemesi'nin görevi dışında kalan "yerindelik denetimi"ne girer. Anlami içeriğinden çıkarılabilen bir hukuksal metnin üslubundaki yetersizlik, geçersizlikle sonuçlanacak kesin bir yargının kanıtı olamaz. Kaldı ki, söz konusu kararların neden, kapsam ve sonuç öğelerinin nelerden oluştuğu, zorlayıcı yorumlara gerek kalmayacak biçimde belirtilmiştir. Öznel değerlendirmeyi aşmayan belirsizlik savi da 107 ve 108 sayılı TBMM kararlarının, anayasaya uygunluk denetimine bağlı tutulacak yasayla esdeğerde ve etkinlikte metinler olmadıklarını ve isin esasının incelenmesinin gerekmediğini göstermektedir.

Anayasanın 92. maddesinin birinci fıkrasındaki "izin vermek" sözcükleri ile ikinci fıkrasında iki kez geçen "karar vermek" sözcüklerinin, konu ve amaç gözetildiğinde, "karar vermek" anlamında kullanıldıkları anlaşılmaktadır. İzin de bu kararlar ile verilecektir. TBMM'nin kararı bir iznin, bir istençin (iradenin) açıklanmasıdır. Bu konudaki kararların açıklanma biçimi, TBMM'nin yasa yoluyla, Cumhurbaşkanlığı'nın ise, Anayasa'nın 104. maddesinin (b)/7 ye göre, tek imzalı kararnameyle olmalıdır. TBMM'nin izninin yasayla değil, olağan bir karar ile olabileceği de düşünülebilir. Böyle olunca, karar niteliği dışına çıkmayan bir istenç açıklamasıyla yetinilirse, ancak bu durumda Anayasa'ya uygunluk denetimine bağlı

tutulamaz, savas ilanı yetkisi "karar" konusu gösterilerek yargısal denetim dışında çıkarılamaz. Adı "karar" olan işlem, başka aykırılıklar taşıyorsa, karar niteliğini değiştirecek genişliklere, örneğin yasayla düzenlenecek başka konulara yer veriyorsa olgusal bir karar kabul edilemez. Bir kararın, denetim sonucunda bir yasa da bulunabilecek aykırılıkları tasdiğı saptanırsa Anayasa'nın egemenliğini sağlamak, aykırılığı gidermek için iptali yönüne gidilmelidir.

92.maddenin TBMM'ne verdiği yetki, hukuk dilinde "münhasır yetki" adı verilen ve yalnızca yetkili kilanınin kullanacağı, başkasına devredilemeyecek türde bir yetki kurumudur. Bu yetki, başka bir organla birlikte de kullanılamaz. Ortaklık, birliktelik, bölüşüm ve adına kullanmayı olanaksız kılan yetki niteliği, anılan maddenin ikinci fıkrasıyla da doğrulanmaktadır. İkinci fıkrayı oluşturan ayrı kural, birinci fıkrada TBMM'nin yetkiyi doğrudan kullanmasının değişik biçimidir. TBMM yetkiyi kendisi kullanmasaydı ayrı kurala gerek görülmezdi. TBMM dinlemede (tatilde) ya da ara vermede iken ansizin silahlı saldırı olmasında Cumhurbaşkanı'nin de yetkili kilınması bir ayrı durumdur. Bunun öngörülmesi birinci fıkradaki yetkinin öz yetki, temel yetki olduğunun kanıtıdır.

Diğer yandan 92.maddedeki durumların savas ilanı anlamına geldiği de açıktır. Bilgi ve görgü artırma, araştırma ve inceleme, deneyim, tören, karşılıklı dostluk ziyareti, konukluk ya da turistik gezi amaçlanmadığına göre "Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında" Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesinin başka anlamı olamaz. Gönderilmesi savas düşünülmesine ve amaçlanmasına bağlı olmasa bile gönderilen ülkenin yorumu, karşılayışı ve davranışı savas sonucunu getirebilir.

İsin niteliği ve ivediliği yasa yöntemini olanaksız kılma bile içtüzük ile istenilen yöntem ve hız verilebilir karar da karar sınırları içinde kalmalı, yasa niteliği ve içeriğini tasımamalıdır.

İktidar baskısı ya da oy çokluğuyla Anayasa'nın savsaklanmasına, Anayasa'ya aykırılıklara, rejimin yozlaşmasına olur vermeyecektir. İktidarlar geçici, TBMM kalıcıdır. İktidar, TBMM demek olmadığı gibi, demokrasi de TBMM çoğunluğu demek değildir.

Anayasa'nın 6. maddesinin hiçbir kimse ya da organın kaynagını Anayasa'dan almayan bir devlet yetkisini kullanamayacağını, 7. maddesinin de yasama yetkisinin devredilemeyeceğini öngörmesi karşısında TBMM'nin kendi öz yetkisini kullanmayı hangi neden, durum, zaman ve koşulla olursa olsun Bakanlar Kurulu'na bırakması geçersizdir. Aksi durumda, TBMM'nin devri de yetkisiz olur

Oysa, Anayasa, silahlı kuvvetlerin yabancı ülkelere gönderilmesiyle yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına (Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalarla uluslararası nezaket kurallarının gerektirdiği durumlar dışında) izin verirken, her ayrıntıyı, tüm yönleriyle ayrı ayrı değerlendirerek sonuca varmakla TBMM'ni yükümlü kılmıştır. Savaşa neden olan, savaşla karşılaştıran işlemlerin özel bir özen ve duyarlılık istediği açıktır. Bir yasama organının ulusal yasama doğrudan ilgilendiren böyle bir durumdan daha önemli pek az görevi olabilir.

Bu karar ayrıca, Anayasa'nın 92. maddesinin ikinci fıkrasıyla Cumhurbaşkanı'na tanınan yetkiyi de dışlamakta, bu yetkiyi de hükümete devretmektedir.

İçerikleri özetlenen 107 ve 108 No'lu kararların, 92. maddenin geniş anlamda bir karar olarak değerlendirilmesinde bile böyle bir karar niteliğini astığı, bir yasa etkinliğinde ve düzeyinde olduğu bellidir. Yöntem saptırmasıyla kararlarla yasa niteliğinde işlemler yapılamaz. Bu durumlarıyla, yetki devri yasasını çiğnedikleri gözetilerek sonuca varılması gerekirdi. Güçler ayrılığı ilkesini, denge ve uyumu bozan işlem ve düzenlemelere geçerlik tanınmaz

Somut olayları, yine güncel, ivedi, zorunlu, somut durumları, tüm koşulları saptanmadan olasılıklar için önceden izin vermek, bir anlamda da sığgörü (basiret) ye bağlanamaz. Genelde her saldırı için hazır bekleyen silahlı kuvvetlerin varlığı, uyanıklığı ve gücü inceleme konusu yasama kararlarındaki ayrıntıyı gereksiz kıldığı gibi önceden önlemi de fazla kılmaktadır..

Bu kararlara emsal olarak gösterilen daha önceki, 16.3.1964 günlü 93; 17.11.1967 günlü 148 ve 20.7.1974 günlü 303 Sayılı TBMM kararlarından ilkinde hükümetin devreye konulması ya da adinin geçirilmesi söz konusu olmamıştır. Sonraki iki kararda, simdikilere benzeyen bir anlatimin bulunması, bugün de onların izlenmesini gerektirmez. Ayrıca anlaşmalarla tanınan hakların kullanıldığı Kıbrıs olayı, Körfez için hukuksal uygulamalar yönünden sağlıklı bir örnek oluşturamaz. Olası durumlar için değil somut olaylar ve belirgin olgular için TBMM'nin istencini belirteceği görüşümdedir. Bu arada bu kararlarla bir tür Anayasa değişikliğinin eylemli biçimde gerçekleştirildiği görüşü de yabana atılamaz. Dinence sırasında bile TBMM toplantıya çağırılmalı, kaçınılmaz durumda Cumhurbaşkanı karar vermelidir. Bu ayırık durum, ayırık yetkilendirme, asıl yetkiyi ortadan kaldıramaz.

Yukarıda belirtilen nedenler ve durumlar karşısında, inceleme konusu 107 ve 108 No'lu "Karar" adli yasama işlemlerini, yasa yerine karar yolu seçildiğinden, karar yolu uygun bulursa da yasa konularını kapsayarak yasa içerik ve niteliğinde bulunduğundan, bu yolla

yasama yetkisinin devrini öngördüğünden Anayasa'nın 2., 6., 7., 87., 92. ve 104. maddelerine aykiri buluyorum.

*Yılmaz ALIEFENDIOĞLU

Anayasa'nın 92. maddesinde açıkça görüldüğü üzere, savaş hali ilanına ve maddede sayılan ayrik durum disinda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine veya silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi münhasıran TBMM'ye aittir.

"İzin verme", dogal olarak öncelikle "izin istemini gerekli kılar. Yürütme organı, bu maddeye göre, lüzum, amaç ve kapsamı belirli bir istekle TBMM'ye başvurur, TBMM, yürütme organınca belirlenen hususları değerlendirerek Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine izin verir ya da sebepleri geçerli görmezse bu isteği reddeder. İsin özelliği ve ivediliği göz önüne alınırsa bu maddeye göre verilecek iznin meclis kararı niteliğinde olması ve bu nitelikteki meclis kararının da Anayasal yargı denetimi disinda kalması gerekir.

Anayasal yargı denetimi disinda tutulan TBMM'nin, bu bağlamda, silahlı kuvvetlerin yabancı ülkelere ya da yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına ilişkin izin verme kararıdır. Çünkü Anayasa'ya uygun olarak verilecek izin işlemi bireysel bir işlem niteliğindedir, kesindir ve hukuksal sonuçlarını hemen gösterir.

Ancak, amaç ve kapsam belirlemeden ve herhangi bir süreyle sınırlamadan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkeye gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulundurulmasına karar verilmesi isinin ve bu konudaki değerlendirmenin hükümete bırakılması, TBMM'ye ait olan "izin verme yetkisinin" hükümete devredilmesi anlamına gelir.

Meclisin izin verme kararı, tamamlayıcı ve bireysel işlem olmaktan çok, ileriye dönük ve kural koyucu özellikte ise; silahlı kuvvet göndermenin kapsam, lüzum ve zamanını değerlendirmeyi bir süre sınırı da getirilmeden yürütmeye bırakıyorsa yetki devri niteliğine dönüşür. Bu tür meclis kararı, yasa değer ve etkinliğinde bir işlem kabul edilerek anayasal yargı denetimine bağlı tutulmalıdır. Nitekim Anayasa, KHK çıkarma yetkisinin bir yasayla verilmesini öngörmüştür. Bu Anayasa'nın 92. maddesinin birinci fıkrasının değiştirilmesi anlamına gelmektedir.

108 sayılı karar ile, TBMM tatilde ve ara vermede iken, Cumhurbaşkanı'ndan başka, hükümet de, bu konuda karar verebilecek duruma girmiştir. Dolayısıyla Anayasa'da olmayan

bir yetki hükümete verilmiş ve bu karar bu anlamda Anayasa'nın 92. maddesinin ikinci fıkrasında da değişiklik yapmıştır.

Sonuç olarak, bu kararların Anayasaya uygunluk denetiminin yapılması Anayasa Mahkemesi'nin görevi içindedir. Anayasa Mahkemesi görevini, önüne getirilen bir yasama işlemine, ne ad verildiğine bakarak değil, içeriği ve niteliğiyle belirlemelidir. Verilen karara, açıklanan nedenlerle, isin esasının incelenmesine geçilmesi gerektiği görüşüyle karşıyım.

*Ahmet Necdet SEZER

Anayasa'da savaş ilanı ve silahlı kuvvet kullanılması gibi yetkilerin ayrıntılı bir düzenleme ile TBMM'ye verilmesinin nedenlerini daha önce yaşanan olaylardan edinilen deneyimlerde aramak gerekir. Nitekim 1961 Anayasası'na ilişkin Kurucu Meclis görüşmeleri incelendiğinde TBMM'ye yetki veren böyle ayrıntılı bir düzenleme getirilmesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'na, yetkililerin çoğunun bilgisi dışında yalnızca birkaç kişinin kararı ile sürüklenerek kendisini bir oldu bitti içinde bulması ve 1950 yılında da Kore'ye asker gönderme kararının TBMM toplantıya çağrılmaksızın, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Milli Savunma Bakanı'nca verilmesi gibi olaylar etkin olmuştur.

Cumhuriyet Anayasalarımızın tümünde, savaş ilanı ve silahlı kuvvetlerin kullanılmasına karar verme yetkisi TBMM'ne verilmiştir. 1924 Anayasası da 26. maddesinde savaş ilanını TBMM'nin "bizzat kendi ifa ettiği" görevler arasında saymıştır.

Savasa karar vermek ve savaş ilan etmek yetkisi yalnızca TBMM'ye ait olduğuna göre hükümetin, savaşı kışkırtıcı nitelikteki davranışlarıyla, meclisi savaş ilanını zorunlu kılacak durumlara düşürmemesi ve onu oldu bitti karşısında bırakmaması gerekir. Bu nedendir ki, 92. madde ile Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması TBMM'nin iznine bağlı tutulmuştur. Ancak aynı madde "Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği hallerde" meclisin iznine gerek görmemiştir.

Türkiye'nin taraf olduğu ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulundurulabilmesine olanak veren antlaşmalar önceden meclisin onayından geçtiğinden onun bilgisi içinde olacaktır. Çünkü bu durumda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin gönderilebileceği yabancı ülkeler ile gönderme nedenleri ile Türkiye'de bulunabilecek yabancı kuvvetlerin hangi ülkelere ait olacağı ve Türkiye'de bulunma nedenleri önceden bilinmektedir. Ayrıca milletlerarası nezaket kurallarının gereği

olarak silahlı kuvvet göndermek ve kabul etmek içinde meclisten karar almak gerekli görülmemiştir.

92. maddenin 1. fıkrası 1961 Anayasası' nin 66. maddesinden aynen alınmıştır. 1961 Anayasası'na ilişkin TBMM, Birlesik Toplantısı İçtüzüğü (M. 24, 25), bu konudaki yasama isleminin bir meclis kararı ile olusacağını açıkça göstermiştir. Nitekim 1961 Anayasası'nin TBMM'nin görev ve yetkileri ile ilgili 64üncü maddesinin gerekçesinde "savas hali ilanı kararı"nin mahiyeti icabi kazai murakabeye tabi olamayan kararlardan olduğu açıkça belirtilmiştir. 1982 Anayasası' nda da bu yasama isleminin niteliğinin değistirildiğine ilişkin bir açıklık yoktur.

Bu nedenlerle 92. maddedeki işlemler, TBMM' nin yasa prosedürü içinde değil karar biçiminde gerçekleştirilmesi gereken işlemlerdir.

Türk Silahlı Kuvvetleri' nin yabancı ülkelere gönderilmesi söz konusu olduğunda, bu ülke veya ülkelerin hangileri olduğu, gönderilecek kuvvetin niteliği ve ne kadar süre için gönderildiğinin; yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verilmesi durumunda da bu kuvvetin niteliği, hangi ülke veya ülkelerden ne kadar süre için geleceğinin TBMM kararında belirtilmesi ve kararın bu verilere dayandırılması zorunludur.

Her şeyden önce Bakanlar Kurulu, TBMM' nin kendisine verdiği bu yetkiyi, yalnızca parlamentonun tatilde veya ara verme halinde değil, toplantıda olduğu sırada kullanabileceği gibi bu kararlar hükümete yalnız savas ilanı değil onun yanında yabancı ülkeye asker gönderme veya ülkede yabancı asker bulundurma yetkisi de verilmektedir. Karar bu biçimi ile Anayasa'nin çok daha sınırlı olarak Cumhurbaşkanına verdiği bir yetkiyi daha genişletilmiş olarak hükümete tanımaktadır.

Bu nedenle 107 sayılı karar Anayasa'nin 92. maddesinin 2. fıkrasının içeriğini değistirir niteliktedir. Bakanlar Kurulu' na Türk Silahlı Kuvvetleri' ni sınırsız kullanma yetkisi veren bir yasama işlemini kendisine verilen ad ne olursa olsun başka bir biçimde anlamak olanaksızdır.

5.9.1990 gün ve 108 sayılı TBMM kararı ise Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına karar verme konusunda Anayasa'nin 92. maddesi 1. fıkrasının TBMM'ne verdiği yetkiyi hükümete devretmektedir. Karar içeriğine göre, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetleri Türkiye' de bulunmasının "lüzum, hudut ve sümülü" hükümetçe takdir ve tayin olunacaktır. Böylece ortada somut bir olay bulunmaksızın meclise ait bir yetki çok uzun

ve belirsiz bir süre için hükümete verilmektedir. Karardaki bu sinirsizlik onun 92. maddeye uygun bir karar olmaktan çıkarıp Anayasa'nin yalnızca TBMM'ye tanıdığı bir yetkinin Bakanlar Kurulu'na devrine olanak veren bir yasa olarak kabulünü zorunlu kılmaktadır. Bu nedenlerle esasın incelenmesi gerekeceğinden çoğunluğun görüşüne katılmıyorum.

2.2. TBMM'nin 722 Sayılı Kararı ile İlgili Anayasa Mahkemesi Kararı

2.2.1. Karar Metni ve İlgili Düzenlemeler

TBMM Genel Kurulu'nun iptali istenilen 10.10.2001 günlü, 722 sayılı kararı şöyledir:

“Dostumuz ve müttefikimiz Amerika Birlesik Devletleri’ne 11 Eylül günü yöneltilen ve büyük can ve mal kaybına neden olan terörist saldırısı, dünyanın en güçlü devletinin bile terörizm tehdidi altında bulunduğunu göstermiştir.Yillardir terörizmin acisini duyan Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu tehdidi azimsayan hatta görmezden gelen ülkeleri terörizmin tehlikeleri konusunda öteden beri uyarmakta idi.

Amerika Birlesik Devletleri’nin ugradigi agir saldiri karsisinda, simdi, birçok ülke, terörizm afeti karsisinda uluslararası dayanismanin gerekliligini kavramaya baslamistir.

Bu baglamda NATO Anlasmasi’nin 5. maddesine islerlik kazandirilmistir.Birlesmis Milletler Güvenlik Konseyi’nce alinan 1368 ve 1373 sayili kararlar da dünyada terörizme karsi yaygin bir bilinçlenme sürecinin basladigini göstermistir.

Terörizm karsisinda Türkiye’yi her zaman desteklemis olan Amerika Birlesik Devletleri’nin çagdisi terörist Taliban yönetimine karsi açtigi savasta, Türkiye’yi yaninda bulmasi dogaldir.

Amerika Birlesik Devletleri’nin terörizme karsi baslattigi “Sürekli Özgürlük Harekâti”nin basariya ulasmasi tüm insanligin yararınadır. Bu harekâti Islam’a karsi bir eylem gibi göstermeye kalkisanlar, baris dini olan Islâm’in yüce degerleriyle çelismektedirler.Türkiye Cumhuriyeti Devleti, baslatilan mücadelenin kisa sürede ve yayginlasmadan basariya ulasmasi için, kendi olanaklarinin elverdiği ölçü ve biçimde, her katkıyi yapmalıdır.

Bu nedenle ve bu baglamda, hükümet, Anayasa’nin 92. ve 117. maddeleri uyarınca, gereği, kapsamı, siniri, zamani ve süresi Hükümetçe belirlenmek üzere, terörizme karsi baslatilan sürekli özgürlük harekâti ve devamının icrasi kapsamında Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yabancı ülkelere gönderilmesi, yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının Türkiye’de bulunmasi ve hükümetçe verilecek izin ve belirlenecek esaslar çerçevesinde bu kuvvetlerin kullanilmasi için

hükümete izin verilmesi, Genel Kurul'un 10/10/2001 tarihli 5. birlesiminde kararlaştırılmıştır.”

Anayasa Madde 92: Milletlerarası hukukun mesru saydığı hallerde savaş hali ilanına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nindir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde veya ara vermede iken ülkenin ani bir saldırıya uğraması ve bu durumda silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde Cumhurbaşkanı da, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullanılmasına karar verebilir.

TBMM İçtüzük Madde129: Anayasa'nın 92. maddesinin birinci fıkrası gereğince, yabancı bir devlete karşı veyahut belli bir devleti hedef tutmayıp Türkiye için savaş hukukunun yürürlüğe girmesini gerektiren hallerde savaş hali ilanına, Bakanlar Kurulu'nun istemi üzerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce karar verilir. Bu kararı Cumhurbaşkanı uygular.”

TBMM İçtüzük Madde130: Anayasanın 92. maddesinin birinci fıkrası gereğince, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulundurulmasına, belli bir süre için, Bakanlar Kurulu'nun istemi üzerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce izin verilir. Bu kararı Cumhurbaşkanı uygular.”

2.2.2. İptal İsteminin Gerekçeleri

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 10.10.2001 tarih ve 722 sayılı kararının Anayasa'ya aykırı olduğu iddiasıyla dönemin ana muhalefet partisi (SP) Anayasa Mahkemesi'ne iptal başvurusunda bulunmuştur. İptal isteminin gerekçeleri şöyledir:

*722 sayılı Karar, TBMM İçtüzüğü'nün 130'uncu maddesini, birçok bakımdan “eylemli” ve Anayasaya aykırı olarak değiştirmiştir. Söyle ki: Bu karar, Anayasa'ya aykırı eylemli içtüzük değişikliği ile hem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yetkisini hem de Cumhurbaşkanı'nin yetkisini ihlâl etmiştir. İçtüzüğün eylemli olarak değiştirilen 130uncu maddesine göre; silahlı kuvvetlerin kullanılmasına ve yabancı ülkelere gönderilmesine karar verme yetkisi sadece meclise ve istisnai durumda Cumhurbaşkanı'na tanınmıştır. Söz konusu kararda ise bu

yetki belirsiz bir süre için, bütünüyle Bakanlar Kurulu'na devredilmiştir. Bu devir, tam anlamıyla bir "yetki devri"dir.

Bu karar; gereği, kapsamı, sınırı, zamanı ve süresi hükümetçe belirlenmek üzere... Hükümetçe verilecek izin ve belirlenecek esaslar çerçevesinde..." demek suretiyle, Cumhurbaşkanı'nin yetkisini de hükümete vermektedir. Çünkü 92. maddeye göre istisnai olarak Cumhurbaşkanı'na verilen yetki ortadan kaldırılmıştır. Bu da eylemli bir içtüzük değişikliğidir. Bu değişiklik, Cumhurbaşkanı'nin yetkileri bakımından Anayasa'nin hem 92/2. maddesine hem de 104. maddesinin "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullanılmasına karar vermek" diyen "b/7" hükmüne açıkça aykırıdır.

*722 sayılı karar, içtüzüğün 130. maddesindeki "belli bir süre için" kavramını eylemli olarak değiştirmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 130. maddesine göre hükümete verilecek izinler belli bir süre için olmalıdır. Bu karara göre Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin resmen ve fiilen savaşa dahil olduğu bir dönemde, Türk Hükümeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bilgisi dışında Türk Silahlı Kuvvetleri'ni yabancı ülkelere gönderebilecek, yabancı silahlı kuvvetleri ise Türkiye'de konuşlandırabilecektir. Bu karara göre Türk Silahlı Kuvvetleri'nden,

- Kaç asker,
- Ne zaman,
- Ne kadarlık bir süre için,
- Hangi ülkelere, gönderilecektir? Bunların cevaplarını tahmin etmek bile mümkün değildir.

Aynen bunlar gibi;

- Hangi yabancı ülke silahlı kuvvetleri,
- Ne miktarda,
- Türkiye'nin neresinde,
- Ne zaman,
- Ne kadarlık bir süre için, konuşulacaktır? Bu soruların da cevaplarını tahmin etmek mümkün değildir.

*Hiç kustu yoktur ki 722 sayılı Karar'ın son fıkrasına dayanan (bu tür) uygulamaların tamamı Anayasa'nin 92/1. maddesinin hem lafzına (sözüne) hem de ruhuna (özüne) aykırı

dürecektir.Çünkü 722 sayılı Karar’ın son fıkrası, Anayasa’nın 92/1. maddesinin hem lafzına hem de ruhuna aykırıdır.

*Öte yandan hükümetler çeşitli sebeplerden dolayı örneğin iktisadi, mali, ideolojik veya askeri sebeplerle yabancı güçlerin etkisinde kalabilir, onların kontrolüne de girebilir. Ve hatta bir kısım yöneticiler, kişisel çıkarlarını ulusal menfaatlerin üzerinde görerek düşmanla işbirliği dahi yapabilir. Nitekim tarihte bunun örnekleri çok görülmüştür.İnsanlık tarihinin yaşadığı bu acı tecrübelerden dolayıdır ki Cumhuriyet Anayasalarımızın tümünde, savaş ilanı ve silahlı kuvvetlerin kullanılmasına karar verme yetkisi TBMM’ye verilmiştir. Anayasa’nın 87. maddesi savaş ilan etme kararını sadece meclise tanımıştır.Bu karar aynı zamanda savaş kararidir,ilan edilmemiş bir savaş durumu söz konusudur ; oysa günümüzde savaşın illaki belirtilen şekilde ilanı gerekli değildir.Bir ülkeye ‘senin düzenini sistemini değiştirmek için ülkeye silahlı kuvvet gönderiyorum’ demek savaş ilan etmekten başka bir şey değildir.

İptal başvurusunda gündeme gelmeyen ancak varlığı kesin olan bir aykırılık durumu da silahlı kuvvet kullanmanın şartlarını oluşmamış olmasıdır.Bilindiği gibi BM düzeninde ancak iki durumda ülkeler silah kullanabilmektedir.Birincisi mesru müdafaa halidir ki Afganistan’da meydana gelen olaylarla bizim doğrudan veya dolaylı ilgimiz yani mesru müdafaa durumumuz yoktur¹²¹. İkincisi BMGK kararıyla silahlı kuvvet kullanılmasıdır ki BM’nin bu konuda aldığı 1368 ve 1373 sayılı kararlarında silahlı kuvvet kullanılmasına ilişkin bir hüküm yoktur.

2.2.3. İlk İnceleme Ve Karar

Anayasa’nın 85. maddesinde sözü edilen yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya üyeligin düşmesine ilişkin aykırı kural dışında, Anayasa’da, TBMM “kararlarını” anayasal yargı denetimine tâbi tutan, dolayısıyla Anayasa Mahkemesi’ne bu alanda görev veren açık bir düzenleme yoktur.

Bir yasama metnine verilen ad, o metnin anayasal yargı denetimine tâbi olup olmayacağı konusunda tek ve yeterli ölçüt değildir. Yasama metninin içeriğinin ve özünün de göz önünde bulundurulması zorunludur. Anayasa Mahkemesi’nin yerleşik kararlarında benimsediği gibi, Yasama Meclisi’nce Anayasa’da öngörülenler dışındaki adlar altında ve başka yöntemler

¹²¹ Bu konuda mesru müdafaa hakkımız; PKK’yi besleyip büyüten, yasatan, kucak açan ve bu yaptıkları BM’nin Saldırının Tanımı Kararına göre açıkça saldırı olan basta Irak olmak üzere İran ve Suriye’ye karşı vardır, ancak kullanıl(a)mamaktadır.

uygulanarak olusturulan islemlerin Anayasa Mahkemesi'nin denetimine bagli olup olmadigi saptanirken, uygulanan yöntem kadar o metin veya belgenin içeriğinin niteliği üzerinde de durulup deger ve etkisinin belirlenmesi gerekir. Bu açıdan yapılan degerlendirme, söz konusu metin veya belgenin, Anayasaca denetime bagli tutulan islemlerle esdegerde ve etkinlikte oldugunu ortaya koyuyorsa, onun da denetime bagli tutulması gerekir.

Bu durumda, Anayasa Mahkemesi'nin bu davada görevli olup olmadığının belirlenmesi için, Anayasa'ya uygunluk denetiminden geçirilmesi istenen Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 722 sayılı kararının dava dilekçesinde iddia edildiği gibi bir içtüzük değisikliği niteliğinde olup olmadığının saptanması gereklidir.

Anayasa'nın 95. maddesinin birinci fıkrasında, *“Türkiye Büyük Millet Meclisi, çalışmalarını kendi yaptığı içtüzük hükümlerine göre yürütür.”*, Geçici 6. maddesinde de, *“Anayasa'ya göre kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin toplantı ve çalışmaları için kendi içtüzükleri yapılıncaya kadar, Millet Meclisi'nin 12 Eylül 1980 tarihinden önce yürürlükte olan içtüzüğünün, Anayasa'ya aykırı olmayan hükümleri uygulanır.”* denilmektedir.

TBMM çalışmalarıyla ilgili olarak Anayasa'nın 95. maddesinde öngörülen içtüzük düzenlemesi henüz yapılamamıştır. Bu nedenle, Anayasa'nın geçici 6. maddesi uyarınca 12 Eylül 1980'den önce yürürlükte olan Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasa'ya aykırı olmayan hükümleri uygulanmaktadır.

Basvuru dilekçesinde, TBMM'nin 10.10.2001 tarih ve 722 sayılı kararının son fıkrasıyla, TBMM İçtüzüğü'nün 129. ve 130. maddelerinde öngörülen kurallara aykırı biçimde, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, zamani ve süresi hükümetçe belirlenmek üzere yabancı ülkelere gönderilmesi ve bu kuvvetlerin kullanılması için hükümete izin verildiği, böylece eylemli içtüzük değisikliği yapıldığı ileri sürülmektedir.

Anayasa'nın 95. maddesinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi çalışmalarının, kendi yaptığı içtüzük hükümlerine göre yürütüleceği belirtilmiş, TBMM İçtüzüğü'nün 181. maddesinde de içtüzük değisikliği yapılmasında izlenecek yöntem gösterilmiştir.

İptali istenilen TBMM kararında, içtüzüğün değistirilmesi yönünde prosedürüne uygun bir teklif, istem veya irade bulunmadığı gibi, içeriği de gözetildiğinde kararın, açık veya eylemli bir içtüzük düzenlemesi veya değisikliği olarak kabulü ile anayasal denetime tabi kılınması mümkün görülmemiştir.

Dava konusu kararın, içtüzüğün 129. ve 130. maddelerinde öngörülen kurallara aykırılığı nedeniyle, nitelik yönünden TBMM'nin anayasal denetimine tabi olan kararları ile esdegerde olduğunun kabulü halinde, Anayasa'nın 85. maddesinde belirtilenler dışında kalan kimi kararlar da Anayasa Mahkemesi'nin denetim alanı içine alınmış olur. Oysa Anayasa'nın 85. maddesinde, Anayasa Mahkemesi'nin yargisal denetimine tabi olan TBMM kararları sayılmış olup, bu tür yorumla bu sayılanlara ilave yapılmasında Anayasa'ya uyarlık yoktur. Bu nedenle İptal başvurusunun “görevsizlik” nedeniyle reddi gerekir. Bu görüşlere Hasim KILIÇ, Yalçın ACARGÜN, Sacit ADALI ile Ali HÜNER katılmamışlardır.

2.2.4. Karsi Görüşler

Yukarıda ismi geçen üyelerin ortak karşı oy gerekçesi aşağıdaki gibidir:

Yasama organınca Anayasa'da öngörülenlerden başka isimler altında ve başka yöntemler uygulanarak oluşturulan yasama işlemlerinin Anayasa Mahkemesi'nin denetimine bağlı olup olmadığının saptanmasında bu işlemlerin nitelik ve kapsamalarının gözetilmesi zorunludur. Bu nitelikteki bir işlemin denetiminin Anayasa Mahkemesi'nin görev alanına girip girmediği belirlenirken, meydana getirilen metnin oluşturulmasında uygulanacak yöntem kadar içeriğinin niteliği üzerinde durulması, değer ve etkisinin ortaya konulması denetime bağlı tutulan işlemlerle esdegerde ve etkinlikte ise denetiminin yapılması gerekir.

TBMM'nin çalışmasını düzenleyen içtüzüğünün 130. maddesinde “...Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına BELLİ BİR SÜRE için Bakanlar Kurulu'nun istemi üzerine, TBMM'nce izin verilir...” denilmektedir.

Görüldüğü gibi içtüzüğün bu maddesinde silahlı kuvvetlerin yabancı ülkelere gönderilmesinde veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına ancak TBMM'nce tespit edilecek “belli bir süre” için izin verilebilir. Süresi belli olmayan bir izin ve yetkinin verilmesi söz konusu olamaz. Verilen iznin kapsamının da somut bir şekilde kararda belirtilmesi gerekir.

TBMM'nin dava konusu 722 sayılı Kararı'na baktığımız zaman “...gereği, kapsamı, sınırı, zamani ve süresi hükümetçe belirlenmek üzere...” denilerek hükümete süresi belirsiz bir yetki ve iznin verildiği görülmektedir. İçtüzüğün 130. maddesine göre “belli bir süre için” verilmesi gereken izin, içtüzük hükmü eylemli olarak değiştirilmek suretiyle “belirsiz bir süre” biçimine

dönüştürülmüştür. Böyle bir uygulamanın ise İçtüzüğün 130uncu maddesini degistirdigi açık ve kesindir.

Çogunluk görüşünde, “Anayasa’nın 95. ve İçtüzüğün 181. maddelerine göre belirlenen yöntemin uygulanarak degistirilmis bir içtüzük kuralının bulunmadığını” belirterek kararın içtüzüğü degistirmedigi sonucuna varmaktadır. İçtüzükte belirlenen yöntem uygulanmak suretiyle herhangi bir degisiklik yapilmis olsaydi Anayasa Mahkemesi’nin bunu inceleyip incelemeyecegi konusunda bir tartismanin olması zaten söz konusu olamazdi. Mahkemenin bugüne kadar verdigi kararlarda olusan içtihat da eylemli olarak yapılan bu tür uygulamaların içtüzüğü degistiren ya da yeni bir içtüzük ihdas eden kural niteliginde olup olmadigini tespit ettikten sonra anayasal denetimini yapmak olmuştur. Çogunluk, kararın içerigine de bakildiginda içtüzük degisikligi ya da yeni bir kural olmadigi sonucuna varmakta ancak nedenini ortaya koymamakta, içtüzüğün 130. maddesinde öngörülen “belli bir süre” ile izin verilip verilmedigi tartismasi karsilanmamaktadır.

Belirtilen nedenlerle, içtüzüğün 130. maddesini degistirir nitelikteki 722 No’lu TBMM kararının anayasal denetiminin yapılması gerektiği düşüncesiyle çogunluk görüşüne katılmıyoruz.

Karara katılmayarak karsi oy kullanan üyelerin gerekçeleri gayet yerindedir. Mahkemenin kararına göre meclis denetimden kaçmak istedigini her durumu bu şekilde düzenleyerek amacına ulaşabilir. İçtüzük hükmünde açıkça belirtilen ‘belirli süre için izin verilmesi’ alenen ihlal edilmistir. Daha önce belirtildiği gibi burada mahkemenin durumu zorlaması söz konusudur.

2.3. TBMM’nin 409 Sayili Karari Ile Ilgili Anayasa Mahkemesi Karari

2.3.1. 409 Sayili Karar

30.3.1996 günlü, 22596 sayili Resmî Gazete’de yayimlanan dava konusu 409 sayili karar şöyledir: “Körfez savasini takiben Kuzey Irak’ta meydana gelen olaylar sonucunda ülkemize yönelen ve sinirlarimizin fiziki güvenliğini tehdit etmekle kalmayıp, aynı zamanda ekonomik ve sosyal düzenimizi de zorlayacak boyutlara erisen toplu göç hareketinin tekrarına yol açabilecek gelişmeleri, Irak’ın toprak bütünlüğünü koruyarak caydirmek, gerekirse bu gelişmelere mani olmak, Kuzey Irak’ta bölge halkının insani ihtiyaçlarının karsilanabilmesi için Birlesmis Milletler bagli kuruluşlarınca yürütülen faaliyetlerin güvenlik içinde devamını sağlamak amacıyla, ancak, simdiye kadar yapilmis olan uygulamalarla ve Irak’ın fiilen

bölnmüs olmasıyla, Kuzey Irak'ta yasayanlara da Türkiye'ye de huzur getirilmemis olduğu, Kuzey Irak'taki otorite boslugundan yararlanan terör örgütünün Türkiye'ye kitlesel sızma olanagini elde ettiği ve o yüzden ülkemizdeki bölücü terör eylemlerinin tirmanisa geçmiş bulunduğu, Kuzey Irak'taki otorite boslugunun aynı zamanda bölge halkının ezilmesine ve iç çatışmalardan büyük zarar görmesine neden olduğu göz önünde tutularak Bakanlar Kurulu'nun bu uzatma dönemini, Irak'ın yeniden bütünlesmesi, bütünlesme sürecinde Irak'taki Kürt ve Türkmen kökenli Irak yurttaşlarının huzurunun ve güvenliğinin ve insanlık haklarının etkili kurallara dayandırılması ve Türkiye'nin sınır güvenliğinin kesin olarak sağlanması için kararlı ve etkin girişimlerde bulunmak üzere değerlendirmesi kosuluyla, Birlesmis Milletler Güvenlik Konseyi'nin 688 sayılı kararı da göz önünde tutularak ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 17.1.1991 tarih ve 126 sayılı kararına dayanılarak baslatılan "Provide Comfort II" huzur harekâti çerçevesinde ülkemizde konuslandırılan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 28.10.1995 tarihli 386 sayılı kararı ile görev süresi uzatılan çokuluslu gücün görev süresinin 31 Mart 1996 tarihinden itibaren 3 ay süreyle uzatılmasına; çokuluslu gücün yapısı, güce bağlı yabancı ülke silahlı kuvvetleri personelinin ülkemizde tabi olacakları statünün tayini, Türkiye'nin güce katkisi ve bu gücün amaçlarına uygun biçimde kullanılmasıyla ilgili bütün kararları almaya ve gerektiğinde harekâti sona erdirmeye Bakanlar Kurulu'nun yetkili kılınmasına; Anayasa'nin 92. maddesine göre izin verilmesi, Genel Kurul'un 28.3.1996 tarihli 30 uncu birlesimde kararlaştırılmıştır."

2.3.2. İptal İsteminin Gerekçeleri

Dönemin ana muhalefet partisi olan Refah Partisi bu karara karsi asagidaki gerekçelerle Anayasa Mahkemesi'ne iptal davası açmıştır.

* TBMM Genel Kurulu'nda 28.03.1996 tarihli 30uncu birlesimde yapılan açık oylamada 196 ret, 69 çekimser oya karsi 230 kabul oyuyla kararına alındığı belirtilmiştir.

Bu oylama TBMM'de halen uygulanmakta olan içtüzüğün 146. maddesinin son fıkrasına göre yapılmıştır. Ancak, 1982 Anayasası'nin geçici 6 maddesi, "Anayasaya göre kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin toplantı ve çalışmalarını için kendi içtüzükleri yapılıncaya kadar Millet Meclisi'nin 12 Eylül 1980 tarihinden önce yürürlükte olan içtüzüğünün Anayasaya aykiri olmayan hükümleri uygulanır" hükmünü getirmiştir. Bu maddeye göre içtüzüğün 146. maddesinin son fıkrası kesinlikle uygulanamaz. Çünkü, bu içtüzük hükmü Anayasa'ya aykirdir.

Bu durumda Anayasa'nin 96. maddesinde belirtilen genel kural uygulanacaktır. 96. maddeye göre: "Anayasa'da baskaca bir hüküm yoksa Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir. Ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamaz." Bu durumda 96. maddeye göre ancak oylamaya katılanların salt çoğunluğu ile karara bağlanabilir. TBMM'nin dava konusu 409 sayılı kararına göre toplantıya katılan üye sayısı mevcudu 516'dır. Bu sayının 96. maddeye göre salt çoğunluğu ise 259'dur. Kararda 219 kabul oyu verildiği belirtildiğine göre, Çekiç Güç'ün süresi Anayasa'ya göre uzatılmamıştır. Ancak, dava konusu 409 sayılı TBMM'nin kararı ile 219 kabul oyu Çekiç Güç süresinin uzatıldığı yönünde değerlendirilerek kabul edilmiştir. Kararın niteliği, meydana getirdiği etkisi ve değeri incelendiğinde; Anayasa'da öngörülen karar nisabi dışında yeni, ihdasî nitelikte ve içtüzük hükmü değerinde bir kural konulmuştur. Bu özelliği nedeniyle söz konusu karar Anayasa Mahkemesi'nin denetime alacağı ve Anayasa'nın 148. maddesine uygun denetlenebilir bir içtüzük metnidir denerek 409 sayılı kararın iptali istenmiştir.

2.3.3. İlk İnceleme Ve Karar

Anayasa'nın 95. maddesinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin çalışmalarını, kendi yaptığı içtüzük hükümlerine göre yürüteceği; geçici 6. maddesinde ise, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin toplantı ve çalışmaları için kendi içtüzükleri yapılıncaya kadar, Millet Meclisi'nin 12 Eylül 1980'den önce yürürlükte olan içtüzüğünün, Anayasa'ya aykırı olmayan kurallarının uygulanacağı öngörülmüştür.

Anayasa'nın 96. maddesinde de, karar yetersayısının, hiçbir şekilde üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamayacağına ilişkin kurala uymak koşulu ile kararların toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile alınacağı ilkesi benimsenmiştir.

Anayasa'nın yasama geçirilmesi yönünden Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin toplantı ve karar yeter sayılarının belirlenmesinin bir içtüzük konusu olduğu açıktır. 12 Eylül 1980'den önce yürürlükte bulunan 5.3.1973 günlü içtüzüğün 146. maddesinin ilk fıkrasında oya konulan bütün hususların, Anayasa'da, kanunlarda veya içtüzükte ayrıca hüküm yoksa, toplantıya katılan milletvekillerinin salt çoğunluğuyla kararlaştırılacağı; salt çoğunluğun belli bir sayının yarısından az olmayan çoğunluk olduğu öngörülmüştür.

Ancak dâva konusu karar toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu sağlanmadan alındığından eylemli bir içtüzük değişikliği niteliğindedir. Açıklanan nedenlerle, dâva konusu 28.3.1996

günlü, 409 sayılı TBMM kararının bir içtüzük kurali niteliğinde olduğuna ve isin esasının incelenmesine oybirliğiyle karar verilmiştir.

Ülkemizde konuslandırılan çokuluslu gücün görev süresinin uzatılmasına ilişkin oylama hakkında Anayasa’da ve İçtüzük’te özel bir düzenlemeye yer verilmemiş olması nedeniyle bu konudaki oylamanın da toplantıya katılanların salt çoğunluğu esas alınarak yapılması gerektiği açıktır.

Oysa, çokuluslu gücün görev süresinin 31 Mart 1996 tarihinden itibaren 3 ay süre ile uzatılmasına; çokuluslu gücün yapısı, güce bağlı yabancı ülke silâhli kuvvetleri personelinin ülkemizde tabi olacakları statünün tayini, Türkiye’nin güce katkısı ve bu gücün amaçlarına uygun biçimde kullanılmasıyla ilgili bütün kararları almaya ve gerektiğinde harekâti sona erdirmeye Bakanlar Kurulu’nun yetkili kılınmasına Anayasa’nın 92. maddesine göre izin verilmesine ilişkin 28.3.1996 günlü, 409 sayılı dâva konusu TBMM kararı, toplantıya katılan 516 milletvekilinin salt çoğunluğunu sağlayamayan 196 ret, 69 çekimser, 21 geçersiz oya karşı 230 kabul oyu ile alınmıştır.

Yeni bir içtüzük kurali niteliğindeki bu karar Anayasa’nın 96. maddesine aykırıdır. Bu nedenle, iptal edilmelidir. Yeni bir içtüzük kurali niteliğinde olan 28.3.1996 günlü, 409 sayılı “Ülkemizde Konuslandırılan Çokuluslu Gücün Görev Süresinin Uzatılmasına İlişkin” TBMM kararının Anayasa’ya aykırı olduğuna ve iptaline karar verilmiştir.

Burada dikkat çeken husus sudur: Mahkeme kararın esasına hiç girmemiş oylama usulü nedeniyle iptal kararı vermiştir. Yapılan işlem bir içtüzük değişikliği olarak görülmüştür. Eger karar Anayasa’da belirtilen yeterliliğe sahip kabul oyu sayısı ile alınmış olsaydı ne olacaktı¹²².

Görüldüğü gibi bu konuda yani silahlı kuvvet kullanılması, gönderilmesi, bulundurulması hususlarında Anayasa Mahkemesi çekingen davranmakta işi tamamen hükümetlere bırakmaktadır.

¹²² Nitekim kararın alınması sırasında aleyhte oy kullanan üyeler Güven DİNÇER ve Lütfi F. TUNCEL’in karşı oy gerekçelerinde aynı hususa yer verilmiştir.

S O N U Ç

İkel zamanlarda olduğu gibi günümüz modern dünyasında da güç düzenin en önemli belirleyicisidir. Silahlı kuvvetler bu gücün tezahür ettiği en önemli kurumlardır. Modern zamanlardan itibaren meslek ordusu yerine tüm yurttaşların sırayla görev yaptığı kurumu ifade eden milli ordular¹²³ elbette ki ülkelerin milli menfaatlerine ulaşmalarını, bağımsızlıklarını korumalarını sağlayan en önemli unsurlardandır. Dolayısıyla bu gücün zamanında ve yerinde kullanılması çok önemlidir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları genel olarak savaş ilanı ve silahlı kuvvet kullanılması yetkisini inhisari olarak TBMM'ye vermiştir. Bu ana kural doğrultusunda, özellikle savaş ilanından farklı olarak günümüzde silahlı kuvvetlerin yurt dışına gönderilmesi veya yabancı silahlı kuvvetlerin ülkemizde bulunmasına izin verilmesi de TBMM'ye ait bir yetkidir. Bu hususta TBMM irade açıklamasını ortaya koyan bir "parlamento kararı" ile Bankalar Kurulu'na izin vermektedir.

Şimdiye kadar yapılan uygulamalarda meclis izin kararında sadece silahlı kuvvetlerin yurt dışına gönderilmesi veya yabancı silahlı kuvvetlerin ülkemizde bulunması için Bakanlar Kurulu'na izin verdiğini belirtmiştir. Ne kadar kuvvetin, hangi ülkeye, ne kadar süre için gönderileceği hususu Bakanlar Kurulu'nun takdirine bırakılmıştır. Anayasalarda bu konuda açık hüküm yoktur ancak içtüzüğün 130. maddesi bu iznin belli bir süre için verileceğini belirtmektedir. İsin özüne bakarak düşündüğümüzde ise TBMM tarafından Bakanlar Kurulu'na verilen izin kararında ne kadar askerin hangi ülkeye ne kadar süre için gideceği veya hangi ülkenin ne kadar askerinin hangi süre için ülkemizde konuşlanacağı belirtilmelidir. Gelişen durumlar karşısında yapılması gereken değişiklikler için meclisten yeniden izin alınmalıdır. Parlamenter rejimlerde ülkeleri yönetenler ve sorumlu olacaklar her ne kadar hükümetler olsa da böyle toplumun tamamını ilgilendiren ve ucunda insan hayatı olan konularda hükümetlerin meclis ile beraber hareket etmesi gereklidir. Nitekim Irak'a asker gönderilmesi ve Amerikan askerlerinin ülkemizde bulunmasına ilişkin hükümet tezkeresinin oylamasında ülkede oluşan hava neticesinde hükümet mecliste çoğunluğa sahip olmasına rağmen kabul kararı çıkmamıştır.

Diğer taraftan bu hususun bir izin kararı ile değil kanun ile düzenlenmesini düşünen ve ileri sürenler de vardır. Bu iddiada bulunanların hareket noktası savaş ile

¹²³ Tanilli S, Devlet Ve Demokrasi, Adam Yayınları, 2001, İstanbul, s. 477

vatandaşların temel hak ve hürriyetlerine halel geleceğidir. Çünkü temel hak ve hürriyetler ancak kanunla sınırlanabilir ve özüne dokunulamaz. Buradaki öz, dokunulduğunda o özgürlüğün anlamsız kalması sonucunu doğuracak kısımdır.

Ancak bu görüşte olanların gözden kaçırdığı iki husus vardır:*Birincisi*, silahlı kuvvetlerin yurtdışına her gönderilmesi, her silahlı kuvvet kullanma savaş demek değildir. Bunun örneği Kuzey Irak operasyonları ve diğer uluslararası barış güçlerine silahlı kuvvetlerin katılmasında görülmüştür. Şimdiye kadar kimse bize savaş açtığını bildirmemiştir. Bu tür kararlar sonunda bırakın sivil şahısları askeri personele dahi zarar geldiği nadirdir (Kıbrıs Harekati hariç). *İkincisi*, olağanüstü hal yönetimleri ile ilgili düzenlemeler zaten kanun yoluyla yapılmıştır. Meclisin kararıyla bu kanunlar (seferberlik ve savaş hali kanunu) yürürlüğe girmektedir. Yeni olan bir şey yoktur, meclisin izniyle meclisin yapmış olduğu kanun işlerlik kazanmaktadır.

1982 Anayasası'nın hükümlerine göre iki durumda silahlı kuvvetlerin kullanılması için meclisin hükümete izin vermesine gerek yoktur. Bunlardan birincisi uluslararası hukukun mesru saydığı hallerdir. Bu mesruluk ise iki durumda geçerlidir bunlar; mesru müdafaa ve BMGK kararıyla kuvvet kullanmadır. İkinci durum ise milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği durumlardır. Bu durum için devlet büyüklerinin cenaze töreni, kutlama davetilerine icap, gezi vb. durumlardır.

1982 Anayasası 1961 Anayasası'ndan farklı olarak Cumhurbaşkanı'na da silahlı kuvvet kullanılmasına karar verme yetkisi vermiştir. Ancak bu yetki süre ve mahiyeti itibarıyla sınırlıdır. Öncelikle Cumhurbaşkanı bu yetkiyi ancak "ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması durumunda" ve "TBMM tatilde veya ara vermede iken" kullanabilir.

TBMM'nin izin kararında Anayasa'nın 96. maddesinde belirtilen karar yeter sayısı aranır. Bu toplantıya katılanların salt çoğunluğunu gerektirmekte ise de karar yeter sayısı hiçbir şekilde meclis üye tam sayısının 1/3'ünden az olamayacaktır. Yani 550 üye sayılı meclis için en az 184 olumlu oy gereklidir.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren, kuvvet kullanmanın kuvvet kullanılmaya uğramak kadar yıkıcı sonuçlar doğurduğunun bilincinde olarak, Cumhuriyetimizin kurucusu Büyük Önder Atatürk'ün "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" prensibinden hareketle kuvvet kullanmaktan mümkün olduğunca uzak durmaya çalışmış ve bu doğrultuda 2. Dünya Savaşı'nın dışında kalmayı başarmıştır.

Savaşın ardından gelişen durumlar karşısında ise ülkesinden binlerce kilometre uzaktaki Kore'ye asker göndermiştir. Bu davranışı kendi özel şartlarının yanında, BM

düzenini benimsediğinin göstergesi olarak yapmıştır. Kıbrıs'ta gelişen olaylar karşısında 1964 ve 1967'de silahlı kuvvet kullanmaya karar vermiş ancak baskılar sonucu kararlarını pratikte dökmemiştir. Bardağın tasma noktasına geldiği 1974 yılında ise ABD'nin yoğun baskılarına rağmen uluslararası antlaşmaların¹²⁴ verdiği yetkiye istinaden kuvvet kullanmıştır.

Silahlı kuvvetlerin kullanılmasına izin veren TBMM kararları ilk olarak 1990 yılında muhalefetin iptal istemiyle yüksek yargıya intikal etmiştir. Anayasa Mahkemesi, silahlı kuvvetlerin kullanılmasına izin verme kararının, Anayasa Mahkemesi'ne Anayasa'ya uygunluğu denetlenecek işlemlerden olmadığı gerekçesi ile kanunun esastan incelenmesine gerek olmadığına ve Anayasa Mahkemesi'nin görevsizliğine karar vermiştir.

Uluslararası örgütler günümüzün globalleşen dünyasının vazgeçilmez unsurlarıdır. Artık devletlerin yapamadığı birçok şey bu örgütler tarafından yapılmaktadır. Bu örgütlerin varlığı sosyal, ekonomik ve güvenlik işbirliği açısından önemlidir. BM örgütü ise bu kuruluşların en önemlisi ve en büyüğüdür. Her ne kadar kuruluşundaki adaletsizlik nedeniyle öncelikle güçlüye hizmet etse de ilerleyen zamanlarda daha iyi işlerin yapılmasına vesile olacaktır.

Barışı destekleme operasyonları BM örgütünün çoğu zaman başarıyla gerçekleştirdiği eylemlerdendir. Bu operasyonlar ile "çok uluslu güç" kavramı ortaya çıkmıştır. Zalimlerin, mazlumlara ezmesini seyretmek yerine tüm dünyanın katıldığı ve onay verdiği silahlı ya da silahsız güçlerle masuma yardım etmek elbette daha adil ve yaşanabilir bir dünyanın kurulmasına yardım edecektir. Yeter ki güç sahipleri güçlerini cesaretle ve adil kullansın, bu yüzden barışı destekleme operasyonları önemlidir. Türkiye Cumhuriyeti başta Somali, Bosna ve Afganistan olmak üzere bu operasyonları başarıyla icra etmiştir.

¹²⁴ 1959 yılında İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan Garanti Antlaşması

K A Y N A K Ç A

Akdogan Can, ''Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Ve Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Harekatları İle Egemenlik'', **Askeri Adalet Dergisi**, S. 117, Mayıs 2003, s. 19

Asmus D.R, Grant C, ''NATO Büyümeye Devam Ederse Askeri ve Politik Etkinliği Devam Edecek mi?'' **NATO Dergisi**, Ilkbahar, 2002

Çaycı Sadi, Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995

Denizli Ali, Kore Harbinde Türk Tugayları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994

Devletler Hukuku, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1992

Dis Basın Bülteni, Harp Akademileri Komutanlığı, Temmuz 1998, sayı 269, s. 12

Erdogan Mustafa, ''Silahlı Kuvvetlerin Türk Anayasa Düzeni İçindeki Yeri'', **AÜSBFD**, C. XIV, S. 1-4, 1992, s.160

Ereker Fulya, ''İlk Çağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı'', **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C.1, S. 3, Güz 2004, s. 12

Gözler Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Bursa, 2000

Hamilton D.S, ''NATO'nun Yeni İsvi Terörle Mücadele Mi Olmalı'', **NATO Dergisi**, Yaz 2002

Izgi Ömer, Gören Zafer, TC Anayasasının Yorumu, TBMM Basımevi, Ankara, 2002

Kaya İbrahim, ''11 Eylül Saldırıları ve Sonrası: Uluslararası Hukukta Askeri Müdahale'', **Stratejik Analiz Dergisi**, ASAM Yayınları, 2002,

Keegan John, 2500 Yıllık Savaş Tarihi, Aykırı Yayıncılık, İstanbul, 2001

Kocaoglu Mehmet, Uluslararası İlişkiler, Kara Harp Okulu, Ankara, 1993

Odman Tevfik M, Uluslararası Uyumsuzlukların Barışçı Yollarla Çözümlemesi Ve Barışı Destekleme Operasyonları, Çağ Üniversitesi Yayınları No:6, Adana, Nisan 2002

Ökçesiz Hayrettin, Hukuk Devleti, Afa Yayınları, İstanbul, 1998

Özbudun Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003

Pazarci Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri, I.Kitap, Turhan Kitabevi, Ankara, 2001

Pazarci Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri, II.Kitap, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003

Stanley R.S, ''Düşünceler'', **NATO Dergisi**, Ilkbahar 2002,

Tanilli Server, Devlet ve Demokrasi, Adam Yayınları, İstanbul, 2001

Tanör Bülent, Yüzbaşıoğlu Necmi, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000

Tarhanlı Turgut, "Kuvvet Kullanma Mesruiyet ve Hukuk", Anayasa Yargisi Dergisi, S. 20, 2003, s. 133

TBMM Tutanak Dergisi, C. 9, s. 313

TBMM Tutanak Dergisi, C. 13/1, s. 23

T.C. Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 139. Birleşim, 31.8.1982, s. 162 – 166

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi C. 3, s. 380

ASKERİ TALIMNAMELER :

MT :145-12 Barışı Destekleme Harekati, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, Nisan 2001

MYY:454-2 Savaş Hukuku El Kitabı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1990

KANUNLAR :

211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu

1076 Sayılı Yedek Subay ve Yedek Askeri Memurlar Kanunu

2803 Sayılı Jandarma Teskilat Görev ve Yetkileri Kanunu

ELEKTRONİK ADRESLER:

www.aysam.org.tr, 09.05.2005

www.barikat-lar.de, 12.03.2005

www.evrensel.com.tr, 18.02.2005

www.geocities.com, 12.04.2005

www.mfa.gov.tr, 15.02.2005

www.nato.int, 22.03.2005

www.ntvmsnbc.com, 12.03.2005

www.radikal.com.tr, 15.04.2005

www.tsk.mil.tr, 15.03.2005

www.Turk-Yunan.gen.tr, 15.03.2005

www.un.org.tr, 10.01.2005; 20.05.2005

www.yenimesaj.com.tr, 12.03.2005

www.zaman.com.tr, 12.03.2005

Ö Z G E Ç M İ S

Adi ve SOYADI :Mehmet ALKAN

Dogum Tarihi ve Yeri :1972/Malatya

Medeni Durumu :Evli

Egitim Durumu

Mezun Oldugu Lise :Atatürk Lisesi/1990/Osmaniye

Lisans Diploması :Kara Harp Okulu/Ankara/1994
Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi/1999

Yüksek Lisans Diploması:---

Tez Konusu :---

Yabancı Dil / Diller :İngilizce

Bilimsel Faaliyetler

İs Deneyimi

Stajlar :---

Projeler :---

Çalıştığı Kurumlar :Jandarma Genel Komutanlığı

Adres :Taktik Jandarma Komando Alay Komutanlığı / 5nci Jandarma
Komando Tabur Komutanlığı / Beytüşşebap / SIRNAK

Tel. no :0 486 311 24 68---0 505 455 55 44